

**Вищий навчальний заклад
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

Факультет економіки та інформаційних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

на тему

**«ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА
ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ»**

*Здобувача вищої освіти заочної форми
навчання*

_____ Хіміча Андрія Віталійовича
(підпис) (прізвище, і'мя, по батькові)

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання (доцент, професор))

_____ Штулер Ірина Юріївна
(підпис) (прізвище, і'мя, по батькові)

Київ – 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	
1.1. Сутність та особливості функціонування ринку банківських послуг ...	9
1.2. Організаційно-правові засади функціонування ринку банківських послуг в Україні	20
1.3. Світовий досвід побудови та функціонування банківської галузі.....	30
Висновки до Розділу 1	40
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ АТ «УКРЕКСІМБАНК»	
2.1. Функціонування ринку банківських послуг в Україні	42
2.2. Аналіз діяльності АТ «Укрексімбанк» на ринку банківських послуг...54	
2.3. Особливості діяльності АТ «Укрексімбанк» на сучасному етапі	67
Висновки до Розділу 2	76
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО УЧАСНИКІВ	
3.1. Сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг та реалізація напрямів його удосконалення	79
3.2. Покращення діяльності учасників ринку банківських послуг шляхом впровадження банківських інновацій	93
3.3. Прогнозування розвитку вітчизняного ринку банківський послуг ...	104
Висновки до Розділу 3	111
ВИСНОВКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	117
ДОДАТКИ	127

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБ	Акціонерний банк
АТ	Акціонерне товариство
АТ «Укрексімбанк»	Акціонерне товариство «Державний експортно-імпортний банк України»
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВРУ	Верховна Рада України
грн.	гривня
Держенерго-ефективність	Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України
ДССУ	Державна служба статистики України
дол.	долар
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЄС	Європейський союз
Засади	«Засади стратегічного реформування державного банківського сектору»
КБ	Комерційний банк
КМУ	Кабінет Міністрів України
КС	Корпоративний сектор
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МВФ	Міжнародний валютний фонд
млн.	мільйон
млрд.	мільярд
МСБ	Малий та середній бізнес
МФУ	Міністерство фінансів України
МЮУ	Міністерство юстиції України
Нацкомфінпослуг	Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг
НБУ	Національний банк України
НКЦПРФ	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

ОВДП	Облігації державної внутрішньої позики
ООН	Організація Об'єднаних Націй
р.	рік
СБ	Світовий банк
ССПД	Спеціальний стандарт поширення даних
Стратегія	«Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року»
Укравтодор	Державне агентство автомобільних доріг України
ФГВФО	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
ФО	Фізичні особи
ФРБ	Федеральний резервний банк
ФРС	Федеральна резервна система
ФУ	Фінансові установи
ЮО	Юридичні особи
COVID-19	Коронавірусна хвороба, що спричинила пандемію
KYC	Know Our Customer
KfW	Kreditanstalt für Wiederaufbau
G-NEXID	The Global Network of Export-Import Banks and Development Finance Institutions
ROE	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу

ВСТУП

Актуальність теми. Роль ринку банківських послуг, банків та банківської системи в цілому має велике значення для будь-якої країни. Банківська система є частиною економіки країни, а ринок банківських послуг одним із основних її елементів. Банки, надаючи різноманітні банківські послуги, виконують важливі функції з акумуляції та перерозподілу грошових коштів, ефективне виконання яких є запорукою повноцінного функціонування національної економіки. Тому послідовний та прогресивний розвиток ринку банківських послуг є обґрунтованою необхідністю для економічного зростання країни.

На сучасному етапі розвитку суспільства потрібно говорити про пов'язаність функціонування банківського ринку з такими світовими трендами як глобалізація, діджиталізація та інновації, а також про його залежність від фінансових, економічних та інших світових реалій. Сучасні динамічні зміни вимагають перегляду та переосмислення діяльності як окремо взятого банку на ринку банківських послуг, так і підходів до розробки та реалізації національних стратегій реформування і розвитку фінансових ринків та банківської системи.

Вітчизняний ринок банківських послуг та національна банківська система саме зараз вимагають додаткової уваги, оскільки 2020 р. став для них особливим. В попередні роки внаслідок соціально-політичної та економічної кризи, окупації частини території країни та довготривалого збройного протистояння фінансовий стан вітчизняних банків та показники функціонування ринку банківських послуг суттєво погіршилися. Але внаслідок впровадження Національним банком України політики, спрямованої на виведення з ринку банківських послуг проблемних банків, стійкість та ліквідність банківської системи підвищилась, при цьому значно скоротивши кількість учасників ринку. В наслідок таких дій ситуація на ринку банківських послуг почала позитивно змінюватися, показники функціонування ринку банківських послуг поступово покращувалися, що в результаті призвело до загального зростання прибутків банківської системи. В цей же період якісно змінювалася існуюча нормативно-правова база, що

регламентує функціонування ринку банківських послуг. Здавалося, що такий розвиток справ має вселяти оптимізм, але в 2020 р. на вітчизняний ринок банківських послуг значно вплинула пандемія коронавірусної хвороби COVID-19. Негативні наслідки цього впливу також посилювалися та загострилися внаслідок наявності невирішених проблем, що накопичилися в банківській системі за попередні роки. З однієї сторони, це негативно позначилося на фінансових показниках діяльності банків, а з іншої - стимулювало банки до пошуку нових підходів щодо розробки та впровадження банківських послуг та механізмів їх надання. Оскільки розвинений та збалансований ринок банківських послуг є одним із головних умов успішного економічного розвитку країни, то зміни у цій сфері мають бути в центрі постійної уваги науковців та дослідників.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Інформаційною базою дослідження стали закони, що прийняті Верховною Радою України (ВРУ), постанови Кабінету Міністрів України (КМУ), нормативні акти Національного банку України (НБУ), наукові праці, аналітичні дослідження та експертні оцінки вітчизняних і зарубіжних вчених, статистичні матеріали, фінансова звітність, публікації в періодичних виданнях.

Вивчення аспектів та проблем розвитку ринків банківських послуг та діяльності їх учасників знайшли своє відображення в наукових роботах працях вітчизняних вчених, серед яких С.Б. Єгоричева, О. В. Дзюблюк, Т.А. Васильєва, В.І. Міщенко, В.О. Ткачук, І.О. Лютий, О.А. Брегеда, Б.І. Пшик, Ю. Є. Холодна, А.В. Нікітін. Розробці теоретичних засад банківської справи та аспектам функціонування банківських систем, фінансового та банківського ринку присвячені роботи іноземних економістів та фінансистів, вчених, таких як: М. Ротбард, Н.Ламоро, Р. Камерон, Г. Ширенберг, М. Фландро, Д. Зиглер, Дж. Зюхтлінг, О. Крісті, Р. Тіллі, Р. Міши. Аналізу актуальних питань сьогодення, в тому числі і тих, які пов'язані із економічними процесами інноваційного розвитку, знайшли своє відображення в наукових роботах І.Ю. Штулер, С.А. Єрохіна, І.В. Паризького. Останні дослідження в області функціонування

банківського ринку проводили такі вітчизняні науковці, як Г.Т. Карчева, К.М. Суторміна, К.П. Побоча, А.В. Жаворонок, Т.Б. Харченко, Ю.А. Сагайдак, І.Б. Охрименко.

Мета та завдання досліджень. Шляхом аналізу функціонування ринку банківських послуг в Україні визначити шляхи його удосконалення.

Завдання досліджень, які необхідно вирішити для досягнення мети:

- дослідити сутність та особливості функціонування ринку банківських послуг;
- дослідити організаційно-правові засади функціонування ринку банківських послуг;
- дослідити світовий досвід побудови та функціонування ринку банківських послуг;
- проаналізувати функціонування ринку банківських послуг та основні його показники;
- проаналізувати діяльність АТ «Укресімбанк» на ринку банківських послуг;
- проаналізувати особливості функціонування АТ «Укресімбанк» на сучасному етапі та основні показники його діяльності;
- визначити сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг та діяльності державних банків та розглянути реалізацію напрямів їх удосконалення;
- визначити напрями покращення діяльності учасників ринку банківських послуг шляхом впровадження банківських інновацій;
- спрогнозувати розвиток вітчизняного ринку банківських послуг.

Об'єкт дослідження. Ринок банківських послуг.

Предмет дослідження. Функціонування ринку банківських послуг в Україні та шляхи його удосконалення.

Методи дослідження. Методологічну та теоретичну основу дослідження складає теорія банківської справи та державного регулювання банківської галузі, спеціалізована економічна інформація та фінансова звітність, а також сукупність наукових робіт вітчизняних і іноземних вчених та спеціалістів з питань теорії функціонування ринку банківських послуг. При виконанні роботи використано такі загальні наукові методи пізнання як теоретичне узагальнення, порівняння та систематизація; порівняльний, статистичний, графічний та табличний аналіз; групування та спостереження.

Елементи наукової новизни одержаних результатів. В процесі проведення дослідження отримані такі результати, що мають елементи наукової новизни:

1. Удосконалено визначення особливостей функціонування ринку банківських послуг, які на відміну від наявних є загальними для різних фінансових ринків.

2. Удосконалено визначення етапів формування та функціонування вітчизняного ринку банківських послуг, які на відміну від існуючих враховують стратегії банків на ринку банківських послуг, стан надання банківських послуг та впровадження інновацій.

Практичне значення одержаних результатів. Полягає в тому, що в дослідженнях містяться рекомендації та висновки, які можуть бути використані в якості конкретних рекомендації банківським установам, що здійснюють пошук шляхів підвищення ефективності своєї діяльності на ринку банківських послуг.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 127 сторінок, з них 116 сторінок основного тексту, 22 рисунків, 11 таблиць, 4 додатка. Список використаних джерел включає 89 найменування на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутність та особливості функціонування ринку банківських послуг

Вивчаючи питання сутності та особливостей функціонування ринку банківських послуг в першу чергу необхідно визначитися із такими основними категоріями як «банківська послуга» та «ринок банківських послуг». У Законі України «Про банки і банківську діяльність» чітко сформульоване тлумачення терміну «банківські послуги» відсутнє, але законодавець при формулюванні визначень інших категорій, таких як «банк» та «клієнт банку», посилається на «банківські послуги». Наприклад, з точки зору Закону банк визначається як «юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків», а клієнт банку як «будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку». [1]. Таким чином, законодавець розглядає банківські послуги як сутнісну характеристику діяльності банку.

Відповідно до Закону «до банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик» [1].

На нашу думку, в сучасних умовах це визначення вже стало дещо звуженим, оскільки не охоплює всі види банківських послуг, що присутні на ринку банківських послуг.

Аналізуючи вітчизняні теоретичні розробки з банківської справи щодо визначення поняття «банківська послуга» стає очевидним відсутність загальної узгодженої позиції науковців. А в деяких наукових джерелах це поняття взагалі відсутнє, наприклад, термін «банківські послуги» відсутній у «Банківській енциклопедії» [2]. Окремо «банківські послуги» не розглядаються в роботі авторів Варцаби В. І. та Заславської О. І., а діяльність банку, яка у Законі зазначена як банківські послуги, авторами описані як «базові банківські операції» [3].

Для розгляду та аналізу сутності та змістовного наповнення категорій «банківська послуга» та «ринок банківських послуг» проаналізуємо та порівняємо інформацію навчальних посібників із банківської справи та матеріали наукових статей.

У підручнику за редакцією Міщенко В. І. та Слав'янської Н. Г. наводиться таке визначення: «Банківська послуга – це результат проведення банківської операції, спрямованої на задоволення потреб споживачів – клієнтів банківської установи» [4].

Науковець Дзюблюк О. В. охарактеризував банківську послугу як «кінцевий результат діяльності банку, спрямований на оптимальне забезпечення потреб клієнтів й отримання прибутку банком. Фактично банківська послуга є формою вираження взаємин між клієнтом і банком, представленою комплексом банківських операцій» [5].

У навчально-методичному посібнику авторського колективу за загальною редакцією А.В. Нікітіна тлумачення терміну «банківська послуга» відсутнє. Проте, при визначенні поняття «банківський продукт» автори підкреслюють, що з позицій маркетингу до банківського продукту відноситься «виконання банком певних дій в інтересах клієнтів, які виражаються у наданні їм комплексу відповідних послуг» [6]. На наш погляд таке визначення не дає чіткого уявлення, що являє собою банківський продукт та як він пов'язаний з наданням банківських послуг.

У навчальному посібнику за загальною редакцією Васильєвої Т. А. аналіз сутності банківських послуг безпосередньо пов'язаний з розглядом ланцюга банк (виробник послуги) – клієнт (споживач). В цих взаємовідносинах клієнт замовляє, а банк здійснює банківські операції; банк виробляє, а клієнт споживає банківські продукти; банк реалізує, а клієнт купує банківські послуги [7]. Із наведеного слідує, що автор розглядає банківські послуги на одному рівні з банківськими операціями і продуктами, та як складову частину банківської діяльності. На нашу думку таке визначення є не точним, оскільки банківська послуга за нашим переконанням може включати в себе і банківський продукт, і банківську операцію.

Вітчизняна науковиця Брегеда О. А. визначила банківську послугу як «набір упорядкованих дій банку, які безпосередньо не пов'язані з формуванням та використанням ресурсів банку і не несуть ризику їх втрати» та як «окреме економічне поняття, яке характеризує певне коло відносин банків зі своїми клієнтами» [8]. Також у своєму дослідженні автор здійснила спробу теоретично обґрунтувати важливість розділити поняття «банківські послуги» та «банківські операції». Автор відзначала, що «в економічній теорії і банківській практиці поняття «банківська послуга» не обґрунтовано ототожнюється з поняттям «банківська операція». На рівні економіки вартість наданих банками послуг, які є кінцевим споживанням, включається до складу валового внутрішнього продукту (ВВП), а операції банків відносяться до проміжного споживання і враховуються у ВВП лише частково, в обсязі різниці між процентними доходами та витратами по активних і пасивних операціях. Банківським послугам на відміну від банківських операцій не притаманні процентний, валютний, кредитний, портфельний та інші ризики, вони не пов'язані безпосередньо з формуванням та використанням ресурсів» [8]. Повністю погоджуємось з такими висновками.

Теоретичним та методологічним підходам до визначення категорії «банківські послуги» також присвячені аналітичні роботи та наукові статті багатьох вітчизняних дослідників.

Так, вчений М. Ю. Телінгер дійшов висновку, що «банківська послуга - взаємозв'язана сукупність банківських операцій, які реалізуються банком клієнту на договірній основі і направлених на задоволення потреб клієнта в банківському обслуговуванні, а «банківська операція» - операція банків по залученню грошових коштів, їх розміщенню, випуску в обіг і вилученню з нього грошових коштів, проведенню розрахунків» [9].

Науковець С. В. Роговський запропонував універсальне, на його думку, визначення категорії «банківська послуга», яке об'єднує сутність категорії «послуга» та особливості банківської діяльності. Автор розглядає банківські послуги як «соціально-економічні відносини між банком та банківським клієнтом щодо задоволення потреби в зберіганні, примноженні грошових ресурсів, залученні грошових ресурсів як інструменту (блага) для задоволення тих чи інших потреб споживача, задоволенні потреб, які впливають із комісійно-посередницьких можливостей банку і відповідних клієнтських потреб, на комерційних умовах» [10].

За авторським визначення Колодизевої С. О «банківська послуга охоплює операції із фінансовими активами, які здійснюються на платній основі з метою задоволення потреб клієнтів у банківському обслуговуванні, ініціюють рух грошових коштів, виконуються за певною технологією, здійснення яких потребує використання сучасного інформаційного забезпечення, у результаті чого утворюється банківський продукт та формується сервісний потік для клієнтів» [11].

Вчений В. А. Шпильовий визначає поняття «банківська послуга» як «комплексний результат діяльності банківської установи щодо максимального задоволення зростаючих із часом вимог клієнтів при проведенні банківських операцій або із залучення тимчасово вільних ресурсів, що спрямовані на одержання прибутку» [12].

Проаналізувавши наукові праці вітчизняних авторів та дослідивши банківське законодавство, можемо констатувати, що в сучасному науковому

середовищі є різні підходи до визначення сутності терміну «банківська послуга», проте єдиного загальноприйнятого визначення не існує. Різні автори та науковці, скоріше доповнюють один одного, акцентуючи увагу на тих особливостях категорії «банківська послуга», які визначили особливо характерними. При цьому привертає до себе увагу, що підходи до визначення сутності цих термінів на законодавчому рівні та в науковому середовищі різняться.

На нашу думку та в таких умовах прийняття сторони одного наукового автора щодо визначення категорії «банківська послуга» є кроком некоректним. Ми виходимо з того, що банківська послуга являє собою комплекс дій, які здійснюються банком на платній основі на замовлення клієнтів банку, що направлені на задоволення потреб цих клієнтів, та які прямо або опосередковано пов'язані з управлінням фінансами.

Також слід зазначити, що в суспільстві зустрічається практика ототожнення термінів «банківська послуга», «банківський продукт», «банківська операція» та їх використання в якості синонімів. Таке застосування цих категорій на нашу думку є неправомірним, оскільки банківська послуга є більш широким поняттям, що включає в себе не тільки товар, який продає банк, а також і сам процес продажу та супроводження банком цього процесу.

В науковій літературі також зустрічаються різні теоретичні підходи до класифікації банківських послуг, які змінюються із розвитком банківської справи. Ми вважаємо, що в умовах сьогодення класифікація банківських послуг за їх видами не в повній мірі відображає сутнісні характеристики цієї категорії. Банки виводять на ринок нові послуги, в тому числі і інноваційні, змінюється спосіб надання традиційних банківських послуг, послуги банків стають комбінованими. Тому ми схилиємось до думку, що доцільніше проводити класифікацію банківських послуг через визначення їх ознак. На наш погляд найбільш універсальну класифікацію банківських послуг, що використовує таких підхід, запропоновано в роботі [13]. Для наочності представимо класифікацію банківських послуг на Рис.1.1.

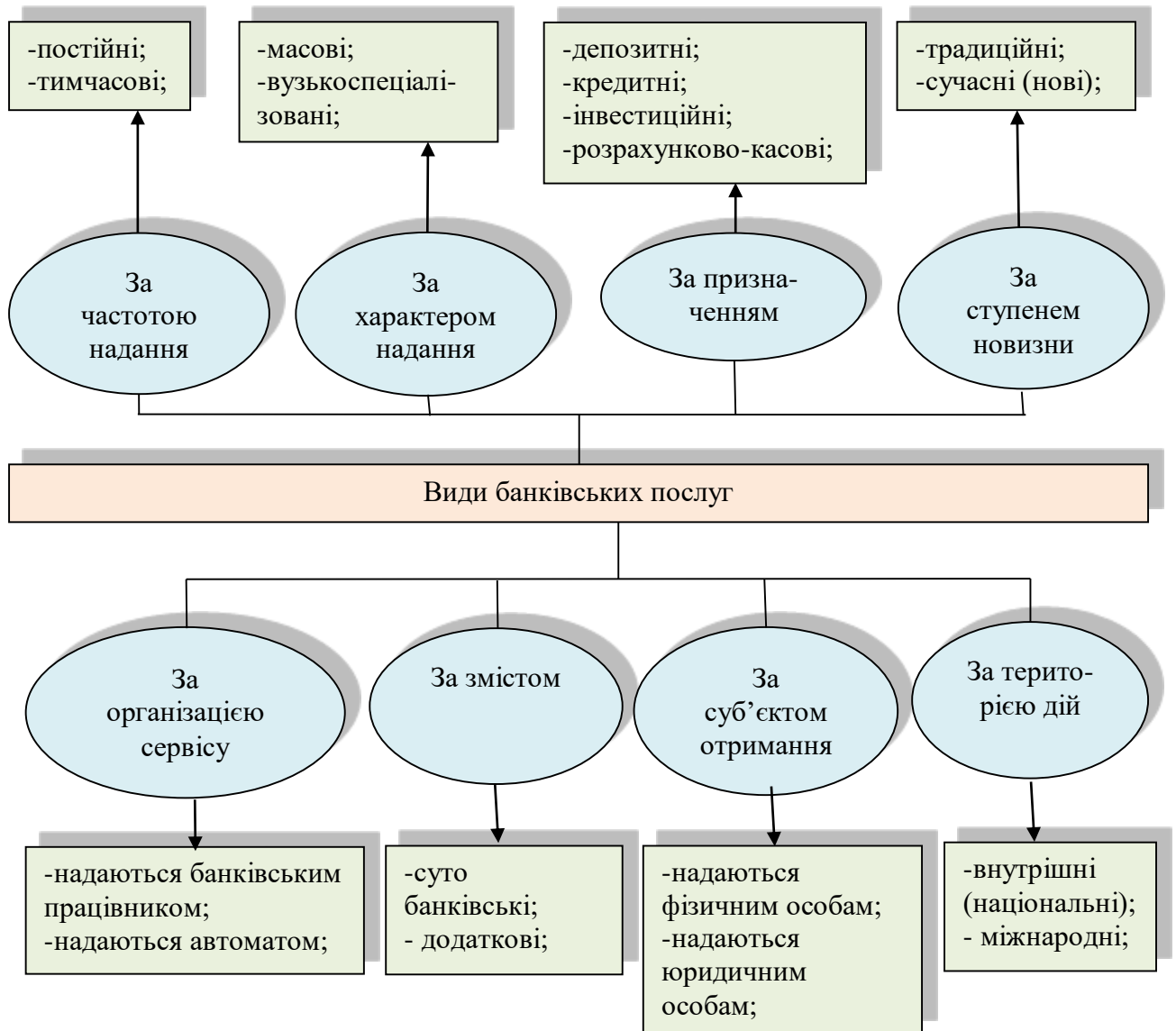

Рис.1.1. Класифікація банківських послуг

Джерело: складено автором за [13]

Узгоджене теоретичне визначення сутності категорії «ринок банківських послуг», як «банківська послуга», у вітчизняній науковій літературі також відсутнє. Наукові підходи до цієї категорії переважно залежать від визначення її характеристик, при цьому науковці дуже часто використовують поняття «ринок банківських послуг» та «банківський ринок» спільно та не розділяють їх.

Наприклад, група авторів навчально-методичних матеріалів за загальною редакцією А.В. Нікітіна визначають банківський ринок як «сукупність існуючих

та потенційних клієнтів банку» [6]. Таке ж визначення дає і вчений І. О. Лютий, але вже для терміну «ринок банківських продуктів і послуг» [14]. І хоча акцентування уваги на клієнтах ринку з точки зору маркетингу є кроком логічним та зрозумілим, такий підхід все ж залишається одностороннім, оскільки не охоплює інші складові ринку.

Деякі науковці розглядають ринок банківських послуг більш широко. Наприклад, науковець Дзюблюк О.В. вважає, що ринок банківських продуктів і послуг являє собою «особливе соціально-економічне середовище, систему економічних відносин з продукування та обміну специфічного товару – банківської послуги» [15].

Науковці Шевцова М. Ю. та Солодовник Ю. О. вважають, що сутність ринку банківських послуг полягає в «організації законодавчо обумовленої системи взаємовідносин між його суб'єктами, які складаються в процесі купівлі-продажу послуг специфічного характеру, спрямуванні фінансових ресурсів від власників до позичальників» [16].

За визначенням вченого Ткачука В. В. «ринок банківських послуг – це специфічна сфера ринкових відносин, яка забезпечує попит і пропозицію на послуги банків, направлені на стимулювання банківських операцій з метою задоволення потреб клієнтів» [17].

Таким чином, різні теоретичні підходи до визначення категорії «ринок банківських послуг» поєднує те, що переважна більшість авторів підкреслюють особливу специфічність банківського ринку, характеризуючи його як «специфічна сфера», «особливе соціально-економічне середовище», «послуги специфічного характеру», «специфічний товар».

Як в у випадку з класифікацією банківських послуг, в сучасній науковій літературі присутні різні погляди науковців щодо визначення структури ринку банківських послуг. Вчений Ткачук В.О. зазначає, що ринок банківських послуг представляє собою «сукупність носіїв попиту і пропозиції, які взаємодіють між собою. Носіями пропозиції виступають банки та інші економічні суб'єкти, яким

згідно чинного законодавства дозволяється надання фінансових послуг банківського характеру. Носіями попиту є вся сукупність юридичних і фізичних осіб, які і є споживачами» [17].

Науковиця Васильєва Т.А. сформулювала умови, які на її думку необхідні для функціонування ринку банківських послуг [7]:

- наявність двох зацікавлених сторін, які можуть виступати в ролі суб'єктів ринку;
- кожна із цих сторін має можливість запропонувати те, що має споживчу вартість для іншої;
- будь-яка сторона має право отримати інформацію про товар і на її основі прийняти або відмовитися від пропозиції;
- віра в партнера і в те, що в результаті обміну сторона отримає вартість, еквівалентну або вищу за ту, що сама пропонує.

Вчений Ткачук В. О. в роботі [17] за типами споживачів банківських послуг поділяє ринки на:

- ринок суб'єктів господарювання (корпоративний ринок);
- ринок фізичних осіб (домогосподарств);
- урядовий ринок;
- ринок фінансово-кредитних установ:

Цей же автор в залежності від видів послуг поділяє банківський ринок поділяється на [17]:

- ринок кредитних послуг;
- ринок інвестиційних послуг;
- ринок розрахунково-касових послуг;
- ринок депозитних послуг та інших.

Науковиця Васильєва Т. А. пропонує поділяти ринки банківських послуг за географічним охопленням, розділяючи їх на [7]:

- локальні (формуються у межах міста або району);

- регіональні (охоплюють територію однієї або кількох суміжних областей);
- загальнонаціональні (функціонують в межах окремої національної економіки);
- міжнародні (представленні як глобальним загальносвітовим ринком, так і ринками банківських послуг на рівні окремих міждержавних об'єднань);

Цей же автор за перспективами розвитку поділяє ринки банківських послуг таким чином [7]:

- основний ринок, на якому реалізується переважний обсяг банківських продуктів;
- додатковий ринок, на якому може бути реалізований незначний обсяг продукту;
- зростаючий ринок, що характеризується достатньо високими темпами зростання збуту банківських послуг;
- потенційний ринок, який має перспективи росту, але потребує для цього певних ресурсів і зусиль (модифікація продукту, розширення збутової мережі тощо);
- непостійний ринок, який характеризується значними перепадами в обсягах збуту;
- безперспективний ринок, операції на якому необхідно припинити;

Аналізуючи погляди вітчизняних науковців щодо структури ринку банківських послуг в підсумку бачимо, що більшість науковців визначає його структуру за типами споживачів банківських послуг, видами банківських послуг, географічним охопленням та перспективами розвитку. Це доволі класичний підхід, який зустрічається у багатьох наукових роботах.

Тепер розглянемо більш детально особливості функціонування ринку банківських послуг. Ці особливості притаманні виключно банківській сфері та відрізняють банківський ринок від інших ринків товарів та послуг. Слід наголосити, що в науковій літературі значна увага дослідників приділяється

визначенню особливостей діяльності банків, як учасників ринку, та розгляду особливостей послуг, які вони надають. При цьому особливості функціонування ринку банківських послуг чомусь залишаються поза увагою. В багатьох підручниках із банківської справи ця тема взагалі не розглядається. Також в науковій літературі зустрічаються випадки віднесення до особливостей функціонування ринку банківських послуг особливості діяльності банків. Не поділяємо такий погляд, оскільки такий підхід розкриває особливості функціонування лише одного суб'єкта ринку банківських послуг.

Вчений Ткачук В.О. спробував виділити особливості функціонування ринку банківських послуг, якими, на його думку, є [17]:

- тісне поєднання державного і ринкового регулювання з метою підтримки його стабільності;
- регулювання і регламентація відносин на ринку нормами міжнародного права і внутрішнім законодавством;
- прозорість інформації про стан ринку та його учасників;
- необмежена кількість учасників ринку;
- широкий асортимент і диверсифікація банківських продуктів;
- функціонування ринку лише у грошовій формі та існування прямої залежності його еволюції від розвитку ринків, які він обслуговує;
- посилення конкуренції на ринку банківських послуг між банками та небанківськими фінансово-кредитними інститутами та підвищення ролі нецінових методів конкурентної боротьби.

Погоджуємося з думкою науковця в цілому, але при цьому зазначимо, що сучасному ринку банківських послуг характерні особливості, які можуть бути представити більш широко. Спробуємо сформулювати власний погляд та визначити особливості функціонування ринку банківських послуг, які будуть загальними для різних фінансових ринків. На нашу думку до цих особливостей необхідно віднести такі:

1. По-перше, це наявність регуляції і нагляду з боку держави в особі Центрального (національного) банку. Держава через свого регулятора певним чином формує перелік продавців банківських послуг та контролює їх діяльність. Держава впливає на ринок, і ступінь цього впливу зазвичай висока.

2. По-друге, банківські послуги так чи інакше пов'язані з управлінням грошовими коштами. Гроші є абсолютно ліквідним товаром, який на банківському ринку неможливо нічим замінити. Гроші сьогодні коштують завжди дорожче, ніж будуть коштувати завтра. Тому саме специфічні властивості грошей визначають цю особливість функціонування ринку банківських послуг.

3. По-третє, надзвичайна рухливість (мобільність) капіталу. На відміну від матеріальних товарів, гроші можуть переміщуватися миттєво, а банки здатні за потреби їх швидко акумулювати. Товарні ринки такою особливістю не володіють.

4. По-четверте, банківський ринок все частіше має справу з новими інструментами та способами надання банківських послуг. Зростання технічної та економічної обізнаності споживачів банківських послуг в поєднанні з винаходами та цифровими технологіями надали ринку банківських послуг особливість бути одним із лідерів впровадження інновацій.

5. По-п'яте, характерна регіональна нерівномірність. Банківський ринок зазвичай охоплює всю територію країни, але в кожній країні існують яскраво виражені фінансові центри. В цих фінансових центрах активність ринку банківських послуг значно вище, оскільки присутній більш високий загальний рівень ділової активності.

6. По-шосте, ринок банківських послуг на відміну від товарних ринків більш глибоко залучений до процесів глобалізації. Банки все більше розширюють свою присутність в інших країнах, виникають світові банківські мережі, поглиблюються зв'язки між фінансовими центрами тощо.

7. По-сьоме, оскільки на ринку банківських послуг присутній низький рівень власного капіталу банків в порівнянні з високою часткою позичкових коштів, тому діяльність одних учасників ринку (банків) багато в чому залежать від фінансового стану та надійності других учасників ринку (клієнтів банків).

8. По-восьме, для ринку банківських послуг властива висока ступінь концентрації різних видів ризиків для всіх учасників ринку та на всіх стадіях надання банківських послуг.

Визначені нами особливості не є остаточними, але дозволяють скласти достатнє уявлення про характерні відмінності функціонування ринку банківських послуг від інших ринків.

Отже, в сучасному науковому середовищі існують різні погляди науковців щодо визначення сутності та змістовного наповнення термінів «банківська послуга» та «ринок банківських послуг», а також підходи до проведення класифікації банківських послуг та визначення структури ринку банківських послуг. При цьому варто звернути увагу, що законодавчий та наукові підходи до визначення цих категорій дещо різняться. Тому сучасний ринок банківських послуг потрібно розглядати як специфічне та складне середовище, якому характерні суттєві відмінності, що відрізняють його від інших ринків.

1.2. Організаційно-правові засади функціонування ринку банківських послуг в Україні

Банківська сфера являє собою надзвичайно важливу галузь національної економіки, а ринок банківських послуг має велике значення для забезпечення економічної безпеки країни. А тому функціонування ринку банківських послуг та банківська діяльність в цілому потребують особливого контролю та регулювання з боку держави.

Правові засади функціонування ринку банківських послуг визначені у банківському законодавстві, що являє собою систему нормативних актів, які видаються відповідними державними органами. Правові норми, що регулюють

банківські відносини, містяться у загальних нормативних актах та у спеціальних, які присвячені регулюванню виключно банківських відносин. Це Конституція України, Закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України (КМУ), постанови, положення й інструкції НБУ, Міністерства фінансів України (МФУ), Статути банків тощо [18].

До основних законодавчих актів, що регулюють діяльність банків функціонування ринку банківських послуг, слід віднести:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [1], який визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків.

2. Закон України «Про Національний банк України» [19], в якому визначено, що НБУ у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи, встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, захисту інформації, коштів та майна, здійснює банківське регулювання та нагляд, погодження статутів банків та змін до них, ліцензування банківської діяльності, а також виконує інші функції щодо регулювання діяльності банків.

3. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [20], який є базовим для правового забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України. Закон встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, визначає регулятивні та наглядові функції за цією діяльністю, створює правові основи для захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ і надавачів фінансових послуг. Закон визначає такі важливі для розгляду ринку банківських послуг поняття як «фінансова послуга», «ринки фінансових послуг», «учасники ринку фінансових послуг», «споживач фінансових послуг» та «державне регулювання ринків фінансових послуг».

4. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [21], метою якого є створення правових засад для захисту прав та інтересів

вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи, стимулювання залучення коштів у банківську систему, забезпечення виконання процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності» [22], що був підтриманий Міжнародним валютним фондом (МВФ), який удосконалює процедуру ліквідації банків та механізми участі держави у виведенні банків з ринку, підвищує ефективність виконання НБУ функцій нагляду та регулювання. По своїй суті цей Закон став запобіжником неповернення колишнім власникам банків, що були виведені з ринку.

Аналізуючи законодавчу базу також потрібно відзначити законодавчі акти, що регулюють окремі аспекти діяльності банків, до яких належать Закони України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та інші.

Розглядаючи організаційні та правові засади функціонування ринку банківських послуг в першу чергу варто зосередити увагу на Законах України «Про банки і банківську діяльність» та «Про Національний банк України». Але, оскільки ринок банківських є складовою ринку фінансових послуг, то почнемо саме з Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Для наочності основні цілі державного регулювання ринку фінансових послуг, що визначені цим Законом, представимо на Рис.1.2.

Зазначені Законом цілі є важливими і для функціонування ринку банківських послуг, а тому мають бути враховані банками при плануванні та здійсненні своєї діяльності. Законом також визначені шляхи державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг.

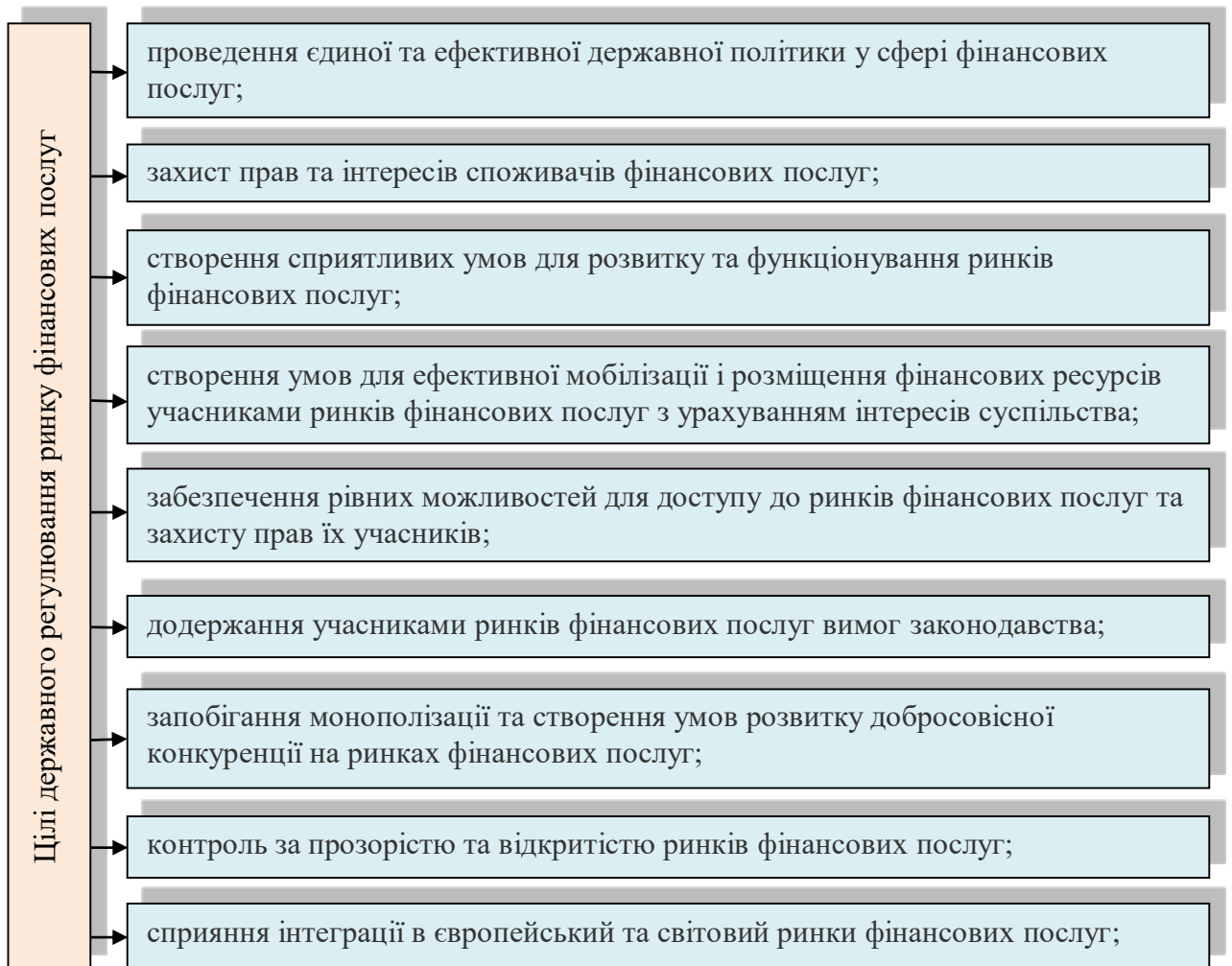

Рис. 1.2. Цілі державного регулювання ринку фінансових послуг

Джерело: складено автором за [4]

Законодавством встановлено, що державне регулювання діяльності банків здійснюється НБУ, а основними формами державного регулювання є адміністративне та індикативне [1]. В основу адміністративного регулювання покладено переважно використання засобів впливу організаційно-владного характеру. За допомогою адміністративного регулювання забезпечується функціонування банківської системи відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів НБУ. Індикативне регулювання банківської діяльності включає такий важливий елемент, як встановлення для банків обов'язкових економічних нормативів, за допомогою яких НБУ здійснює моніторинг діяльності банків для захисту інтересів вкладників та кредиторів, а

також з метою забезпечення фінансової надійності банків та банківської системи. Станом на 01.01.2020 р. обов'язковими до виконання є економічні нормативи [24], що зазначені в Таб. 1.1.

Таблиця 1.1.

Економічні нормативи, що застосовує НБУ при регулюванні діяльності банків, та їх значення по банківській системі станом на 01.10.2020 р.

№ з/п	Найменування групи нормативів	Найменування нормативу	Стисла характеристика нормативу	Встановлене значення нормативу	Значення нормативу по системі
1	Нормативи капіталу	Мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1)	Встановлює мінімально можливий розмір регулятивного капіталу, який мають підтримувати банки.	Не менше 120 000 грн.	178 767,6 грн.
		Достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2)	Відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що виникають за операціями грошового характеру.	Не менше 10 %	21,91
		Достатності основного капіталу (Н3)	Відображає розмір регулятивного капіталу, який необхідний банку для дійснення активних операцій.	Не менше 7 %	16,05
2	Нормативи ліквідності	Короткострокової ліквідності (Н6)	Встановлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання банком своїх зобов'язань впродовж року.	Не менше 60 %	89,68
3	Нормативи кредитного ризику	Максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	Застосовується з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання зобов'язань окремими контрагентами банку.	Не більше 25 %	18,50
		Великих кредитних ризиків (Н8)	Встановлюється для обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.	Не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу	88,35

		Максимально го розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	Встановлюється для обмеження ризику операцій із пов'язаними з банком особами, зменшення негативного впливу на діяльність банку операцій із пов'язаними з банком особами.	Не більше 25 %	4,36
4	Нормативи інвестування	Інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	Встановлюється з метою обмеження ризику, що пов'язаний із інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи.	Не більше 15 %	0,0002
		Загальної суми інвестування (Н12)	Встановлюється для обмеження ризику, що виникає в наслідок здійсненням банком інвестиційної діяльності.	Не більше 60 %	0,12

Джерело: складено автором за [7,8]

Основні шляхи державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг, що визначені цим Законом, що наведені на Рис. 1.3.

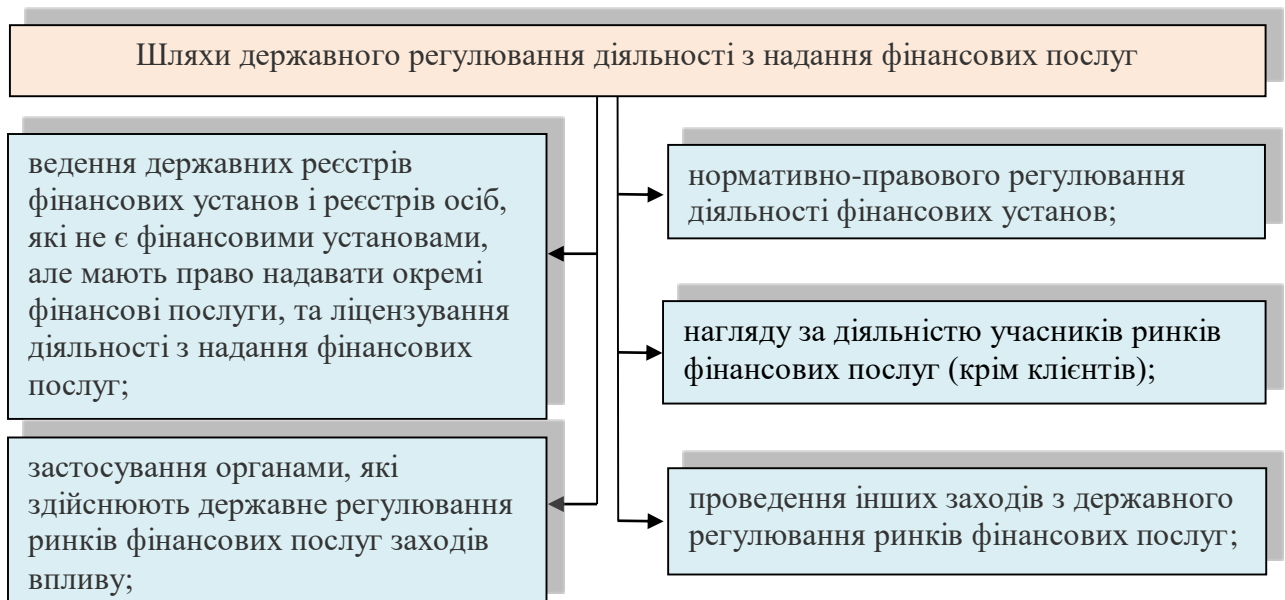

Рис. 1.3. Шляхи державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг

Джерело: складено автором за [4]

Для наочності основні форми державного регулювання діяльності банків, що функціонують на ринку банківських послуг, та які здійснює НБУ, представимо у вигляді схеми (Рис. 1.4.)

Рис. 1.4. Форми державного регулювання діяльності банків

Джерело: складено автором за [2]

Серед інших законодавчих документів, що регулюють функціонування ринку банківських послуг, слід зазначити Постанови КМУ та нормативно-правові акти НБУ. До Постанов КМУ, на які необхідно звернути увагу для розгляду аспектів регулювання банківської сфери, відносяться «Порядок відбору банків, через які здійснюється виплата пенсій, грошової допомоги та заробітної

плати працівникам бюджетних установ», «Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження регуляторного акта НБУ», «Про взаємодію Кабінету Міністрів України і Національного банку України з питань участі держави у капіталізації банків», «Про затвердження критеріїв та умов визначення банками, в яких державі належить 75 і більше відсотків статутного капіталу, заходів з управління проблемними активами» та інші.

Серед нормативно-правових актів НБУ, що видаються і затверджуються у формі постанов правління НБУ та впливають на ринок банківських послуг, можна виділити «Положення про ліцензування банків», «Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України», «Про внесення зміни до Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів», «Про особливості застосування вимог окремих нормативно-правових актів Національного банку України у зв'язку з установленням карантину та запровадженням обмежувальних заходів», «Про затвердження Змін до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», «Про затвердження Змін до Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України» тощо. Нормативно-правові акти НБУ у встановленому законодавством порядку реєструються Міністерством юстиції України (МЮУ), не можуть суперечити законам та іншим законодавчим актам України, та не мають зворотної сили крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність.

Аналізуючи механізми державного регулювання банківської діяльності, науковець С. Осадчук відзначала, що особливістю банківського законодавства України є значна кількість підзаконних нормативних актів, в той час як законів, що регулюють різні аспекти і питання банківської діяльності, недостатньо. Такий стан речей можна пояснити, з одного боку, складною і повільною процедурою їх прийняття, а з іншого, тим, що банківські відносини надто динамічні [25]. Саме

тому значний обсяг Постанов Правління НБУ являє собою переважно зміни до вже існуючих нормативно-правових документів НБУ.

Характеризуючи нормативно-правову базу функціонування ринку банківських послуг на сучасному етапі, необхідно звернути увагу і на специфіку міжнародно-правового регулювання банківської діяльності, яка полягає у поширенні міжнародно-правових стандартів. Ці стандарти банківської діяльності можна визначити як «норми міжнародного права, що закріплюють зобов'язання держав забезпечити визначений мінімальний рівень регулювання та нагляду за діяльністю банків шляхом імплементації відповідних вимог в національне законодавство» [26].

Сучасні міжнародно-правові стандарти банківської діяльності розробляються багатьма міжнародними організаціями та утвореннями, що не мають статусу класичної міжнародної організації. Основні міжнародно-правові стандарти банківської діяльності на універсальному рівні вироблені в рамках Базельського комітету з банківського нагляду, МВФ, Світового банку (СБ), Світової організації торгівлі, Ради з фінансової стабільності, Комітету з глобальної фінансової системи, Комітету з платежів та інфраструктури ринку, Міжнародної асоціації страховиків депозитів, Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, Організації економічного співробітництва та розвитку, а також за участю інших організацій.

Предметом міжнародно-правових стандартів банківської діяльності є регулювання широкого кола питань, що включає встановлення вимог до ефективного регулювання та нагляду за діяльністю банків та банківських груп, порядку ліцензування юридичних осіб, які мають намір здійснювати банківську діяльність, порядку погодження набуття або збільшення істотної участі в банках, вимог до капіталу, ліквідності, управління ризиками банків, особливостей надання окремих банківських послуг, вимог до корпоративного управління та комплаєнсу в банках, внутрішнього та зовнішнього аудиту банків, принципів оплати праці керівників та інших працівників банків.

Так, наприклад, Виконавча рада Міжнародного валютного фонду (МВФ) в березні 1996 р. схвалила «Спеціальний стандарт поширення даних» (ССПД) для висвітлення економічних і фінансових показників держав – членів МВФ. Метою ССПД є забезпечення широкого доступу користувачів до економічних та фінансових показників країни. Своєчасне поширення статистичних даних має важливе значення для забезпечення прозорості макроекономічних показників, своєчасного прийняття рішень щодо поліпшення макроекономічної політики і функціонування фінансових ринків.

В січні 2003 р. Україна офіційно стала 52 державою, що приєдналася до ССПД МВФ, здійснивши кроки щодо приведення офіційної статистики до міжнародних стандартів. Координатором поширення даних за ССПД МВФ в Україні визначено Державну службу статистики України (ДССУ), а НБУ формує показники щодо розвитку фінансового та зовнішнього секторів економіки. Зокрема НБУ готує огляди діяльності банківської системи, інформацію про процентні ставки та фондовий ринок, курси валют, міжнародні резерви та ліквідність в іноземній валюті, платіжний баланс, міжнародну інвестиційну позицію та зовнішній борг. Дані готуються та публікуються відповідно до методології МВФ, викладеної в офіційному виданні «Спеціальний стандарт поширення даних. Керівництво для передплатників та користувачів» [27]. Посилання на цей ресурс також міститься в методологічному коментарі на офіційному сайті НБУ.

У січні 2001 р. робоча група з питань транскордонних банківських операцій Базельського комітету розробила стандарти «Know Our Customer» (KYC), які відомі як політика ідентифікації клієнта «знай свого клієнта». Запровадження цих стандартів стало однією із «м'яких» форм міжнародних контрольних нормативів, які зводяться до необхідності надання потенційним клієнтом фінансової установи документів про себе. KYC - це своєрідний захисний механізм і для клієнтів, і для супроводжуваних їх діяльність фінансових структур. Він чітко структурує допустимість відповідних фінансових операцій і

захищає обидві сторони від можливих штрафних санкцій. З одної сторони, КҮС дає фінансовій установі можливість захистити свої інтереси, оскільки дозволяє управляти власними ризиками, що пов'язані з конкретним клієнтом, наприклад, визначити ступінь ризику залучення клієнта в незаконну діяльність, відстежувати незвичайні клієнтські транзакції і при необхідності ініціювати їх розслідування тощо. З іншого боку, правдива інформація про фінансове становище та специфіку діяльності клієнта допомагає фінансовій структурі підібрати оптимальне рішення з управління фінансами, що відповідає реальним запитам клієнта. НБУ рекомендував комерційним банкам «врахувати вказані стандарти при підготовці внутрішніх програм та процедур із запобігання легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, оскільки запроваджена у ньому політика «знай свого клієнта» дуже тісно пов'язана із боротьбою з відмиванням грошей, та має на меті забезпечення безпеки та стабільності банків та цілісності банківської системи» [28].

Підводячи підсумок зазначаємо, що сьогодні в Україні на законодавчому рівні розроблені та діють основні нормативно-правові документи, які регулюють банківську діяльність відповідно до міжнародних стандартів банківської сфери. Організаційно-правові засади державного регулювання ґрунтуються на актуальній законодавчій базі та нормативно-правовій основі. Проте ринок банківських послуг є доволі динамічним, а тому процеси його функціонування потребують постійного моніторингу та оперативного прийняття відповідних змін в законодавстві, що відповідають вимогам сьогодення.

1.3. Світовий досвід побудови та функціонування банківської галузі

Формування, розвиток та функціонування ринку банківських послуг нерозривно поєднані із банківською системою країни, принципами її побудови та діяльності. Тому іноземний досвід функціонування ринку банківських послуг необхідно досліджувати, почавши із вивчення світових моделей банківських систем. З точки зору організаційної структури за визначенням Карла Маркса

банківська система «являє собою майстерне і досконале творіння, до якого взагалі може привести капіталістичний спосіб виробництва» [29].

В сучасному розумінні до банківської системи відносять сукупність центрального (національного) банку, комерційних банків та кредитно-розрахункових установ різної спеціалізації, які діють в межах національного фінансового механізму. За структурною побудовою банківські системи прийнято поділяти на однорівневу, дворівневу та трирівневу. Однорівнева система характерна для економіки, в якій домінує державної форма власності, а банки такої системи зазвичай виконують однакові функції. У дворівневій та трирівневій системі на першому рівні знаходиться центральний (національний) банк, що виконує регулюючі, контролюючі та наглядові функції, а на другому та третьому рівнях - комерційні банки та різні спеціалізовані кредитно-розрахункові установи, метою діяльності яких є отримання прибутку. Дуже часто межа між третім та другим рівнем є доволі умовною, тому в економічній літературі банківська система конкретної країни може бути описана як дворівнева та трирівнева одночасно.

Незважаючи на світове різноманіття велика кількість вітчизняних та іноземних економістів схиляються до думки що в сучасній світовій практиці сформувалися лише дві основні моделі банківських систем – американська та європейська. Такий підхід має право на існування, але на нашу думку, сьогодні варто говорити про чотири моделі світових банківських систем: американську, європейську, японську та ісламську. І хоча, наприклад, японська модель за своєю структурною побудовою подібна до американської, але відмінності у структурі та принципів функціонування ринків банківський послуг цих країн суттєві.

Розглянемо стисло основні особливості світових моделей банківських систем та охарактеризуємо функціонування національних ринків банківських послуг в цих системах.

1. Американський ринок банківських послуг. Банківська система США остаточно сформувалась в 1980 р. після прийняття законів «Про Федеральну

резервну систему» та «Про дерегулювання депозитних установ та монетарний контроль», хоча існувала і раніше. Сучасна банківська система США складається зі трьох рівнів, на першому рівні знаходиться Федеральна резервна система (ФРС), до якої входять 12 федеральних резервних банків (ФРБ) та органи управління, регуляції і контролю. Рада керуючих визначає стратегію грошово-кредитної політики країни та підзвітна Конгресу США. Інші рівні займають різного виду комерційні банки - члени ФРС, комерційні банки, що не є членами ФРС, а також спеціалізовані небанківські фінансові установи.

ФРС є центральною установою в банківській системі, яка відповідає за монетарну політику США та на яку покладено виконання важливих завдань державного рівня. Цих завдань всього п'ять [30]:

- проведення грошово-кредитної політики країни з метою сприяння максимальній зайнятості населення, підтримання стабільності цін та помірних довгострокових процентних ставок в економіці США;
- сприяння стабільності фінансової системи, мінімізації та стримування системних ризиків шляхом активного моніторингу діяльності на території США та за кордоном;
- сприяння безпеці та надійності окремих фінансових установ та здійснення контролю за їх впливом на фінансову систему в цілому;
- сприяння безпеці та ефективності системи розрахунків, проведення розрахунків уряду США, сприяння операціям, що полегшують розрахунки та платежі в доларах США в банківській галузі;
- сприяння захисту прав споживачів та розвитку громади через орієнтований на споживачів нагляд, аналіз нових споживчих проблем та тенденцій, діяльність з економічного розвитку спільноти та управління споживчими законами та нормативними актами.

Для наочності представимо організаційну структуру та складові банківської системи США у виді схеми (Рис.1.5.)

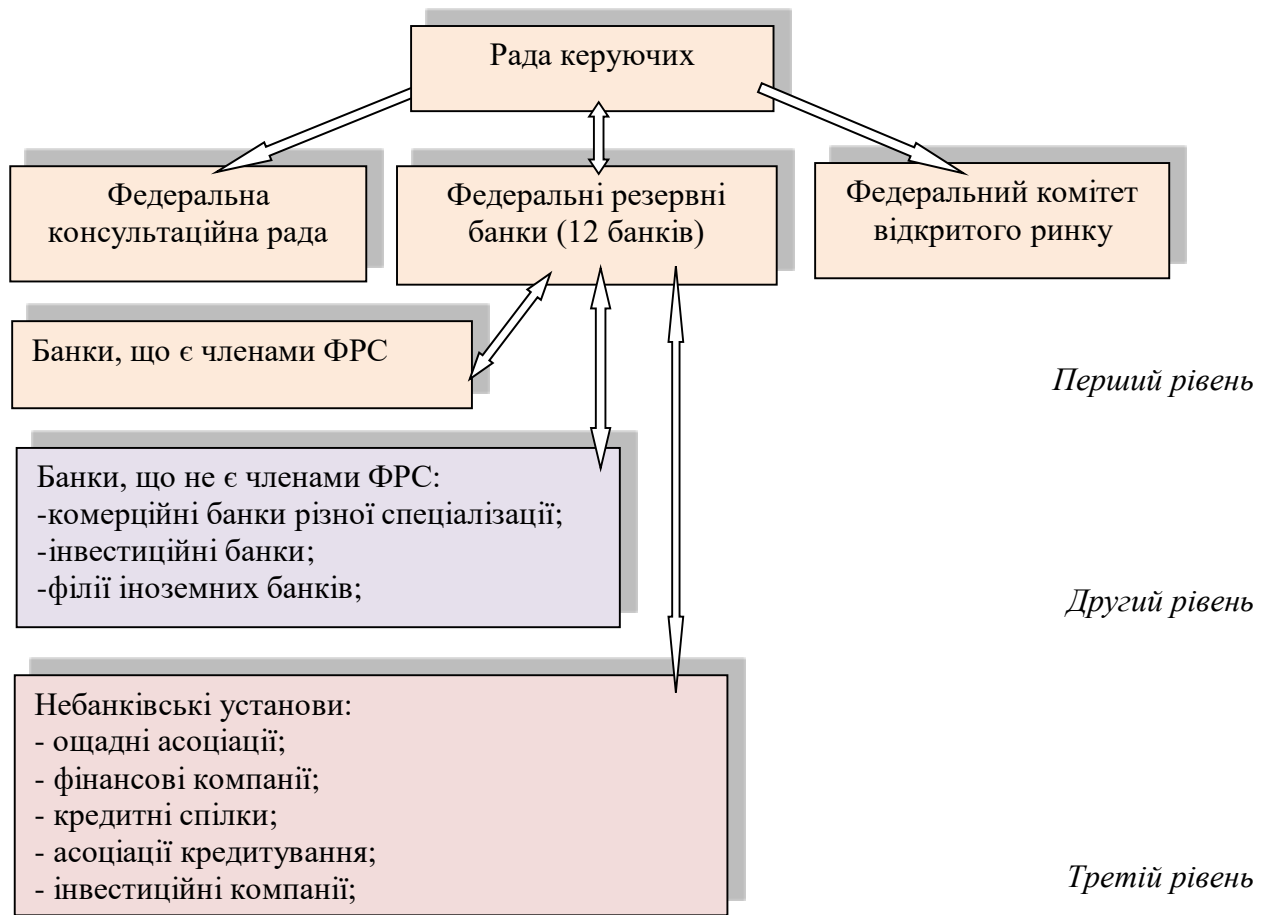

Рис. 1.5. Структура американської моделі банківської системи

Джерело: складено автором за [31,32]

До особливостей американського ринку банківських послуг автор наукової статті О.П. Буряк відносить особливу роль регіональних банків. «Діяльність таких кредитних установ регулюється окремим законодавством кожного штату. Це, з одного боку, суттєво впливає на їхню діяльність і прибутковість, а, з іншого боку, – надає певні гарантії і захист інтересів від великих конкурентів» [33]. Цей же автор відмічає, що характерною особливістю для банків США як учасників ринку банківських послуг, є функціонування без відділень. «Кількість банків у США значно перевершує кількість банків у будь-якій іншій країні саме через те, що банки без відділень – це абсолютно переважний вид банків у США [33]».

До особливостей функціонування американського ринку банківських послуг відносимо домінуючу кількість дрібних і середніх банків, що мають

вузьку спеціалізацію. З одного боку, це створює високий рівень конкуренції в банківській галузі, а з іншого - в період фінансових криз банківський ринок США традиційно потерпає від значної кількості банкрутств фінансових установ.

Американський ринок банківських послуг характеризується високою розвиненістю та гнучкістю, а його функціонування значним чином орієнтовано на населення, що виступає клієнтами фінансових установ. Американську систему кредитування населення, зокрема споживчого кредитування, визнають однією із найкращих у світі. На думку автора наукової роботи О.Пономаренко це пов'язано з тим, що «основною особливістю американської системи правового регулювання споживчого кредитування є те, що абсолютна більшість нормативно-правових актів має на меті захист інтересів споживачів» [34].

Відповідно, характерними та широко представленими послугами для американського ринку банківських послуг є іпотечне кредитування, кредитні програми на навчання, на покупку нового автомобіля, споживання, ведення особистого бізнесу тощо. Населення США активно користується такими фінансовими інструментами, оскільки це просто вигідно: відсоткові ставки невеликі, умови кредитування прийнятні, а терміни - довгострокові. Так, відсоткові ставки по іпотечним кредитам сьогодні знаходяться на рівні (3,5 – 4) %, щоправда перший внесок може досягати 40 % від суми кредиту. Кредит на покупку нового авто класу «економ» можна отримати під (0,5 – 1,0) %, при тому, що середня ставка автокредитів є близькою до 3,3 %. Кредитування навчання зазвичай відбувається на рівні до 5 % з терміном погашення до 30 років. Кредит на споживання можна отримати до 6 %, а на ведення бізнесу – під (5 – 15) % на різних умовах та строки [35].

2. Європейський ринок банківських послуг. За структурою своєї побудови європейська банківська система дворівнева, а європейська модель банківської системи набула нових рис з введенням зони євро. Для реалізації єдиної грошово-кредитної політики Європейського союзу (ЄС) в 1998 р. створено Європейський Центральний банк. Центральні банки держав

Європейського союзу виконують функції Центрального банку в банківській системі кожної окремо взятої країни. Європейська система центральних банків в процесі своєї діяльності здійснює такі функції [32]:

- визначення та проведення єдиної грошово-кредитної політики;
- зберігання і управління офіційними валютними резервами країн-учасниць, а також здійснення валютних операцій;
- забезпечення функціонування платіжно-розрахункових систем;
- емісія банкнот і монет;
- співробітництво в сфері банківського нагляду;
- консультування;
- збір статистичних даних.

Функціонування європейського ринку банківських послуг відрізняється від американського, оскільки країни Європи застосовують інші принципи фінансування бізнесу. Для європейського ринку характерний тісний зв'язок банків з корпоративним сектором економіки, який представлений фінансово-промисловими групами, що володіють великими частками національних та світових економік. Тому європейський ринок банківських послуг історично орієнтований на великі корпорації, в операціях з якими бере участь значна частина банківського капіталу. Тому на ринку банківських послуг європейський країн широко представлені послуги та продукти для великого бізнесу, що пов'язані із проектним фінансуванням, довгостроковим кредитуванням виробництва, зовнішньоекономічною діяльністю та інвестуванням. Для європейського ринку, на відміну від американського, характерна наявність невеликого числа великих банків з розгалуженою регіональною мережею та рівнем капіталізації вище середнього.

Для європейського ринку банківських послуг, що орієнтований на населення, варто відмітити вигідні умови іпотечного кредитування, ставки по яким в різних країнах знаходяться в межах від 0,5 % до 6 %. В Данії, наприклад вже існують програми іпотечного кредитування з безвідсотковою ставкою, або

зі знаком «мінус», коли повертати банку потрібно менше, ніж було запозичено. А в Швейцарії кредитування може здійснюватися також під невеликі відсотки і пожиттєво.

Економісти відзначають, що однією із істотних переваг європейської моделі над американською є суттєва стійкість фінансових інститутів, оскільки значну частину своїх ризиків та фінансових втрат європейські банки здатні покривати за рахунок власних ресурсів. Також до переваг європейського ринку банківських послуг можна віднести те, що на ньому працюють в основному універсальні банки. Універсальний характер банківської діяльності дозволяє надавати клієнтам банків широкий перелік банківських послуг, підвищуючи рівень співпраці з ними. До недоліків моделі європейського ринку банківських послуг належить більш високий рівень консерватизму в порівнянні з американською моделлю.

3. Японський ринок банківських послуг. На відміну від банків Європи, які мають давню історію, банківська система Японії сформувалась відносно недавно, взявши за основу американську модель. Тому японську модель банківської системи прийнято характеризувати як трирівневу, відповідно до якої на першому рівні знаходиться Центральний банк країни (Банк Японії). Другий рівень займають комерційні банки різного виду та спеціалізації, до яких відносять міські та регіональних банки, банки довгострокового кредитування та трастові банки. На третьому рівні знаходяться кооперативні кредитні інститути в особі поштово-кредитних установ та кредитних асоціацій. Фінансові організації другого рівня обслуговують як юридичних, так і фізичних осіб, а установи третього рівня - населення.

Банк Японії – самостійна юридична особа, акціонерна компанія, більша частина якої належить уряду Японії. Це центральна банківська установа країни, що управляє всіма державними та приватними банківськими компаніями. Основні функції Банку Японії пов'язані із [33]:

- грошовою емісією (регулювання готівкової маси за кількістю та номіналом, контроль за станом готівки, що знаходиться в обороті, забезпечення захищеності готівки та перевірка її придатності до використання);
- грошово-кредитним регулюванням (проведення міжнародних розрахунків та операцій на валютному ринку, здійснення операцій з цінними паперами уряду та проведення фінансових інтервенцій для підтримання прийняттого курсу національної валюти на міжнародних ринках);
- розрахунково-касовим обслуговуванням казначейства (проведення податкових платежів та коштів державних пенсійних фондів, а також обслуговування платежів, що пов'язані із реалізацією великих соціально значущих проектів).

За визначенням науковиці Холодної Ю.Є. «особливістю розвитку банківської системи Японії є утворення фінансово-промислових груп. На чолі кожної з них стоїть великий приватний комерційний банк, а довкола нього групуються промислові компанії [34]». Також за визначенням цього ж автора «основою банківської системи Японії є «міські» банки, тобто великі (комерційні) фінансові інститути. Вплив таких кредитних установ поширюється на всю країну, а в сферу їхнього обслуговування входять великі підприємства, як правило, однієї з банком фінансово-промислової групи [34]». Погоджуємось з таким визначенням автора, оскільки за оцінками світових економістів сучасний сукупний капітал міських банків становить близько 35 % від загального обсягу капіталу банківської системи країни.

Фінансові установи третього рівня, що обслуговують населення, пропонують кредити на більш вигідних умовах, ніж банківські установи другого рівня, а тому їх кредитними послугами користуються майже все працююче населення країни. Окрім низьких кредитних ставок для населення кредитні організації встановлюють значні строки виплат, а оформити невеликі кредити та зразу отримати готівку можна просто через банкомат.

На ринку банківських послуг Японії широкого розповсюдження набуло іпотечне кредитування. Нерухомість в цій країні коштує дуже дорого, тому придбання в іпотеку є майже єдиною можливістю мати власне житло. До того ж відсоткова ставка по іпотечному кредитуванні тримається на рівні 2 %, а термін кредитування може доходити до 50 років при доволі невеликому розмірі першого внеску до 10 %. Також велику частку кредитів населенню займають кредити на навчання. Ментальність японської молоді полягає в прагненні отримати якісну освіту для влаштування на високооплачувану роботу, а потім вже виплачувати кредит. Як і у випадку з іпотечним кредитуванням, при отриманні кредитів на навчання діють дуже привабливі умови.

Однією із особливостей ринку банківських послуг ринку Японії є створення умов для самостійного отримання банківських послуг через термінали самообслуговування, банкомати тощо. Взагалі для японського банківського ринку характерний високий рівень використання технологій та технічного оснащення, раціональність та простота організації, тому японська модель банківської системи запозичена багатьма азіатськими країнами.

4. Ісламська модель банківської системи. Ця модель характерна для країн Південної, Південно-Східної та Середньої Азії, деяких країн Африки та Близького Сходу. Головною особливістю ісламського ринку банківських послуг є функціонування за законами шаріату та відмова від використання позичкового відсотку. Банки залучають кошти клієнтів на депозит, але не виплачують відсотки за вкладами. За рахунок цих вкладів банки здійснюють інвестиційні операції та направляють фінансові ресурси у найбільш перспективні національні та світові проекти, а вкладники банків отримують частку прибутку від цього.

Вітчизняний вчений Пшик Б.І. в своїй науковій роботі [38] сформулював головні відмінності ісламської фінансової моделі від європейської та американської. На нашу думку ці відмінності в повній мірі також характерні і для банківських систем, і для ринків банківських послуг. Доопрацюємо їх та наведемо в Табл.1.2.

Таблиця 1.2.

Основні відмінності функціонування ісламського від американського та європейського ринків банківських послуг

№ з/п	Ісламська модель	Американська та європейська модель
1	Основа діяльності – інвестування.	Основа діяльності – кредитування.
2	Розподіл між клієнтом і банком прибутків і збитків.	Використання відсотка як плати за кредит.
3	Заборона спекуляцій.	Застосування спекулятивних операцій (наприклад, продаж боргів).
4	Надання переваги при виборі проекту такому фактору як перспективність.	Надання переваги при виборі проекту такому фактору, як забезпечення кредиту.
5	Відсутність проблеми «фіктивних коштів».	Існування ефекту «неіснуючих» грошей.
6	Фінансування реальних об'єктів та виробництв.	Перевага у фінансуванні високоприбуткових, але часто невиробничих та ризикованих об'єктів.
7	Сприятливі умови для малого і середнього бізнесу.	Пріоритет надається великому бізнесу.
8	Ризики розподіляються між вкладником, банком і позичальником.	Ризики несуть, головним чином, позичальники.
9	Контроль за діяльністю здійснюється представниками духовенства.	Діяльність банківських установ контролюється з боку держави.

Джерело: складено автором за [38]

Безумовною перевагою ісламської моделі є те, що при її застосуванні здійснюється фінансування реального сектору економіки, а дохід банків визначається фінансовою діяльністю та не залежить від політики Центрального (національного) банку. До недоліків ісламської моделі можна віднести те, що відмова від використання позичкового відсотка звужує види діяльності банків та зменшує перелік банківських послуг.

Сучасний банківський бізнес розвинутий у багатьох країнах світу, але в основній мірі зосереджений в США, Японії, країнах Європи та Південно-Східної Азії. Впродовж останніх двох десятиріч китайські банки у світових рейтингах впевнено утримують лідируючі позиції (Табл. 1.3.)

Таблиця 1.3.

Світовий рейтинг банків за капіталом першого рівня

№ з/п	Найменування банку	Місце в рейтингу 2000 р.	Місце в рейтингу 2010 р.	Місце в рейтингу 2020 р.	Динаміка змін (2000 – 2020 рр.)
1	Industrial and Commercial Bank of China (КНР)	5	6	1	+ 4
2	China Construction Bank Corporation (КНР)	9	9	2	+ 7
3	Agricultural Bank of China (КНР)	6	10	3	+ 3
4	Bank of China (КНР)	7	8	4	+ 3
5	JP Morgan Chase & Co (США)	4	2	5	- 1
6	Bank of America (США)	2	1	6	- 4
7	Wells Fargo (США)	8	5	7	+ 1
8	Citigroup (США)	1	3	8	- 7
9	HSBC Holdings (Велика Британія)	3	4	9	- 6
10	Mitsubishi UFJ Financial Group (Японія)	10	7	10	0

Джерело: складено автором за [39]

Світові рейтинги банків ні в якій мірі не свідчать про переваги тієї чи іншої моделі банківської системи, а є результатом успішності національної банківської галузі. А на останок зазначимо, що зростаюча міжнародна кооперація та світові процеси глобалізації поступово стирають відмінності між функціонуванням різних ринків банківських послуг, а їх подальший розвиток супроводжується процесами проникнення банків на нові сегменти ринків та збільшенням присутності іноземного капіталу в національних економіках.

Висновки до Розділу 1

Підсумовуючи результати досліджень теоретичних засад функціонування ринку банківських послуг, сформулюємо такі висновки:

1. Визначено сутність та змістовне наповнення термінів «банківська послуга» та «ринок банківських послуг», що представлені в законодавстві та науковому середовищі. Встановлено, що в сучасній науці єдиного

загальноприйнятого визначення термінів «банківська послуга» та «ринок банківських послуг» не існує, а підходи до визначення сутності цих термінів на законодавчому рівні та в науковому середовищі різняться.

2. Проаналізовано наукові підходи щодо проведення класифікації банківських послуг та визначення структури ринку банківських послуг. Встановлено, що класифікація банківських послуг за їх видами не в повній мірі відображає сучасні характеристики цієї категорії на відміну від класифікації банківських послуг за їх ознаками. Визначено, що в науковій літературі в більшості випадків структура ринку банківських послуг визначається за типами споживачів, видами послуг, географічним охопленням та перспективами розвитку.

3. Дано авторське визначення особливостей функціонування ринку банківських послуг, які є загальними для різних фінансових ринків. Встановлено, що функціонування ринку банківських послуг характеризується рядом особливостей, що відрізняє його від ринків інших товарів та послуг.

4. Досліджено основні цілі, шляхи, форми державно-правового регулювання банківської системи та ринку банківських послуг. Визначено, що функціонування ринку банківських послуг та банківська діяльність є сферами особливого контролю та регулювання з боку держави. Встановлено, що в Україні організаційно-правові засади державного регулювання ґрунтуються на актуальній законодавчій базі та відповідають міжнародним стандартам.

5. Досліджено основні світові моделі банківських систем, визначено їх спільні та відмінні риси, а також характерні особливості сучасних національних ринків банківських послуг. Встановлено, що формування та розвиток світових банківських систем та національних ринків банківських послуг здійснювалося під впливом багатьох факторів національної еволюції, несуть на собі національні риси, що притаманні географічному регіону, ментальності, віросповідання та складу населення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ НА ПРИКЛАДІ АТ «УКРЕКСІМБАНК»

2.1. Функціонування ринку банківських послуг в Україні

Сучасний ринок банківських послуг виступає невід'ємною частиною фінансової системи національної економіки будь-якої країни, і Україна також не є винятком. З огляду на його особливе значення для національної економіки, аналіз функціонування ринку банківських послуг є важливим для розуміння не тільки стану речей в банківській галузі, а також для оцінки загальнонаціональних економічних процесів. Дослідження функціонування ринку банківських послуг дозволяє виявити тенденції та спрогнозувати напрями подальшого розвитку, а також визначити та охарактеризувати позитивні і негативні аспекти в національній економіці.

В Україні на законодавчому рівні закріплено існування дворівневої банківської системи, тому її побудова подібна до європейської моделі. Банківська система України складається з НБУ та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до законів України [1].

Перший рівень вітчизняної банківської системи займає НБУ, який в межах визначених законодавством повноважень сприяє стабільності банківської системи, встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, захисту інформації, коштів та майна, здійснює банківське регулювання та нагляд, погодження статутів банків та змін до них, ліцензування банківської діяльності, а також виконує інші функції щодо регулювання діяльності банків [19].

Другий рівень вітчизняної банківської системи займають комерційні банки, діяльність яких направлена на отримання прибутків. Учасники банківської системи взаємодіють між собою вертикально та горизонтально:

вертикальні зв'язки характерні для взаємодії НБУ з комерційними банками, а горизонтальні зв'язки - для комерційних банків.

Із урахуванням розподілу банків за групами, які використовує НБУ для представлення результатів діяльності банківської системи [40], структура банківської системи України може бути зображена наступним чином (Рис.2.1):

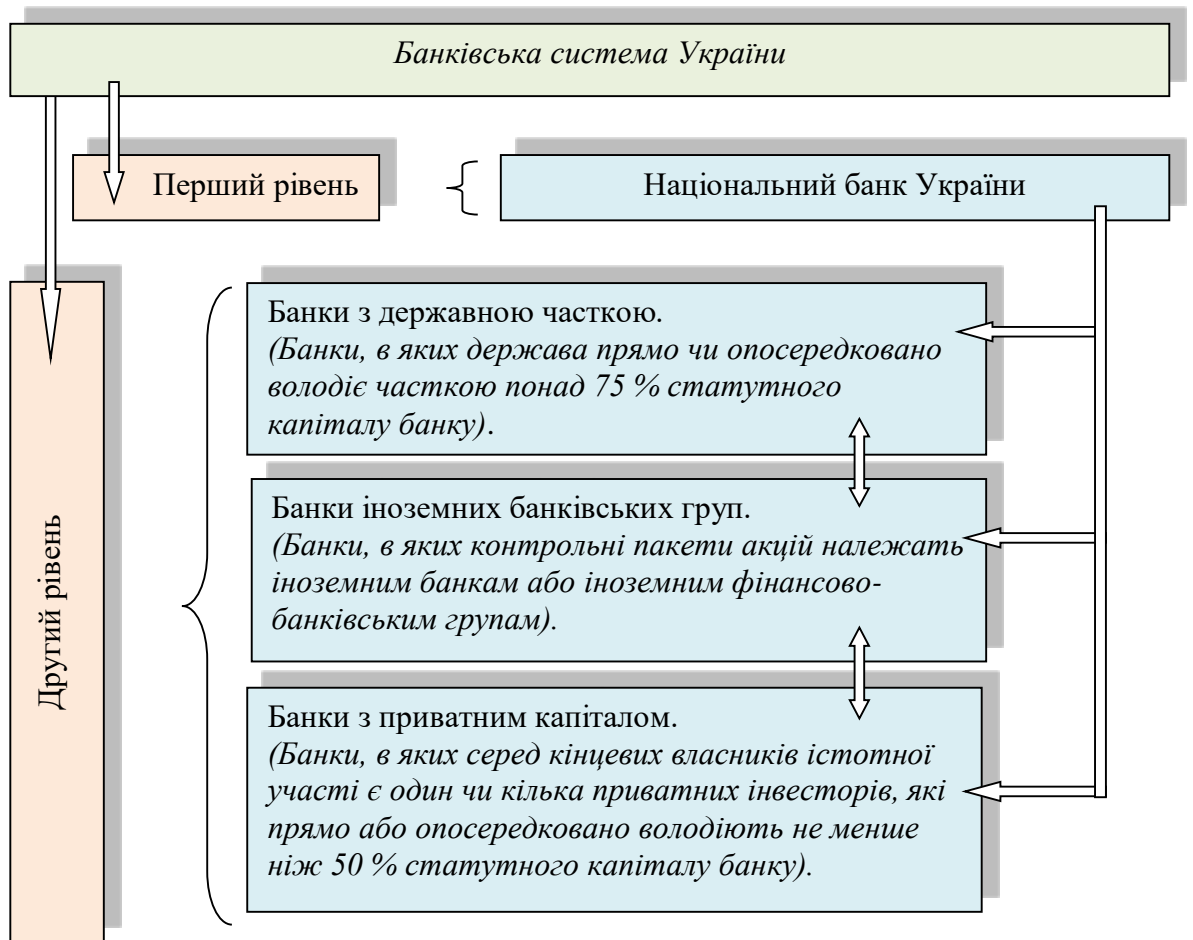

Рис. 2.1. Структура банківської системи України за рівнями.

Джерело: складено автором за [1,40]

Слід звернути увагу на наявність на вітчизняному ринку банківських послуг такої категорії учасників як – «системно важливі банки», діяльність та критерії ідентифікації яких визначені НБУ [41]. МВФ відповідно до власної методики до категорії системно важливих банків відносить банк, діяльність якого може спровокувати ризик порушення процесу надання фінансових послуг,

що призводить до погіршення функціонування фінансової системи або її частини, та становить загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки [42]. Вітчизняне ж законодавство дає більш лаконічне визначення, відповідно до якого до «системно важливих банків» належить банк, «неможливість функціонування якого спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи в цілому» [1]. Системно важливі банки відіграють фундаментальну роль на ринку банківських послуг, їх функціонування забезпечує стійкість та фінансову міцність банківської системи, а тому НБУ до цих банків застосовує підвищені вимоги та більш жорсткі норми. Зокрема, такі вимоги стосуються мінімального розміру регулятивного капіталу, нормативів короткострокової ліквідності та максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента.

В 2020 р. НБУ до системно важливими банків відніс: А-Банк, Альфа-банк, Банк Аваль Кредобанк, ОТП банк, Ощадбанк, Південний, Приватбанк, ПУМБ, Райффайзен, Таскомбанк, Укргазбанк, Укрексімбанк, Укрсиббанк та Універсал банк. Перелік системно важливих банків НБУ постійно переглядає відповідно до визначеної методики.

Формування та становлення ринку банківських послуг в Україні нерозривно пов'язані з етапами розвитку країни та еволюцією банківської системи. В науковій літературі еволюція розвитку ринку банківських послуг часто представлена поділом на етапи. Такий підхід зустрічається в роботах вітчизняних вчених, серед яких О.В. Вовчак [43, 44], О.В. Дзюблюк [45], П.В. Матвієнко [46], І.О. Лютий [47], В.І. Варцаба [3] та інші. Звертає на себе увагу відсутність спільної думки науковців про початок формування вітчизняного ринку банківських послуг, кількість етапів та їх тривалість. На нашу думку це пояснюється тим, що визначена науковцями етапність функціонування ринку з плином часу втрачає свою актуальність та потребує доповнень, а відтак не станемо акцентувати увагу на результатах попередніх досліджень.

Логічно припустити, що формування ринку банківських послуг почалося з прийняттям основних законодавчих актів, що запустили цей процес. Декларація про Державний суверенітет, Закони України «Про економічну самостійність Української РСР» та «Про банки та банківську діяльність» законодавчо заклали фундамент формування банківської системи та механізми створення комерційних банків. На нашу думку визначення етапів формування та функціонування вітчизняного ринку банківських послуг можливо пов'язати з стратегією банків на ринку банківських послуг, станом надання банківських послуг та впровадженням інновацій. Спробуємо викласти власну думку з цього питання та представити результати в Додатку А.

Із розгляду визначених нами етапів бачимо, що вітчизняний ринок банківських послуг в різні часи під впливом соціально-економічних та політичних чинників повторював загальні тенденції в економіці країни, перебуваючи як на етапах бурхливого розвитку, так і в стані стагнації. Відповідно, розвиток ринку банківських послуг відбувається безпосередньо із розвитком національної економіки. Таким чином, сучасний банківський ринок можна розглядати в якості своєрідного індикатору стану національної економіки, а ситуація у банківській сфері віддзеркалює загальний фінансовий та економічний рівень країни. Підтвердженням позитивної динаміки господарських процесів в галузях економіки можуть свідчити, наприклад, збільшення обсягів залучення грошових коштів на депозити, зростання обсягів кредитування банками реального сектору економіки, зменшення розмірів проблемної заборгованості за кредитними операціями та таке інше. Навпаки, відтік фінансів із банківської системи, зростання заборгованості позичальників перед банками та зниження обсягів банківських операцій говорять про негативні явища в економіці країни.

Беззаперечно, що на тенденції ринку банківських послуг пливають не тільки основні показники його функціонування, а і показники стану національної

економіки. Наведемо ці основні показники, що характеризують сучасний стан ринку банківських послуг (Рис. 2.2)

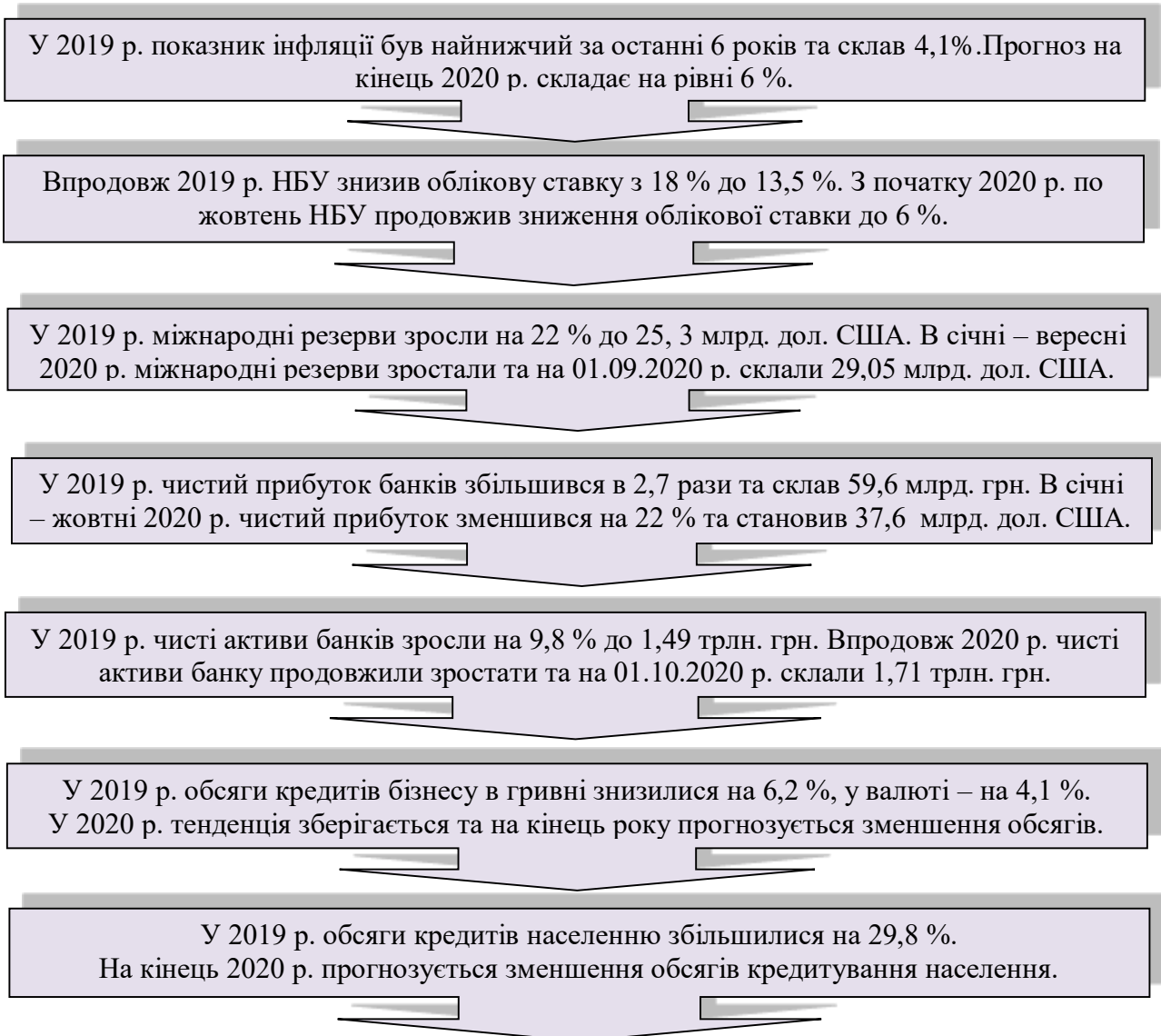

Рис. 2.2. Основні показники, що характеризують стан функціонування ринку банківських послуг за 2019 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [48,19]

Наведені показники не дозволяють однозначно охарактеризувати сучасний стан ринку банківських послуг та банківської системи. Зростання міжнародних резервів НБУ, активів банків та депозитів населення та зниження облікової ставки є позитивним сигналом. Прогнозоване збільшення показника інфляції,

зменшення обсягів кредитування бізнесу та прибутків банків є результатом процесів негативного характеру.

Аналіз функціонування вітчизняного ринку банківських послуг проведемо шляхом розгляду його основних показників та індикаторів діяльності, а також оцінки динаміки цих змін за останні роки.

Кількість працюючих банків на ринку банківських послуг за період з 2015 р. по жовтень 2020 р. представлено на Рис. 2.3.

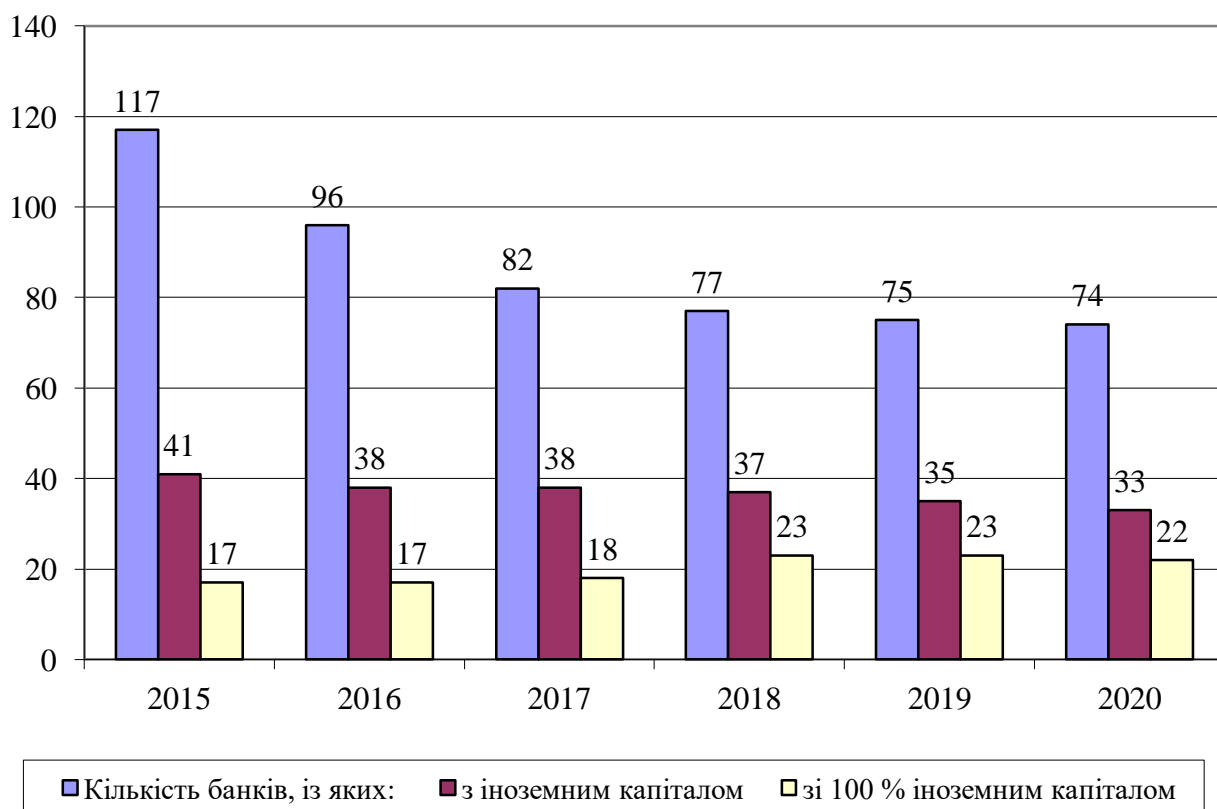

Рис. 2.3. Кількість працюючих банків в Україні в 2019 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [48]

Як бачимо, кількість працюючих іноземних банків та банків з часткою іноземного капіталу в своїх більшості залишається стабільною на фоні суттєвого зменшення загальної кількості банків. Починаючи з 2015 р. по жовтень 2020 р. кількість працюючих банків скоротилася на 43 одиниці із 117 до 74 або, або майже на 37 %. Таке значне скорочення було визвано в першу чергу

впровадженням НБУ політики, направленої на виведення з ринку банківських послуг проблемних банків. Запроваджуючи жорстку політику НБУ ставив за мету підвищити стійкість та ліквідність як окремо взятих банків, так і всієї банківської системи в цілому.

До початку кризового періоду та станом на 01.10.2014 р. у вітчизняній банківській системі було зареєстровано 180 установ. Тільки впродовж перших трьох кризових років НБУ почав виводити з ринку банківських послуг 87 банків, активи яких склали майже третину активів всієї банківської системи. Така жорстка монетарна політика мала і суттєві негативні наслідки для національної економіки:

- зниження розміру ВВП;
- недоотримання державою податкових надходжень;
- зростання фінансових втрат у підприємств, що тримали грошові кошти у неплатоспроможних банках, та повернення яких не гарантувалося державою, як наслідок - банкрутство окремих суб'єктів господарювання;
- зростання фінансових втрат населення, розміри вкладів яких перевищували розмір, що гарантований державою;
- зростання навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) за виплатами відшкодування за вкладками у неплатоспроможних банках.

В розрізі прибутковості/збитковості кількість працюючих банків на ринку банківських послуг за період з 2015 – 2019 рр. та за даними на початок кожного року наведено в Табл. 2.1.

Як бачимо, кількість банків, що працювали прибутково, залишається на стабільному рівні, а кількість збиткових банків постійно зменшується. В основному така тенденція пояснюється тим, як зазначалось вище, що за останні роки припинила своє існування велика кількість проблемних банків. Підтвердженням тому є загальне зменшення кількості учасників ринку банківських послуг.

Таблиця 2.1.

**Кількість прибуткових та збиткових серед працюючих банків
в Україні за 2019 – 2020 рр.**

Найменування	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість банків, що працювали прибутково	68	64	63	63	69
Кількість банків, що працювали збитково	45	36	21	15	6
Загальна кількість працюючих банків	113	100	84	78	75

Джерело: складено автором за [13]

Результати роботи банків на ринку банківських послуг за період з 2015 – 2019 рр. за даними на початок кожного року наведено в Табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

**Сукупні розміри прибутків та збитків працюючих банків
в Україні за 2019 – 2020 рр.**

Найменування	2015	2016	2017	2018	2019
Сукупні розміри прибутків, які отримали банки, що працювали прибутково, млрд. грн.	4,928	10,824	15,700	35,407	59,823
Сукупні розміри збитків, які отримали банки, що працювали збитково, млрд. грн.	-82,863	-170,967	-43,803	-18,327	-0,190
Сукупний результат по банківській системі, млрд. грн.	-77,935	-160,143	-28,103	17,080	59,633

Джерело: складено автором за [48]

Отже, за результатами 2019 р. вітчизняні банки отримали чистий прибуток 59,633 млрд грн., який став найбільшим за останні 10 років, при цьому прибуток лише одного Приватбанку склав 32,6 млрд. грн. Загальне зростання прибутків банківської системи стало наслідком суттєвого зменшення кількості банків, що працювали збитково, та наявності умов для збільшення прибутків для решти

працюючих банків. Створення сприятливих умов відбулося завдяки позитивним результатам монетарної політики НБУ, про яку згадувалося раніше, та послідовному покращенню ситуації в національній економіці і на ринку банківських послуг в післякризовий період. Так, в порівнянні з 2015 р. скоротилися відрахування до резервів (на 102,7 млрд. грн.) та комісійні витрати (на 23 %), збільшилися процентні доходи (на 14 %) та комісійні доходи (на 118 %). Зростання процентного доходу пояснюється активізацією кредитування населення, а зростанню комісійного доходу сприяло збільшення безготівкових розрахунків.

Фінансовий результат роботи банків за 2019 р. сприяв підвищенню показників рентабельності активів та капіталу, які характеризують здатність менеджменту ефективно управляти активами банку та використовувати власний капітал. Станом на 01.01.2020 р. рентабельність активів зросла до 4,26 %, а рентабельність капіталу до 33,45 %, значення яких також стало найвищим за останні п'ять років (Рис. 2.4).

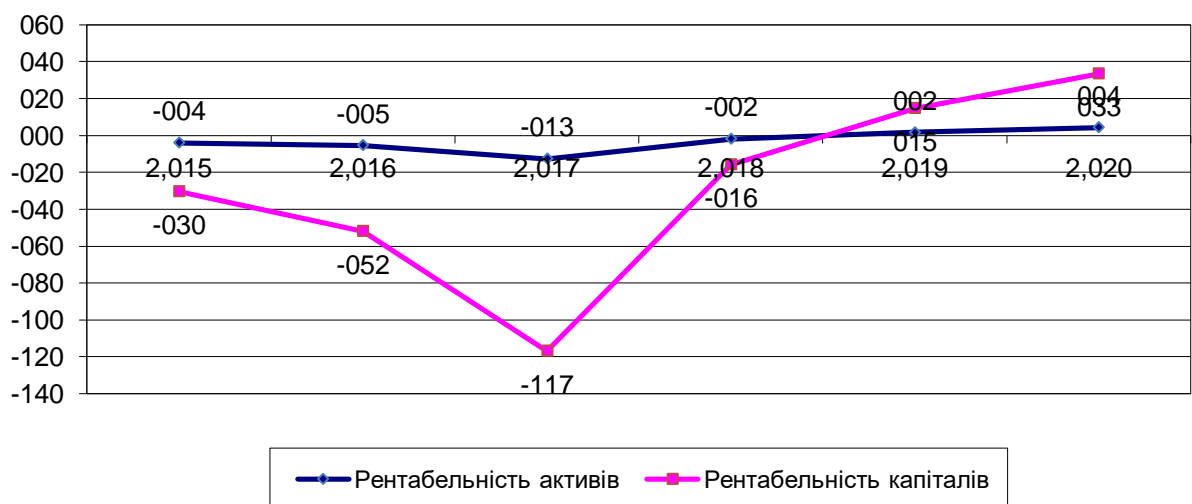

Рис. 2.4. Рентабельність активів та капіталів працюючих банків в Україні за 2015 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [49]

Впродовж 2020 р. зазначені вище показники почали знижуватися та станом на 01.10.2020 р. рентабельність активів склала 3,17 %, а рентабельність капіталу – 24,45 % [49]. Зниження цих показників свідчить про погіршення фінансового стану банківської системи.

За даними НБУ темпи зростання прибутковості банків на кінець 2020 р. в порівнянні з 2019 р. суттєво зменшаться. У січні – вересні 2020 р. банки отримали лише 37,6 млрд. грн. чистого прибутку, що на 22% менше аналогічного періоду минулого року, коли банківський сектор заробив понад 48 млрд. грн.

Структура доходів та витрат учасників ринку банківських послуг за січень – вересень 2020 р. [49] наведена в Додатку В.

Наведені данні дають уявлення про цьогорічну динаміку найбільших складових в структурі доходів та витрат вітчизняних банків. Процентні доходи поступово зменшуються, а комісійні доходи ненабагато, але все ж зростають. Процентні витрати також зменшуються, комісійні та загальні адміністративні витрати загалом стабільні, а відрахування в резерви зростають суттєво. НБУ серед основних причин зменшення розмірів фінансового результату називає формування резервів під очікувані збитки в сумі 20,9 млрд. грн., загальне зниження бізнес-активності під час карантину та падіння попиту на кредити і банківські послуги, а також збільшення неплатежів за кредитами [50].

За результатами аналізу чистих активів банківської системи можна зробити висновок, що в останні роки домінуючу роль на ринку банківських послуг відіграють державні банки. У 2015 р. чисті активи державних банків склали 49,2 % всієї банківської системи, а в 2019 р. цей показник становив вже 55,2 %. В цих значеннях активи Приватбанку склали понад 21 %. На кінець 2019 р. на 20 найбільших вітчизняних банків припадало 92,2 % чистих активів всієї банківської системи, що є найвищим показником за останні 10 років.

Оскільки мова вже зайшла про державні банки, то варто розглянути основні показники їх діяльності у поточному році, що наведені в Табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Основні показники діяльності державних банків станом на 01.01.2020 р.

№ з/п	Найменування показника	АТ «Ощадбанк»	АТ «Укрексімбанк»	АТ КБ «Приватбанк»	АБ «Укргазбанк»
1	Кількість відділень	2 764	61	2 162	250
2	Розмір статутного капіталу, млн. грн.	49 473	38 730	206 060	13 319
3	Зобов'язання, млн. грн.	231 292	131 385	259 577	110 945
4	Загальні активи, млн. грн.	314 296	202 922	552 058	127 564
5	Прибуток після оподаткування, млн. грн.	277	1 002	32 609	1 299

Джерело: складено автором за [51]

Беззаперечно, що функціонування державних банків за результатами роботи в 2019 р. було доволі успішне. Але спираючись лише на ці данні може скластися хибне уявлення про загальну ефективність функціонування державних банків. Сьогодні державні банки накопичили велику кількість невирішених проблем, розгляду та аналізу яких будуть присвячені наступні матеріали. Крім того, як було вже зазначено раніше, 2019 р. був одним із найприбутковіших років не тільки для державних банків, а і для всієї банківської системи.

І наостанок розглянемо динаміку змін обсягів кредитування суб'єктів господарювання та населення, оскільки за результатами цього аналізу можна отримати уявлення про те, в який бік рухається ринок. А для цього необхідно повернутися до розгляду структури чистих активів банківської системи, яка за даними на початок кожного року та за період з 2015 – 2019 рр. представлена на Рис.2.5.

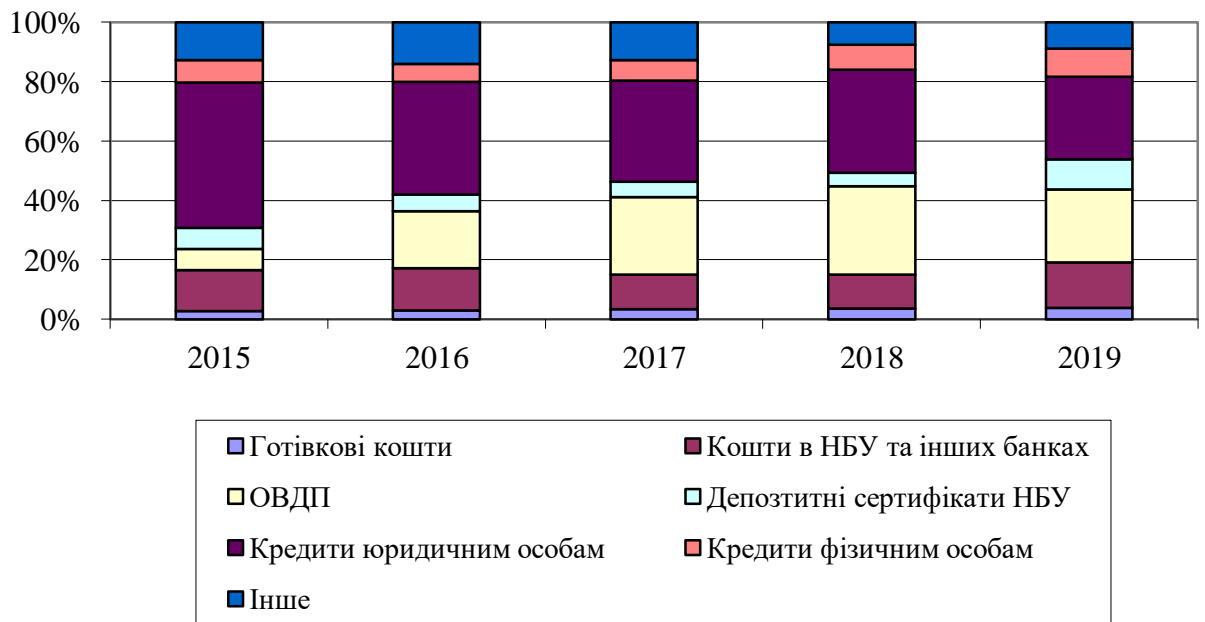

Рис. 2.5. Структура чистих активів працюючих банків в Україні за 2015 – 2019 рр.

Джерело: складено автором за [49]

Як бачимо, найбільшу частину у структурі чистих активів займають кредитні послуги суб'єктам господарювання та населенню. Кредити населенню зросли, а суб'єктам господарювання скоротилися. В підсумку маємо скорочення загальних обсягів кредитування до 37,3 % з 56,6 % (до 562378 млн. грн. з 713974 млн. грн.). Так, у 2019 р. найбільше скорочення обсягів кредитування відбулося у промислових галузях економіки, таких як: добувна (на 31 %), переробна (на 16 %), у будівництві (на 18 %) та на транспорті (на 21 %). Це надзвичайно негативна ситуація, яка має тенденцію до продовження.

Зменшення обсягів кредитування має і інші негативні наслідки: вільні кошти, які банки не спрямували на кредитування виробничої сфери, вже традиційно направляються у цінні папери, в наслідок чого вкладення в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) зросли до 24,6 % з 7 %, в депозитні сертифікати НБУ до 10,2 % з 7,1 %, збільшуючи при цьому внутрішній

державний борг. В поточному році зазначена ситуація також має стійку тенденцію до продовження.

З огляду на наведене вище, можна зробити висновок, що в період з 2015 р. до 2019 р. стан ринку банківських послуг в цілому суттєво покращився. Надвисокі прибутки банків за підсумками роботи в 2019 р. дозволили зміцнити стійкість вітчизняної банківської системи, в якій домінують державні банки. Але розглянуті показники функціонування ринку банківських послуг не дозволяють однозначно позитивно охарактеризувати ринок, оскільки на ньому присутні також негативні тенденції. Визиває особливого занепокоєння тенденція скорочення кредитування суб'єктів господарювання, оскільки до цієї категорії позичальників відносяться також представники реального сектору економіки, що створюють додану вартість.

2.2. Аналіз діяльності АТ «Укресімбанк» на ринку банківських послуг

Розгляд основних події із історії розвитку банку дає змогу отримати уявлення про його значення для економіки країни, зрозуміти специфіку і особливості його діяльність та оцінити рівень банківських послуг та сервісів, що надає банк. Проаналізуємо діяльність Акціонерного товариства «Державний експортно-імпортного банку України» (АТ «Укресімбанк») та визначимо його роль та місце на ринку банківських послуг. Наведена в цьому пункті інформація не являє собою комерційну та банківську таємницю, а статистичні данні та інша інформація неодноразово оприлюднювались самим банком, НБУ, МФУ, міжнародними організаціями-партнерами банку на своїх офіційних Internet-ресурсах, у звітах та прес-релізах, а також в тій чи іншій мірі висвітлювались в засобах масової інформації. Основна частина інформації міститься на офіційному ресурсі АТ «Укресімбанком» [52],

АТ «Укресімбанк» був створений в 1992 р. Указом Президента України із статутним фондом в 1 млрд. крб. і 200 млн. дол. США [53]. В той час мережа

банку складалась із 8 відділень колишнього Зовнішекономбанку СРСР, що розташовувались у містах Києві, Львові, Ужгороді, Одесі, Ізмаїлі, Ялті, Дніпропетровську та Донецьку. Впродовж строку свого функціонування банк вибудовував власну регіональну мережу, відкривши філії у всіх обласних центрах України та представництва у Нью-Йорку (США) і Лондоні (Велика Британія). З самого початку своєї діяльності АТ «Укрексімбанк» обслуговував міжнародні урядові проекти, учасників зовнішньо-економічної діяльності, валютні рахунки міністерств та відомств, іноземних посольств та представництв.

1992 рік. Банк отримав ліцензію на проведення банківських операцій, в тому числі в іноземній валюті, та відкрив у «DresdnerBank» (Німеччина) перший кореспондентський рахунок. За перший рік кількість клієнтів банку зростала 5,5 тис., встановлені кореспондентські зв'язки із 102 іноземними банками.

1993 рік. У відкритих за участю банку міждержавних кредитних угод було залучено і розміщено кредитних ресурсів на майже 800 млн. дол. США, через банк здійснювалось 2/3 річного обороту за міжнародними розрахунками резидентів України. З метою вдосконалення міжнародних розрахунків банк увійшов до системи S.W.I.F.T.

1994 рік. Банк активно розвиває банківські послуги для КС, орієнтуючись на нього як на основний клієнтський сегмент, в наслідок чого кількість клієнтів збільшилась до 20 тисяч. Банк активно працював на міжнародних ринках та встановив зв'язки майже з 300 банками-кореспондентами. За підсумками діяльності в щорічному рейтингу журналу Euromoney (Велика Британія) банк визнано найкращим в Україні.

1995 рік. Кількість банків-кореспондентів досягла 345, а кількість клієнтів – майже 23 тисяч. Банк отримав дозвіл МФУ на здійснення комерційної діяльності з цінними паперами.

1996 рік. АТ «Укрексімбанк» був прийнятий у дійсні члени міжнародних платіжних систем Visa та Europay. СБ запроваджує Проект розвитку експорту для України, в якому позичальником з українського боку стає АТ

«Укресімбанк». Банк досяг домовленостей з Німецькою кредитною установою для відбудови (KfW) щодо надання пільгового довгострокового фінансового кредиту на суму 30 млн. німецьких марок для підтримки МСБ. За дорученням Уряду АТ «Укресімбанк» здійснював обслуговування семи іноземних кредитних ліній із загальним лімітом понад 1,8 млрд. дол. США, що були залучені під гарантійні зобов'язання КМУ. Банк розпочав операції на фондовому ринку України. Введено в дію програмний комплекс «Клієнт-Банк-Клієнт». Кількість клієнтів банку перевищила 25 тисяч.

1997 рік. Банк почав випуск корпоративних та приватних карток Eurocard/Mastercard (Mass, Business, Gold) та обслуговування платежів за картками цих систем. Кількість банків-кореспондентів перевищила 500.

1998 рік. Банк отримав дозволи на право здійснення депозитарної діяльності та обслуговування інституційних і приватних інвесторів-нерезидентів на ринку державних цінних паперів України.

Банк випустив майже 5 тисяч платіжних карток різних систем, а для підприємств та організацій запропонував нову послугу із зарахування заробітної плати на міжнародні платіжні картки Cirrus/Maestro. Із 26 вітчизняними банками укладено агентські угоди з обслуговування міжнародних платіжних карток.

Урядом країни на АТ «Укресімбанк» покладено функції з кредитування інвестиційних проектів, спрямованих на економічний розвиток країни, здійснення структурної перебудови та модернізації промисловості, розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств відповідно до державних програм [54].

1999 рік. Банк здійснив перехід на розрахунки у новій валюті – євро та відкрив рахунки для обслуговування в провідних банківських установах Європи. Банк активно нарощує обсяги послуг для КС, основу якого складають підприємства, що здійснюють зовнішньо-економічну діяльність. Кількість випущених платіжних карток досягла 10 тисяч, реалізовано 98 зарплатних проектів.

2001 рік. АТ «Укрексімбанк» спільно з партнерами запровадив один із перших кобрендингових проектів в Україні. За рахунок коштів кредитної лінії Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) профінансовано 13 проектів у хімічній, харчовій, легкій, транспортній галузях та сільському господарстві.

2002 рік. Банк постійно розвиває картковий бізнес, обсяги транзакцій за картковими рахунками досягли 1 млрд. грн., на зарплатні проекти загалом залучено 735 підприємств із обслуговуванням 11 тисяч працівників. Мережу банкоматів розширена вдвічі.

2003 рік. Розпочато випуск міжнародних платіжних карток у євро. Досягнуто домовленості з 12 іноземними банками щодо залучення синдикуваного кредиту на суму 30 млн. дол. США.

2004 рік. Банк активно працює на світових ринках капіталу та розміщує облігації на 150 млн. дол. США. Міжнародні рейтингові агентства Fitch Ratings и Moody's високо оцінили цей випуск, присвоївши цінним паперам найвищі на той час рейтинги серед усіх українських банків. Банк продовжує активно розвивати роздрібний бізнес.

Впроваджено послугу мобільного банкінгу та можливість переказу коштів за допомогою банкомата. Кількість випущених платіжних карток досягла 200 тисяч, мережа банкоматів налічує 170 пристроїв.

2005 рік. АТ «Укрексімбанк» здійснює випуск єврооблігацій з найдовшим строком погашення та найбільшим одноразовим траншем (250 млн. дол. США на 7 років) та успішно залучає кошти на міжнародних ринках капіталу. Запроваджено повноцінну систему Інтернет-банкінгу, розпочато випуск платіжних карток, які обладнені мікропроцесором (чипом).

2006 рік. Банк укладає угоду з СБ про позику у розмірі 154,5 млн. дол. США для реалізації Другого проекту розвитку експорту. На світових ринках капіталу банком проведено чотири транзакції на загальну суму 625 млн. дол.

США. На вітчизняному ринку банківських послуг банком запроваджено послуги факторингу, які виділено в окремий бізнес-напрямок.

2007 рік. Банк продовжує активно розвивати роздрібний бізнес, залучивши за рік понад 5 млрд. грн. коштів ФО. Темпи приросту цього показника були у півтора рази вищими, ніж в середньому по банківській системі загалом. На міжнародному фінансовому ринку банк залучив кредит на суму 325 млн. дол. США, кошти якого були спрямовані переважно на розвиток українського промислового сектору. За результатами дослідження міжнародного рейтингового агентства Standard&Poor's і Агентства фінансових ініціатив АТ «Укрексімбанк» другий рік поспіль визнано лідером за якістю розкриття інформації серед банків.

2008 рік. Не зважаючи на негативні тенденції у фінансовому секторі, банк продемонстрував достатньо ефективну діяльність: загальні зобов'язання збільшено на 18 млрд. грн., власний капітал – на 2 млрд. грн., кредити клієнтам – на 15 млрд. грн. В цей рік банк суттєво збільшив фінансові показники своєї діяльності, що наведені в Табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

**Темпи приросту основних показників АТ «Укрексімбанк»
станом на 01.01.2009 р.**

№ з/п	Найменування показника	Розмір показника, млн. грн.	Темпи приросту, %	Частка ринку, %	Позиція на ринку
1	Чисті активи	48 260	68,8	5,2	6
2	Кредити та заборгованість клієнтів	37 243	71,1	5,3	5
3	Зобов'язання	43 754	68,1	5,4	5
4	Капітал	4 506	75,8	3,8	6
5	Прибуток	622	24,0	8,5	3

Джерело: складено автором за [52]

Банк став членом Глобальної мережі експортно-імпортних банків та фінансових установ зі сприяння розвитку - The Global Network of Export-Import

Banks and Development Finance Institutions (G-NEXID), діяльність якого спрямована на розвиток взаємодії між спеціалізованими фінансовими інститутами країн, що розвиваються.

2009 рік. АТ «Укресімбанк» першим із українських системних банків одержав сертифікат PCIDSS Compliance, який підтверджує повну відповідність системи обробки платіжних карток банку вимогам стандарту безпеки міжнародних платіжних систем.

2010 рік. Після фінансової кризи банк відкрив для України ринок єврооблігацій. Угода на суму 500 млн. дол. США строком на 5 років не тільки дозволила залучити кошти для кредитування національної економіки, але і визначила цінові орієнтири для інших українських емітентів. Підписано угоду з консорціумом німецьких банків АКА Ausfuhrkredit-Gesellschaft mbH, яка дозволила здійснити довгострокове фінансування проектів поставки в країну обладнання, техніки, технологій, товарів та послуг під покриття експортних кредитних агенцій світу. АТ «Укресімбанк» отримав ексклюзивні права з еквайрингу платіжних карток American Express в Україні.

2011 рік. На міжнародних ринках фінансування банк здійснив першу в історії країни успішне залучення в національній валюті на суму понад 2,3 млрд. грн. в еквіваленті. Видання EuroWeek визнало цей випуск трирічних єврооблігацій трансакцією року в категорії «Трансакції, деноміновані у валюті країни з ринків, що розвиваються». Ратифіковано угоду спільного зі СБ Додаткового фінансування до Другого проекту розвитку експорту на суму 150 млн. дол. США та угоду з МБРР про позику в розмірі 200 млн. дол. США для впровадження Проекту з енергоефективності.

2012 рік. АТ «Укресімбанк» підписав угоди про кредитування енергоефективних проектів з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) на 50 млн. дол. США, Глобальним фондом кліматичного партнерства (ГФКП) на 30 млн. дол. США та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) на 100 млн. євро. З огляду на надійність та бездоганну репутацію банку ЄБРР та

Міжнародна фінансова корпорація з торговельного фінансування (МФКТФ) в рамках своїх програм збільшили ліміти кредитування, що дозволило банку краще задовольняти потреби клієнтів у передекспортному, передімпортовому фінансуванні та гарантійних операціях при реалізації зовнішньоекономічних контрактів.

Видавничий дім «Галицькі контракти» у проекті «ГВардія корпоративних брендів – 2012» визнав бренд «Укресімбанк» найдорожчим на фінансовому ринку України. Уперше в Україні банк розпочав випуск безконтактних платіжних карток Visa payWave.

Починаючи з 2008 р. динаміка зростання обсягів депозитів фізичних та юридичних осіб в банку була суттєвою (Рис.2.6.)

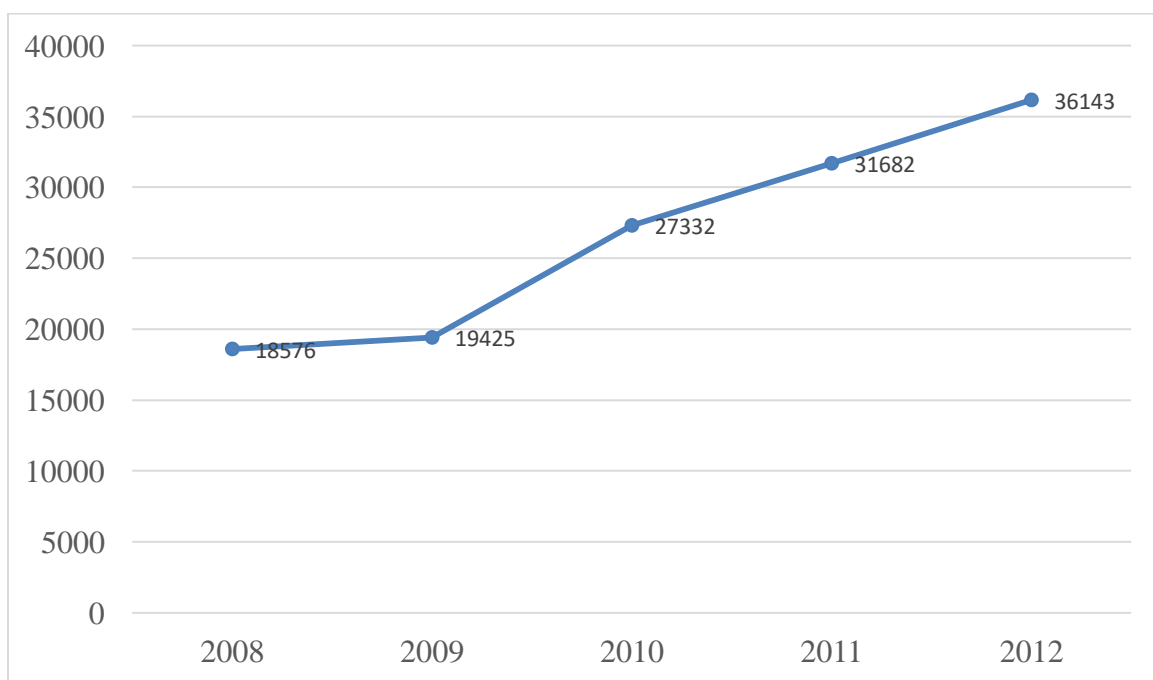

Рис. 2.6. Обсяги депозитів фізичних та юридичних осіб АТ «Укресімбанк» за 2008 – 2012 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за [51]

2013 рік. На початку року банком успішно завершено трансакцію розміщення п'ятирічних єврооблігацій на загальну суму 500 млн. дол. США, в якій взяли участь понад 120 міжнародних інвесторів, а у квітні здійснено додатковий випуск єврооблігацій на суму 100 млн. дол. США. Розширено напрями кредитування в рамках спільної з ЄІБ Програми фінансування малих та середніх підприємств, проектів у сфері енергоефективності та охорони довкілля.

Банк продовжує розвивати сегмент факторингових послуг. Протягом року обсяг факторингового портфеля збільшився майже утричі та перевищив 1,5 млрд. гривень, а загальний обсяг операцій з факторингового фінансування вже перевищив 4,8 млрд. гривень.

Розвиваючи нові банківські послуги, банк розпочав виплату за чеками TaxFree компанії GlobalBlue, та запровадив безконтактні розрахунки за картками MasterCard PayPass. Банкомати та термінали АТ «Укресімбанк» стали адаптовані для обслуговування карток Національної системи масових електронних платежів.

2014 рік. АТ «Укресімбанк» продовжував послідовний розвиток сегменту послуг для МСБ. Кількість регіональних підрозділів з кредитування МСБ збільшилось утричі, та ці послуги стали надавати і універсальні відділення по всій Україні. Збільшення обсягу лімітів філій щодо самостійного прийняття рішень про кредитування МСБ значно прискорило процес фактичного надання кредитних коштів. Протягом року залучено на обслуговування значну кількість нових клієнтів МСБ, а обсяг коштів на їх рахунках перевищив 5 млрд. грн.

З огляду на надійність АТ «Укресімбанк» ЄБРР збільшив загальний ліміт за Програмою сприяння торгівлі для розширення підтримки бізнесу клієнтів банку, які здійснюють зовнішньоекономічні операції, з 100 млн. дол. США до 270 млн. дол. США.

Організація економічного співробітництва та розвитку у своєму звіті «Екологічне кредитування у країнах Східного партнерства ЄС» відзначила АТ «Укресімбанк» як найактивніший банк з реалізації кредитних ліній для

підвищення енергоефективності бізнесу та захисту довкілля в регіоні Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії.

Банк успішно завершив сертифікацію та запровадив видачу готівкових коштів за міжнародними платіжними картками AmericanExpress у власній мережі банкоматів. Запроваджено технологію розрахунків в мережі Internet за стандартом 3D Secure Verified by Visa (VbV), що забезпечує власникам платіжних карток максимальний рівень безпеки.

Зміцнення фінансового стану банку можна оцінити за динамікою змін основних показників діяльності (Табл. 2.5.)

Таблиця 2.5.

Основні показники діяльності АТ «Укресімбанк» за період 2010 – 2014 р., млн. грн.

№ з/п	Найменування показника	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
1	Чисті активи	73 161	75 098	87 206	93 275	123 530
2	Зобов'язання	55 607	57 326	69 826	75 663	111 954
3	Капітал	17 533	17 336	17 380	17 611	111 575

Джерело: складено автором за [51]

2015 рік. АТ «Укресімбанк» став першим серед вітчизняних компаній, для яких їх зовнішні боргові зобов'язання були включені до загального процесу переговорів Уряду України з власниками зовнішнього боргу державного сектору. Це дозволило успішно провести реструктуризацію єврооблігацій з термінами погашення в 2015, 2016 і 2018 роках на загальну суму 1,475 млрд. дол. США.

АТ «Укресімбанк» успішно реалізував спільний зі СБ Другий проект розвитку експорту, загальна сума фінансування якого становила 304,5 млн. дол. США. Проектом профінсовані провідні підприємства-експортери, більшість із яких були лідерами різних галузей економіки майже із усіх регіонів України.

АТ «Укрексімбанк» визначено банком-агентом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на 2015-2016 рр. За цей період банк виплатив понад 74,5 млн. грн. вкладникам неплатоспроможних банків.

Банк запровадив власну систему грошових переказів EximCash, яка дозволила клієнтам миттєво здійснювати переказ коштів по всій Україні.

2016 рік. МФУ визначило АТ «Укрексімбанк» агентом у спільному Проекті України та ЄІБ з кредитування МСБ. Кредитні кошти були спрямовані на розвиток проектів МСБ, соціально-економічної інфраструктури, енергоефективності та охорони довкілля. АТ «Укрексімбанк» достроково та у повному обсязі розрахувався за кредитами перед НБУ з кінцевою датою погашення у червні 2020 року.

2017 рік. АТ «Укрексімбанк» увійшов до списку найнадійніших банків України, який було складено онлайн-журналом «Фориншурер» на базі офіційної статистики НБУ. Також банк визнано кращим у номінації «Обслуговування юридичних осіб» в рамках церемонії Financial Club Awards–2017 серед ТОП-50 кращих установ фінансового ринку України.

Продовжуючи співпрацю з АТ «Укрексімбанк» СБ схвалив надання позики під суверенну гарантію України у сумі 150 млн. дол. США строком до 35 років для реалізації Проекту доступу до довготермінового фінансування, метою якого стало поліпшення доступу експортно-орієнтованих малих і середніх підприємств до довгострокового фінансування.

АТ «Укрексімбанк» разом з МФУ підписано угоди з визначеними українськими банками, які долучилися до спільного проекту з ЄІБ з кредитування українських малих і середніх підприємств у сумі 400 млн. євро. В його рамках банки-учасники отримали довгострокові кредитні ресурси від Укрексімбанку для подальшого кредитування інвестиційних потреб та обігового капіталу субпозичальників, які відповідали умовам угоди з ЄІБ.

АТ «Укрексімбанк» став єдиним українським банком, який за результатами року отримав відзнаку Citibank (США) за якість міжнародних

платежів у дол. США. Також в межах форуму Visa 2017 банк нагороджено почесним дипломом за успішне просування безконтактних технологій НСЕ на картках Visa. На заході MasterCardDay 2017 АТ «Укрексімбанк» відзначено почесною нагородою за вагомий внесок у впровадження нової схеми розрахунків. А міжнародна банківська група DeutscheBank (Німеччина) за підсумками року відзначила роботу АТ «Укрексімбанк» спеціальними нагородами за якість проведення міжнародних платежів у дол. США та євро.

2018 рік. АТ «Укрексімбанк» вдруге вийшов на міжнародні ринки капіталу для отримання довгострокового фінансування в гривні, розмістивши єврооблігації в еквіваленті 150 млн. дол. США.

Ратифікація Верховною Радою України (ВРУ) Гарантійної Угоди [55] дозволило банку залучити позику МБРР в сумі 150 млн. дол. США на 35 років, яка була спрямована малим і середнім експортно-орієнтованим підприємствам для фінансування інвестиційних проектів.

В рамках фінансової угоди з ЄІБ АТ «Укрексімбанк» отримав фінансування в розмірі 260 млн. євро для кредитування розвитку малого і середнього бізнесу у сфері міжнародної торгівлі, енергоефективності та відновлювальної енергетики, охорони довкілля. Також банком розпочато практичну реалізацію спільного проекту України та ЄІБ «Основний кредит для малих і середніх підприємств та компаній з середнім рівнем капіталізації», в рамках якого АТ «Укрексімбанк» визнано агентом МФУ та за підтримки якого було схвалено довгострокове фінансування інвестиційних проектів банків-учасників на 25 млн. євро.

МФУ визначило АТ «Укрексімбанк» координатором у спільному проекті України та ЄІБ «Основний кредит для аграрної галузі – Україна», створеного для кредитування підприємств аграрного сектору. Позика в розмірі 400 млн. євро спрямовувалась банком на розвиток малих і середніх підприємств для покращення ланцюгів створення додаткової вартості.

Продовжуючи співпрацю з ЄБРР, банк підписав в Кредитну угоду для реалізації Програми кредитування малих та середніх підприємств, в рамках якої передбачалось довгострокове фінансування українського бізнесу в контексті зміцнення співпраці України з Європейським союзом (ЄС).

За підсумками року банком спрямовано до державного бюджету рекордні 588 млн. грн. на виплату дивідендів.

2019 рік. Да даними Офісу великих платників Державної фіскальної служби України Укрексімбанк сплатив до зведеного бюджету 1,23 млрд. грн. та став одним із найбільших платників податків в банківській системі.

АТ «Укрексімбанк» та ЄБРР започаткували нову кредитну програму за підтримки Ініціативи EU4Business, яка направлена на середньо- та довгострокове кредитування в національній валюті (еквівалент 25 млн. дол. США) інвестиційних проектів малого та середнього бізнесу у контексті зміцнення економічної асоціації з ЄС.

АТ «Укрексімбанк» та Китайська корпорація страхування експортних кредитів (SINOSURE) уклали Рамкову угоду про співробітництво, якою передбачено надання страхової підтримки із загальним лімітом 500 млн дол. США за проектами в усіх основних галузях економіки.

АТ «Укрексімбанк» отримав у ЄБРР 4-річний синдигований кредит у сумі до 80 мільйонів євро для фінансування «зелених проектів», приватних інвестицій у відновлювані джерела енергії та енергоефективності в Україні.

В продовж року банк отримував відзнаки та нагороди від платіжної системи Mastercard та основних партнерів за кореспондентськими рахунками Citibank (США) та Deutsche Bank (Німеччина). АТ «Укрексімбанк» став переможцем рейтингу «Банки 2019 року» від медіа-агентства «Фінансовий клуб», отримав «Фінансовий Оскар» від ділового виданням «Бізнес», нагороду за перемогу в номінації «Кращий банк по роботі з ринком лізингу».

В сучасних умовах встановлених обмежень, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19, банк також зосередив свої зусилля на

покращенні дистанційних каналів обслуговування для щоденних фінансових операцій. Банк вдосконалив власний мобільний додаток EnterEXIM, в якому доступні перегляд рахунків, аналіз руху коштів, налаштування лімітів, переказ коштів між картками банку та на картки інших банків, обмін валют та багато інших функцій. Робота з підвищення функціональності EnterEXIM продовжується, і додаток доповнюється новими корисними опціями.

Не зважаючи на цьогорічні труднощі АТ «Укрексімбанк» за підсумками щоквартальної премії «Prostobank Awards» посів 1 місце в номінації «Найкращі депозити для бізнесу», а також став переможцем номінації «Корпоративний банк» у категорії «Державні банки» рейтингу «Банки року», який щорічно складає медіа-проект «Фінансовий клуб».

Наостанок зазначимо, що за результатами щорічного перегляду переліку системно важливих банків, Правлінням НБУ визначено АТ «Укрексімбанк» системно важливим банком, статус якого він незмінно зберігає з 2016 року. Авторитетні міжнародні рейтингові агентства Fitch Ratings та Moody's неодноразово підтверджували високі довгострокові та короткострокові рейтинги Укрексімбанку, рейтинги його стійкості та стабільності. А впродовж дії політичних та економічних кризових явищ банку вдавалось забезпечити лояльність вкладників та запобігти масовому відтоку строкових депозитів.

Детальний розгляд та аналіз показників діяльності АТ «Укрексімбанк» в 2020 р. буде наведений в наступних матеріалах.

Отже, діяльність АТ «Укрексімбанк» пов'язана із залученням кредитних ресурсів на міжнародних фінансових ринках та виконанням функцій агента Уряду щодо міжнародного фінансування. Банківські послуги АТ «Укрексімбанк» направлені в першу чергу для корпоративного сектору (КС), який здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Також значення для банку має надання банківських послуг фізичним особам (ФО), малому та середньому бізнесу (МСБ) та фінансовим установам (ФУ), які виділені в окремі бізнес-напрямки.

2.3. Особливості діяльності АТ «Укрексімбанк» на сучасному етапі

Як було зазначено у матеріалах попередніх досліджень, сучасна діяльність АТ «Укрексімбанк» на ринку банківських послуг характеризується рядом особливостей, що відрізняє його від більшості комерційних банків. На наш погляд найбільш характерні особливості діяльності АТ «Укрексімбанк» визначаються статусом державного банку та наявністю функцій фінансового агента Уряду. На внутрішньому ринку банківських послуг діяльність банку орієнтована в першу чергу на КС, які спеціалізуються на зовнішньоекономічній діяльності, а на міжнародному ринку капіталу – на співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Банківські послуги для МСБ і ФУ також мають для банку велике значення, а банківські послуги для ФО не є такими вагомими, як попередньо згадані. Для наочності зобразимо ці особливості діяльності АТ «Укрексімбанк» у виді схеми (Рис. 2.7.)

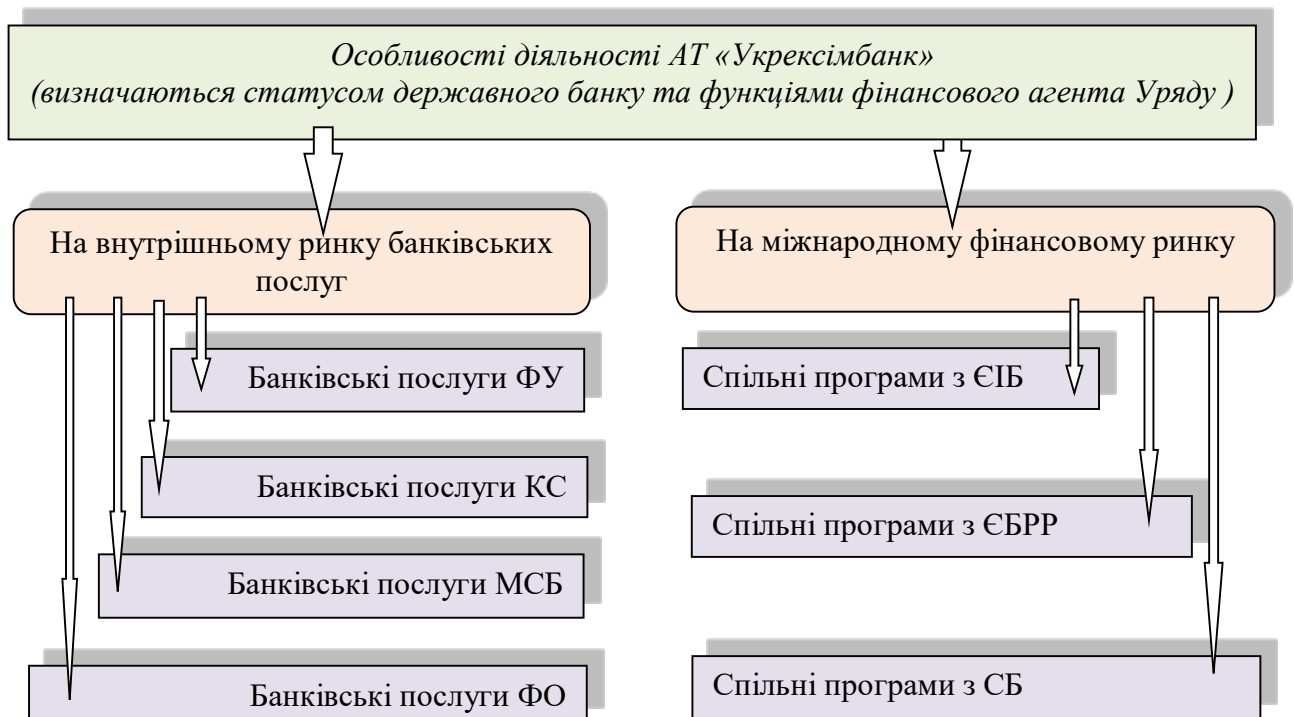

Рис. 2.7. Особливості діяльності АТ «Укрексімбанк»

Джерело: складено автором за [52]

Розглянути особливості діяльності банку на сучасному етапі більш детально, аналізуючи основних фінансові показники. При розгляді проміжної фінансової звітності банку за 2020 р. [56] стає зрозумілим, що станом на початок 2020 р. АТ «Укрексімбанк» займав високі позиції у банківській системі за основними показниками: третє місце за активами, розмірами кредитного портфелю та зобов'язаннями. За перше півріччя поточного року банк продовжував фінансувати вітчизняні підприємства, внаслідок чого кредитно-інвестиційний портфель банку зріс на 18 % або майже до 18 млрд. грн. та на 01.08.2020 р. склав 119,6 млрд. грн. Відповідно, активи банку збільшились на 21 % або на 29,1 млрд. грн. та на 01.08.2020 р. склали 69,5 млрд. грн.

В 2020 р. як фінансовий агент Уряду АТ «Укрексімбанк» у рамках договору про співпрацю з Фондом розвитку підприємництва розпочав надання кредитних послуг юридичним особам та приватним підприємцям за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%».

В 2020 р. АТ «Укрексімбанк» підписав угоду з Державним агентством автомобільних доріг України (Укравтодор) щодо фінансування державного проекту оновлення доріг. Угодою передбачено фінансування дорожнього будівництва у загальному обсязі 19,3 млрд. грн., яке залучається під державні гарантії. Відповідно до умов угоди банк надав Укравтодору першу частину коштів у розмірі 5,782 млрд. грн., а згодом здійснив другий транш у розмірі 5,081 млрд. грн.

В 2020 р. АТ «Укрексімбанк» отримав можливість залучення кредитів НБУ у розмірі до 20 млрд. грн. Наданням кредитних коштів НБУ підтвердив фінансову стійкість банку, виконання всіх обов'язкових нормативів та участь банку в активному кредитуванні вітчизняної економіки. За кредитами НБУ в якості забезпечення виступають активи банку на суму до 30 млрд. грн., серед яких облігації внутрішніх державних позик України, облігацій підприємств, які були розміщені під гарантії КМУ, облігацій внутрішніх місцевих позик та облігації в іноземній валюті. В рамках рефінансування банк залучив кредитні

кошти в розмірі 2,872 млрд. грн. строком на три роки під 6% річних з прив'язкою ставки кредитування до облікової ставки НБУ. Зазначені кошти призначені для об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного ремонту автомобільних доріг державного значення шляхом фінансування обласних служб автомобільних доріг в усіх регіонах України.

У 2020 р. АТ «Укрексімбанк» та Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України (Держенергоефективність) уклали угоду щодо реалізації державної програми «теплих кредитів» для населення. За умовами угоди банк надаватиме фізичним особам «теплі кредити» для запровадження енергоефективних заходів з можливістю отримання компенсації в розмірі 35 % від суми кредиту.

У 2020 р. продовжуючи діяльність на міжнародних фінансових ринках АТ «Укрексімбанк» залучив 182 млн. євро в рамках спільної з ЄІБ Програми для підтримки Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС щодо фінансування підприємств МСБ. Метою цієї Програми є розвиток приватного бізнесу в Україні, розширення доступу підприємств до джерел середньострокового та довгострокового фінансування, посилення позицій українських підприємств у сфері міжнародної торгівлі, енергоефективності та відновлюваної енергетики, а також охорони довкілля. В рамках цієї Програми та за рахунок з коштів попереднього траншу банк вже профінансував близько 30-ти проектів вітчизняних підприємств з модернізації виробничих фондів та поповнення обігового капіталу, які пройшли експертизу на відповідність екологічним і соціальним критеріям Програми та правил ЄІБ в питаннях закупівель.

В 2020 р. АТ «Укрексімбанк» продовжував співпрацювати з ЄБРР та СВ в рамках спільних програм за раніше укладеними угодами. Підведення підсумків виконання та підписання нових угод буде залежить від ступеню виконання діючих та заплановано на кінець 2020 р. – початок 2021 р.

В кінці 2020 р. АТ «Укресімбанк» підписав з ДП «Антонов» кредитну угоду в розмірі майже на 3 млрд. грн. на фінансування виробництва трьох літаків АН-178 для української армії.

В контексті попередніх тез для всебічного розгляду особливостей діяльності банку на сучасному етапі необхідно розглянути та порівняти динаміку окремих фінансових показників діяльності АТ «Укресімбанк» за останні роки. Зробимо це на основі аналізу річної консолідованої фінансової звітності банку станом на перше число 2017 – 2020 рр. [56].

Розміри активів та зобов'язань банку станом на перше число кожного року наведені на Рис. 2.8.

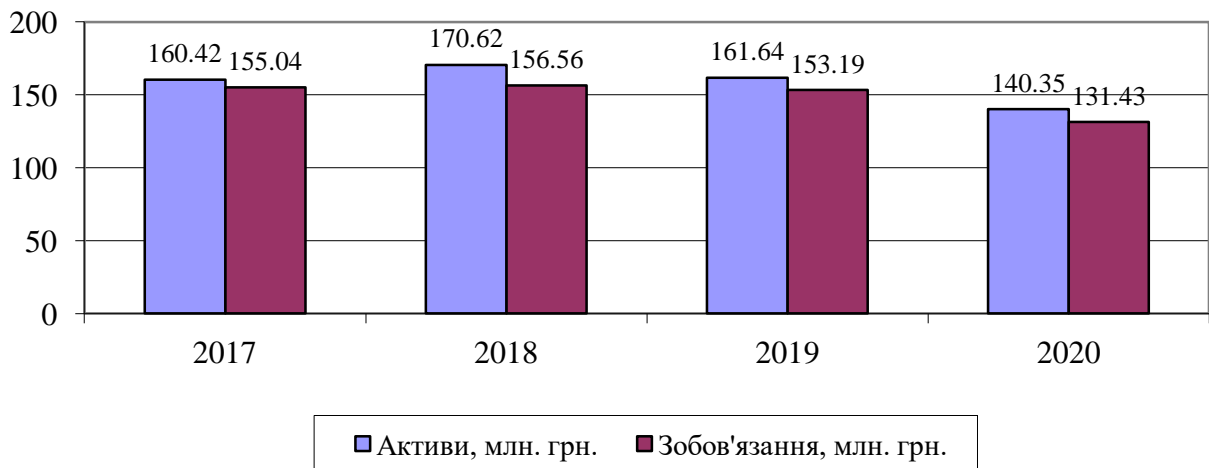

Рис. 2.8. Динаміка активів та зобов'язань АТ «Укресімбанк» за період 2017 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [56]

Розміри сукупного прибутку (збитку) банку станом на перше число кожного року наведені на Рис. 2.9.

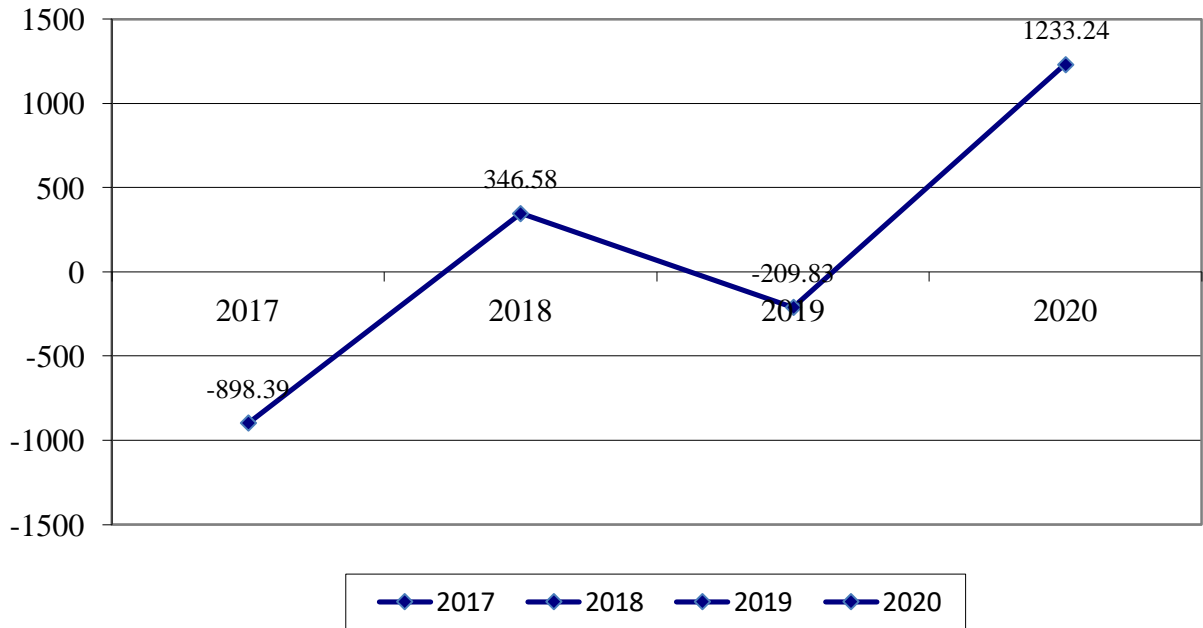

Рис. 2.9. Динаміка сукупного прибутку (збитку) АТ «Укрексімбанк» за період 2017 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [56]

Аналізуючи ці показники стає зрозумілим, що фінансова ситуація в банку не є однозначно позитивною. Як бачимо, до 2020 р. активи та зобов'язань банку зменшувалися, а фінансові результати діяльності далекі від стабільних - банк працює то збитково, то прибутково. Такі тенденції мають негативний характер та потребують вжиття заходів реагування та прийняття відповідних управлінських рішень.

Для об'єктивного визначення сучасного фінансового стану банку на ринку банківських послуг достатньо порівняти розмір кредитного портфеля з обсягами резервів, звернувши при цьому увагу на розмір чистого прибутку (збитку). Станом на 01.07.2020 р. розмір кредитного портфеля АТ «Укрексімбанк» складав 52 840 млн. грн., але при тому що резерви під кредитні ризики становили - 61 862 млн. грн. Такий великий розмір резервування говорить про те, що в складі кредитного портфелю банку є велика частка непрацюючих кредитів, що накопичувалися попередні роки. Найбільший обсяг непрацюючих кредитів у кредитному портфелі припадає на юридичних осіб, який на початок 2020 р.

становив понад 70 млрд. грн. або 53 % від загального обсягу кредитів та був третім за розміром серед вітчизняних банків. Зростання частки непрацюючих кредитів вимагає від банку збільшення обсягів резервування, а це негативно позначається на фінансових результатах його діяльності. Звісно, банк поступово позбавляється проблемних кредитів, в тому числі і за рахунок списання або продажу боргів, оскільки у судовій та виконавчій системах процес примусового стягнення боргів відбувається не завжди в інтересах банку.

Щодо прибутків (збитків), то за перше півріччя 2020 р. банк отримав збиток в розмірі 1 917 млн. грн. в порівнянні з прибутком 862 млн. грн. аналогічного періоду минулого року. Щоправда збитковою господарська діяльність банку була лише в першому кварталі 2020 р., а в другому кварталі банк вже отримував прибутки. Отриманий банком збиток був одним із найбільших у вітчизняній банківській системі.

Про сучасний стан АТ «Укрексімбанк» на ринку банківських послуг також красномовно свідчать зміни, що сталися у ключових показниках діяльності банку в поточному році, та які оприлюднило МФУ [51].

При аналізі фінансових показників АТ «Укрексімбанк» станом на 01.07.2020 р. звертає на себе увагу той факт, що впродовж 2019 р. та за першу половину 2020 р. сукупна заборгованість юридичних та фізичних осіб перед банком зменшилася на 27 % (з 72,5 млрд. грн. до 52,8 млрд. грн.). За цей же період кошти клієнтів зросли з 73,4 млрд. грн. до 82,1 млрд. грн. або майже на 12 %, що є позитивними тенденціями. Разом з тим загальна кількість клієнтів (фізичних та юридичних осіб) скоротилася з 574 тис. до 659 тис. або майже на 13 %. Таке скорочення клієнтської бази в поєднанні зі зменшенням ділової активності національної економіки, що сталася внаслідок запровадження обмежувальних заходів для запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID 19, призвело до зменшення чистого комісійного доходу на 20 % та процентного доходу на 49 % в порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Аналіз особливостей функціонування АТ «Укрексімбанк» та визначення його місця на ринку банківських послуг серед вітчизняних банків буде неповним без огляду основних банківських послуг, що пропонує банк. Банк пропонує своїм клієнтам широкий спектр банківських послуг, схематичне представлення яких дає змогу оцінити можливості АТ «Укрексімбанк» (Додаток Г).

Розглядаючи банківські послуги, що пропонує АТ «Укрексімбанк», варто звернути увагу на клієнтську базу банку, для якої вони призначені, та розглянути її показники. Кількість ФО та ЮО, які є активними клієнтами банку, станом на перше число кожного року наведені на Рис. 2.10.

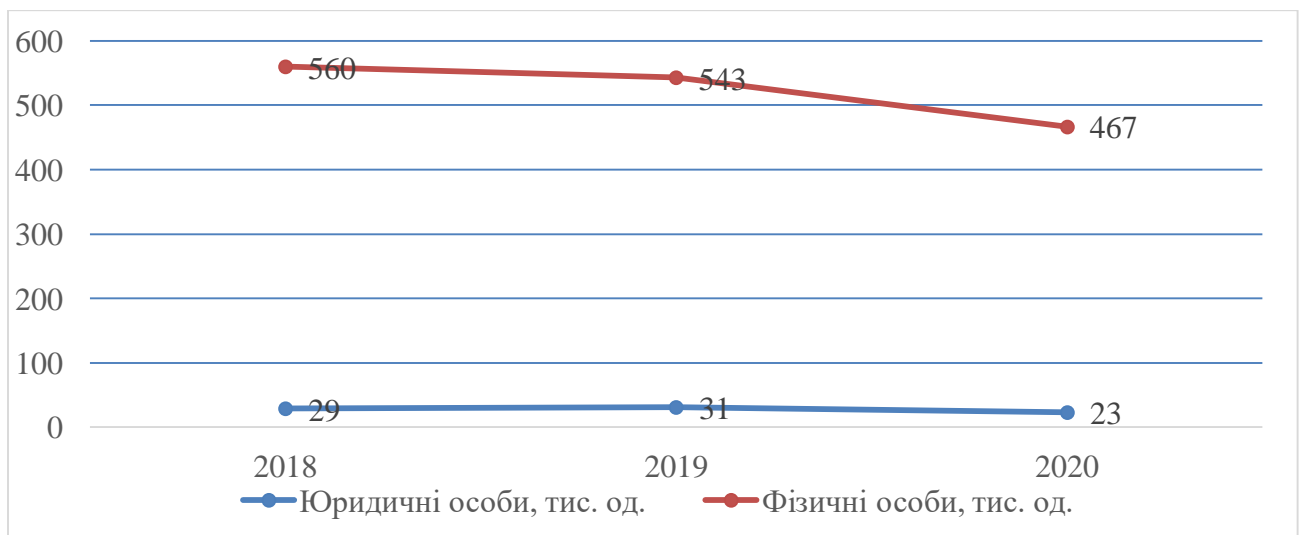

Рис. 2.10. Кількість активних клієнтів АТ «Укрексімбанк» (фізичних та юридичних осіб) за 2018 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [51]

Розміри кредитів ФО та ЮО станом на перше число кожного року, наведені на Рис. 2.11.

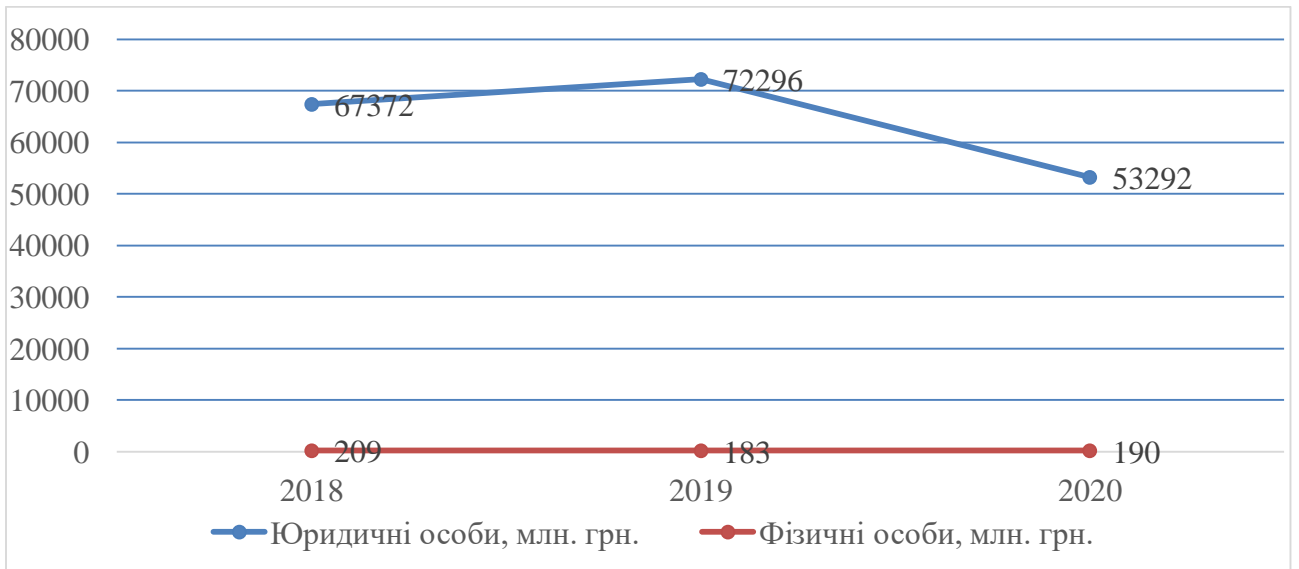

Рис. 2.11. Розміри кредитів клієнтів АТ «Укресімбанк» (фізичних та юридичних осіб) за 2018 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [51]

Розміри депозитів ФО та ЮО станом на перше число кожного року наведені на рис. 2.12.

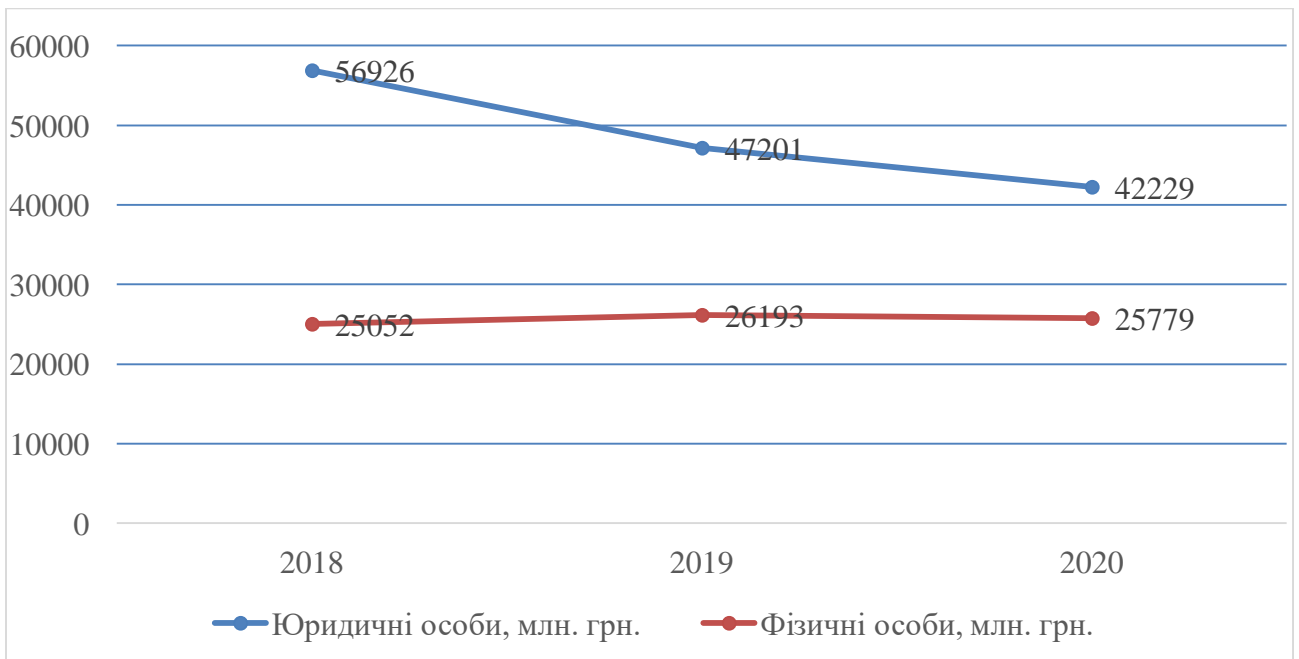

Рис. 2.12. Розміри депозитів клієнтів АТ «Укресімбанк» (фізичних та юридичних осіб) за 2018 – 2020 рр.

Джерело: складено автором за [51]

Аналізуючи зазначені показники, бачимо наступне. Кількість ФО - клієнтів банку зніжується, але невеликими темпами. Кількість ЮО – клієнтів банку, знижується суттєво, що є тенденцією негативного характеру. Розмір кредитного портфеля для ФО загалом стабільний. Розмір кредитного портфеля для ЮО зменшився. Зменшення розмірів кредитів ЮО відбулося, в тому числі, і за рахунок списання та продажу боргів. Динаміка депозитів ФО стабільна та на високому рівні. Це позитивна тенденція, яка свідчить про довіру населення до банку. Динаміка депозитів ЮО має тенденцію до зниження, що свідчить про неадекватність депозитних програм для ЮО.

Для оцінки стану АТ «Укресімбанк» на сучасному ринку банківських послуг в порівнянні з іншими вітчизняними банками слід також звернутися до рейтингів банків, які складаються та оприлюднюються фаховими фінансовими та аналітичними організаціями.

Так, за рейтингом життєздатності банків аналітичного Internet-видання «Mind», яке оцінює надійність банку та враховує найважливіші фактори фінансової стійкості, за підсумками 2019 р. АТ «Укресімбанк» посів 11-те місце серед 29-ти найбільших банківських установ [57].

За версією авторитетного серед банківських установ та страхових компаній Internet-видання «Фориншурер» станом на вересень 2020 р. АТ «Укресімбанк» посів узагальнене десяте місце серед всіх вітчизняних банків в рейтингу самих надійних банків [58]. При цьому Internet-видання «Фориншурер» помістило АТ «Укресімбанк» на високі місця: третє місце в рейтингу надійності для фізичних осіб та друге місце в рейтингу надійності на юридичних осіб.

Для оцінки надійності будь-якого вітчизняного банку варто також звернути увагу на рейтинги довіри банкам своїх коштів страховими компаніями, оскільки вони із урахуванням особливостей ведення страхового бізнесу найбільше зацікавлені у надійності банку. В цьому рейтингу АТ «Укресімбанк» опинився на четвертому місці із загальним обсягом депозитів страхових компаній у 1,07 млрд. грн. та на другому місці в рейтингу розміщення коштів

Моторного (транспортного) страхового бюро України. Надійність банку також характеризує довіра вкладників, яку можна визначити за обсягами депозитів фізичних осіб. В цьому рейтингу АТ «Укресімбанк» з обсягом депозитів фізичних осіб в розмірі 28,40 млрд. зайняв четверте.

За підсумками першого півріччя 2020 р. та за рейтингом стійкості банків, методику до якого розробило Internet-видання «Мінфін», що враховує якість активів, ліквідність, можливість зовнішньої підтримки, приріст вкладів, платіжну репутацію та інші показники банків, АТ «Укресімбанк» посів лише п'ятнадцяте місце серед 31-го вітчизняного банку, портфелі роздрібних депозитів яких більше 1 млрд. грн. [59].

На останок зазначимо, що в 2020 р. Міжнародне рейтингове агентство Moody's підвищило рейтинги АТ «Укресімбанк» довгострокових депозитів в іноземній та національній валюті, змінивши прогноз з «позитивного» на «стабільний», на що позитивно вплинуло підвищення кредитоспроможності Уряду України. Разом з тим рейтинг базової оцінки кредитоспроможності АТ «Укресімбанк» було знижено внаслідок погіршення фінансових результатів та отримання збитків у першому кварталі 2020 р.

Таким чином, сучасний стан АТ «Укресімбанк» на ринку банківських послуг не можна назвати однозначно позитивним, а функціонування достатньо ефективним. В цьому році на діяльність банку значно впливає збільшений тиск зростаючих ризиків, основними серед яких є кредитний, процентний, валютний та операційний ризики, ризик ліквідності та комплаєнс – ризик. Втім, ці ризики сьогодні характерні для всіх вітчизняних банків.

Висновки до Розділу 2

За результатами аналізу функціонування ринку банківських послуг в Україні на прикладі АТ «Укресімбанк» зробимо такі висновки:

1. Проаналізовано структуру банківської системи України. Встановлено, що в Україні на законодавчому рівні закріплено існування дворівневої структури банківської системи, побудова якої подібна до європейської моделі.

2. Дано авторське визначення етапів формування та функціонування вітчизняного ринку банківських послуг, що враховують стратегії банків на ринку банківських послуг, стан надання банківських послуг та впровадження інновацій. Встановлено, що формування ринку банківських послуг в Україні нерозривно пов'язано з етапами розвитку країни та еволюцією банківської системи, а розвиток банківського ринку відбувається безпосередньо із розвитком національної економіки, повторюючи її загальні тенденції.

3. Проаналізовано основні фінансові та економічні показники функціонування ринку банківських послуг за період з 2015 р. по 2020 р. Встановлено, що в період з 2015 р. по 2019 р. відбувалось зростання основних показників ринку банківських послуг, а в 2020 р. внаслідок загального погіршення економічної ситуації та ділової активності через застосування обмежувальних заходів із запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19, ситуація на ринку банківських послуг погіршилася.

4. Наведено основні етапи його розвитку та охарактеризовано місце та роль АТ «Укресімбанк» на ринку банківських послуг. Встановлено, що сучасний АТ «Укресімбанк» є корпоративним банком, який спеціалізується на фінансуванні експортно-імпортних операцій, активно працює на міжнародних ринках капіталу, присутній в секторі МСБ та надає послуги для широкому колу клієнтів, від ФО до ФУ.

5. Проаналізовано особливості функціонування АТ «Укресімбанк» на сучасному етапі та основні фінансові і економічні показники його діяльності за період з 2017 р. по 2020 р. Встановлено, що характерні особливості діяльності АТ «Укресімбанк» визначаються статусом державного банку та наявністю функцій фінансового агента Уряду. Визначено, що за період з 2017 р. по 2019 р. показники діяльності АТ «Укресімбанк» загалом зберігали позитивну

тенденцію, хоча діяльність банку не можна однозначно визначити ефективною. В 2020 р. показники діяльності банку внаслідок загального погіршення економічної ситуації та ділової активності через застосування обмежувальних заходів із запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID-19 погіршилися.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО УЧАСНИКІВ

3.1. Сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг та реалізація напрямів його удосконалення

Сучасне функціонування вітчизняного ринку банківських послуг супроводжується присутністю різного роду проблем. Тому для визначення напрямів його удосконалення спочатку потрібно визначитись з основними проблемами, а вже потім, аналізуючи їх, розглянути можливі шляхи їх вирішення. При цьому слід зазначити, що з плином часу деякі проблеми банківського ринку втрачають свою актуальність, а деякі навпаки загострюються. З огляду на такий стан речей в першу чергу потрібно говорити про ті проблем, які сьогодні мають найбільший вплив та носять системний характер.

Визначенню та аналізу сучасних проблем, що існують у вітчизняній банківській системі та на ринку банківських послуг, присвячені аналітичні роботи багатьох вітчизняних економістів та фінансистів. Скласти своє враження з цього питання зможемо за допомогою порівняння поглядів науковців та результатів їх досліджень. Науковиця Л.О. Руда вважає, що основними проблемами вітчизняної банківської системи на сучасному етапі є такі [60]:

- висока концентрація капіталу у групі найбільших банків;
- формування переважної частини портфеля кредитів і депозитів малою кількістю комерційних банків, що може призвести до розширення практики домовленостей та змов великих банків між собою, наприклад, у встановленні цін на банківські послуги;
- нераціональна територіальна структура, територіальна нерівномірність банківської системи та локальний характер банківських ринків, що ускладнює доступ на ринок банківських послуг та обмежує його можливості;

- низький рівень капіталізації комерційних банків;
- існування великої різниці між обліковою ставкою НБУ і ставками по кредитах комерційних банків, що зменшує ефективність кредитування для позичальників та може стати бар'єром росту економіки країни;
- існування великої різниці між ставками за депозитами і кредитами комерційних банків, що пов'язано з перенесенням банками частини своїх витрат на клієнтів;
- низькі обсяги кредитування реального сектора економіки;
- проблема надійності і забезпеченості виданих кредитів;
- проблема незабезпечених, ненадійних кредитів;
- проблема гарантування вкладів населення та відновлення довіри до банків.

Вчена В.В. Огородник у власному дослідженні відокремила такі проблеми банківської системи України, які на її думку є системними [61]:

- низька капіталізація вітчизняної банківської системи, що пов'язана з нестабільною економічною та політичною ситуацією, низьким рівнем захисту прав власності, прав споживачів та кредиторів, а також недосконалою системою корпоративного управління в банках;
- збитковість / низький рівень прибутковості банків, що є наслідком високого рівня негативно класифікованих активів;
- недостатня кредитна активність банків, що пов'язана як із відсутністю надійних та платоспроможних позичальників, так із високими відсотковими ставками;
- звуження доступу до зовнішніх ринків капіталу, що може бути зумовлено частковим виходом іноземних фінансових груп з банківського ринку України;
- обмежені можливості банків з приватним українським капіталом до збільшення їх капіталу як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

- значне збільшення частки держави в активах, зобов'язаннях та власному капіталі банків загалом;
- недостатня фінансова грамотність та низький рівень довіри споживачів банківських послуг.

До найбільш гострих сучасних проблем вітчизняного банківського сектору вчена О.В. Золотарьова віднесла такі [62]:

- зростання недовіри до банків;
- негативний вплив політичних процесів;
- суперечливість механізму рефінансування українських банків;
- девальвація національної грошової одиниці;
- подорожчання кредитних ресурсів в Україні;
- погіршення якості кредитного портфеля банків;
- низький рівень ризик - менеджменту банків.

Необхідно визнати, що основні проблеми функціонування ринку банківських пов'язані із діяльністю державних банків, а тому аспекти їх функціонування потребують додаткової уваги. Вчена В.В. Огородник у вже згаданому своєму дослідженні [61] систематизувала проблеми діяльності державних банків, розподіливши їх за видами забезпечення (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Проблеми діяльності державних банків за видами забезпечення

№ з/п	Види забезпечення	Зміст проблеми
1	Нормативно-правове та методичне забезпечення	– недосконалість нормативно-правової бази, наприклад, в частині державних гарантії на вклади фізичних осіб тощо; – відсутність чітко прописаного державного регулювання усіх питань діяльності, наприклад, в разі банкрутства державного банку тощо;
2	Організаційне забезпечення	– висока ймовірність політичного впливу та недоцільного державного втручання у процес прийняття операційних рішень; – відсутність дієвої системи незалежного корпоративного управління;

3	Кадрове забезпечення	– ймовірність недостатньо високої якості прийняття управлінських рішень; – велика штатна чисельність персоналу; – можливий супротив працівників реалізації стратегії банку та нових орієнтирів діяльності;
4	Техніко-технологічне забезпечення	– не відповідність технологічного оснащення задекларованій стратегії банку; – недостатньо розвинена мережа банкоматів, POS терміналів та пристроїв самообслуговування у частини державних банків;
5	Фінансово-економічне забезпечення	– низька загальна ефективність діяльності; – нерівномірна структура активів банків з державною участю із переважанням облігацій внутрішньої державної позики;

Джерело: складено автором за [61]

Розгляд сучасних проблем функціонування державних банків знайшов своє відображення в роботі вченого Красмана Н.В [63]. Визначені вченим проблеми для наочності зобразимо у виді схеми (Рис. 3.1).

При розгляді та аналізі результатів наведених досліджень привертає до себе увагу різноманітність визначених науковцями проблем та їх приналежність до різних сфер банківської діяльності. До цих проблем авторами віднесені як проблеми, що носять загально-економічний характер, так і проблеми, що є специфічними для банківській системи та ринку банківських послуг. Це пояснюється тим, що вчені визначали саме ті проблеми, які на їх погляд були найбільш важливими в період проведення досліджень.

Продовжуючи розгляд сучасних проблем функціонування ринку банківських послуг зазначимо, що ми не ставимо собі за мету визначити всі наявні проблеми, всебічно розглянути та проаналізувати їх природу, а також знайти короткі шляхи та дієві механізми для їх вирішення. Це задача державного рівня. Наше ж завдання полягає в тому, що нам необхідно визначити сучасні проблеми, що системно впливають на стан і розвиток ринку банківських послуг та вирішення яких дозволить покращити показники діяльності банків, а також розглянути напрями дій для їх вирішення.

Рис. 3.1. Проблеми функціонування державних банків

Джерело: складено автором за [63]

На нашу думку, всі основні сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг, що мають системну ознаку, можна розкласти на три групи за змістовним наповненням: економічна, фінансова та організаційно-правова. Проблеми економічного характеру об'єднує те, що їх вирішення дозволить вивести ринок банківських послуг на більш досконаліший економічний рівень.

Вирішення проблем фінансового характеру дозволить суттєво покращити фінансові показники діяльності банків, а подолання негараздів організаційно-правового характеру має позитивно позначитися на загальних умовах функціонування банків та підвищити ефективність діяльності найбільших на сьогодні учасників ринку банківських послуг - державних банків.

Для наочності зобразимо схематично визначені нами групи проблем та їх змістовне наповнення (Рис. 3.2).

Рис. 3.2. Основні групи сучасних проблеми функціонування ринку банківських послуг

Джерело: складено автором

Ми не маємо сумніву про те, що до цих груп можуть бути віднесені також багато інших сучасних проблем функціонування ринку банківських послуг, але за нашим переконанням саме ці проблеми є системними, найбільше впливають на функціонування банківського ринку та стан його учасників, та потребують негайного вирішення.

Тепер спробуємо стисло охарактеризувати проблеми, що віднесені до кожної групи, та розглянути можливі шляхи для їх вирішення.

1. Проблеми економічного характеру. Вивчаючи світовий досвід функціонування ринків банківських послуг провідних країн, ми звертали увагу на доступність споживачів до банківських послуг. В цих країнах, наприклад, кредитами на різні цілі користуються майже всі категорії населення та підприємства різного рівня капіталу, оскільки ставки за кредитами невисокі, строки користування довготривалі, а умови кредитування лояльні. В наслідок цього, на ринку банківських послуг взаємодіє значно більша кількість учасників та обертаються набагато потужніші фінансові ресурси, ніж на вітчизняному. І така діяльність є взаємовигідна як для банків, так і для їх клієнтів. Обмеженість національного ринку банківських послуг, в першу чергу, є наслідком високої вартості кредитних ресурсів, а тому маємо недостатній загальний рівень попиту на банківські послуги. Також наявні в банках процедури отримання деяких банківських послуг та необхідність оформлення великої кількості документів додатково ускладнюють доступ суб'єктів господарювання на банківський ринок.

На нашу думку також до найбільш гострих проблем економічного характеру необхідно віднести існуючий низький рівень довгострокового та інвестиційного кредитування та низькі обсяги кредитування реального сектору економіки, які до того ж із року в рік зменшуються. Причини цих проблем також багато в чому пов'язані з високою вартістю кредитних ресурсів, але ми виділили їх окремо, оскільки це системна проблема для національної економіки, від успішності вирішення якої залежать стан і темпи економічного розвитку країни.

Оскільки вартість банківських продуктів та послуг безпосередньо пов'язана з вартістю фінансових ресурсів, то вирішення проблем економічного характеру проходить через здешевлення фінансових ресурсів, яке можливо досягти лише внаслідок розвитку національної економіки та загального поліпшення економічної ситуації в країні. А для того, щоб хоча б почати фундаментально вирішувати це питання, потрібно як мінімум досягти

макроекономічної стабільності в країні на тривалий термін, коли темпи інфляції будуть відносно низькими, а зміни валютного курсу поступовими. Також на державному рівні необхідно визначити пріоритетні напрями інвестиційної активності та розробити дієві механізми, що дозволять підвищити рівень зацікавленості банків направляти кредитні ресурси в реальний сектор економіки на довгостроковій основі. Шлях вирішення проблем економічного характеру сьогодні пролягає через реалізацію «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року» [64].

2. Проблеми фінансового характеру. Головною проблемою цієї групи на сучасному етапі ми вважаємо високий рівень проблемної заборгованості та непрацюючих кредитів, що накопичилися в банківській системі. Частка непрацюючих кредитів в Україні впродовж останніх років є надзвичайно високою та на початок 2020 р. становила 48,4 %. Станом на 01.10.2020 р. цей показник по банківській системі перевищив 510 млрд. грн. За визначенням НБУ, непрацюючі кредити є результатом застосування в минулі роки низьких стандартів оцінювання платоспроможності позичальників, недостатній захист прав кредиторів та практика кредитування пов'язаних осіб. Непрацюючі кредити вимагають покриття резервами та виступають тягарем, особливо для державних банків, на яких припадає близько 75 % всіх таких кредитів. Шляхи вирішення цієї проблеми – реструктуризація, продаж або списання боргів [65]. Додатково зазначимо, що розвиток вторинного ринку непрацюючих активів є надзвичайно важливим для вітчизняної банківської системи.

3. Проблеми організаційно-правового характеру. Серед цих проблем виділимо дві основні групи: перша лежить в правовій сфері, а друга пов'язана з організацією діяльності державних банків. Перша група проблем пов'язана із надійністю захисту прав банку, як кредитора, ефективністю функціонування судів, правоохоронних і виконавчих служб, адже від цього багато в чому залежить оцінка ризиків та результати прийнятих банками рішень про кредитування. Вважаємо, що вирішення цих проблем має бути здійснено на

законодавчому рівні. І хоча після прийняття законодавчих актів, які мають на меті удосконалити процедури банкрутства боржника [66], посилити захист прав кредиторів [67] та підвищити ефективність діяльності виконавчої служби через запровадження інституту приватних виконавців [68] ситуація поступово змінюється, але цього явно недостатньо. На нашу думку, насамперед елементи судової системи, що задіяні в розгляді господарських справ, вимагають реформування та удосконалення діяльності.

Щодо державних банків, то вони повинні відігравати важливу роль на ринку банківських послуг. Міжнародний досвід показує, що в кризові періоди розвитку національної економіки для забезпечення фінансової безпеки країни значно зростає роль та значення саме банків з державною участю. В кризових умовах, наприклад, кредитна діяльність державних банків може стимулювати ринок банківських послуг та бути ефективним інструментом державного регулювання для подолання кризових явищ. Сьогодні банківські установи з державною часткою розвинених країн світу виконують переважно роль банків розвитку. При цьому у цих країнах разом із зростанням економіки і подоланням криз, як правило, відбувається поступовий вихід держави з капіталу банків.

На нашу думку позитивна діяльність вітчизняних державних банків перш за все має бути пов'язана з реалізацією державних та загальнонаціональних проектів і програм, а також із довгостроковим фінансуванням інноваційних та інвестиційних проектів підприємств національного значення. Однак, в Україні існуючі та невирішені роками проблеми функціонування державних банків в поєднанні із політично-адміністративним впливом на прийняття державними банками управлінських рішень, значно знизили ефективність їх діяльності.

Сьогодні на ринку банківських послуг повноцінно функціонують чотири банки, які повністю або частково належать державі: АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ КБ «Приватбанк», АБ «Укргазбанк». Частка банків з державною участю в активах вітчизняної банківської системи станом на 01.01.2020 р. становила понад 60 %, що перш за все пов'язано із націоналізацією

АТ «Приватбанк» та докапіталізацією інших державних банків. Це надзвичайно високий показник, адже за результатами досліджень аналітиків МВФ у більшості розвинених країн частка активів державних банків в національній банківській системі зазвичай не перевищує 10 %.

Сьогодні роль держави в усуненні проблем функціонування ринку банківських послуг та розвитку банківської системи перш за все полягає в розробці та створенні умов для успішного впровадження ринковими методами та інструментами ефективних стратегій розвитку та реформування. Стратегічною програмою, що призвана комплексно вирішити актуальні проблем функціонування державних банків, являються «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору» (Засади) [69]. Ця програма реформування державного сектору банківської системи розроблена МФУ за участю МВФ, СБ, ЄБРР та інших міжнародних фінансових інституцій.

За визначенням МФУ до ключових завдань реформування віднесено докорінний перегляд принципів та механізмів корпоративного управління державними банками та фокусування бізнес- та операційних моделей державних банків з метою досягнення найвищої ефективності їх діяльності. Подальший розвиток державних банків має бути сфокусований на максимальній орієнтації на цільові клієнтські сегменти, задоволенні потреб клієнтів у послугах, на збільшенні доходів, а також на реформуванні операційних моделей.

Реформування державного банківського сектору спрямовано на [69]:

- впровадження стратегій для окремих державних банків для забезпечення їх прибуткового функціонування, а також стійкості фінансових установ, що працюють на комерційній основі;
- застосування стійкої моделі керівництва та управління державними банками;
- зменшення частки непрацюючих активів у балансах державних банків;

– скорочення присутності держави та державних підприємств в банках державного сектору.

Для державних банків зазначене реформування має забезпечити [69]:

- удосконалення принципів та механізмів управління;
- підвищення конкурентоспроможності та ефективності;
- економія коштів на щорічну докапіталізацію та створення додаткових джерел надходжень до бюджету.

В разі успішного проведення реформи в майбутньому державні банки будуть мати принципово інші моделі функціонування та управління, ніж сьогодні. Саме це та орієнтація на задоволення потреб різних клієнтських груп за задумом авторів програми будуть визначати нове місце та роль державних банків на ринку банківських послуг. Очікування від реформування державних банків представлено в Табл. 3.2.

Таблиця 3.2.

Очікування від реформування державних банків

№ з/п	Бізнес-модель	Операційна модель	Цілі діяльності на 2024 р.
АТ КБ «Приватбанк»			
1	- Провідний роздрібний банк споживчого кредитування та обслуговування ФО. - Сильний гравець МСБ за рахунок специфічних продуктів та широкої мережі покриття.	- Адаптована прогресивна операційна модель. - Лідер в банківських інноваціях. - Найкраща система управління ризиками. - Розвинута система ІТ. - Максимальне відновлення портфеля непрацюючих активів та врегулювання успадкованих проблемних питань.	Прибуток > 15,8 млрд. грн. ROE > 30 %. Частка непрацюючих активів < 20 %
АТ «Ощадбанк»			
2	- Універсальний банк для ФО, МСБ та КС в у всіх сегментах ринку зі зменшенням частки державних підприємств. - Широка лінійка цифрових продуктів, в тому числі галузеві, що	- Ефективна операційна модель. - Посилена система управління ризиками. - Розвинута система ІТ. - Низький рівень непрацюючих активів та послідовне скорочення їх частки.	Прибуток > 3 млрд. грн. ROE > 14 %. Частка непрацюючих активів < 10 %

	поширюються через цифрові канали та автоматизовані процеси.		
АТ «Укрексімбанк»			
3	<ul style="list-style-type: none"> -Банк зовнішньо-економічних операцій КС. -Присутній у «верхньому» сегменті МСБ. -Присутній в роздрібному сегменті ФО з орієнтацією на заможних клієнтів. -Підтримує та розвиває агентську функцію для Уряду. 	<ul style="list-style-type: none"> - Трансформована модель з обмеженою регіональною мережею. - Ефективно побудована організаційна структура. - Зменшення «успадкованого» портфелю непрацюючих активів. - Покращена система управління ризиками з прискореним процесом прийняття рішень. - Оновлена трансформована ІТ-платформа. 	<ul style="list-style-type: none"> Прибуток > 1,8 млрд. грн. ROE > 13 %. Частка непрацюючих активів < 10 %
АБ «Укргазбанк»			
4	<ul style="list-style-type: none"> -Корпоративний банк для приватних клієнтів. -Лідерські позиції екологічного банкінгу. -Зростаючий банк в роздрібному секторі та сильний банк в сегменті МСБ. 	<ul style="list-style-type: none"> - Модель, що адаптована до тенденцій ринку. - Розвинута система ІТ. - Надійна система управління ризиками. 	<ul style="list-style-type: none"> Прибуток > 1,6 млрд. грн. ROE > 16 %. Частка непрацюючих активів < 10 %

Джерело: складено автором за [69]

Другою комплексною програмою, про яку вже згадувалось раніше, є «Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року» (Стратегія) [64], якою визначено проведення реформ на фінансовому ринку. Цю Стратегію спільно втілюють НБУ, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПРФ), Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг), МФУ та ФГВФО.

Мета Стратегії полягає в формуванні та подальшого розвитку банківського та небанківського ринків відповідно до міжнародних стандартів, що передбачено Угодою про асоціацію між Україною і ЄС та іншими міжнародними зобов'язаннями країни. За визначенням авторів, Стратегія покликана створити прозорий, конкурентний, стабільний та високотехнологічний фінансовий сектор

країни. За задумом авторів Стратегії, в центрі уваги фінансового сектору має перебувати задоволення потреб суб'єктів економіки країни (держава, суб'єкти господарювання, населення) у фінансових послугах.

Для наочності основні напрями Стратегії представлені на Рис. 3.3.

Рис. 3.3. Напрями «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року»

Джерело: складено автором за [64]

В результаті реалізації Стратегії очікується покращення наступних фінансово-економічних показників економіки та ринку банківських послуг [64]:

- частка тіньової економіки скорочується до 20 % ВВП;
- обсяги непрацюючих кредитів зменшуються з 52,9 % до 10 %;
- частка валютних кредитів та депозитів скорочується до 30 %;
- частка активів державних банків в банківській системі скорочується з 60,1 % до 25 %;
- активи банків зростають з 16,5 % до 22 % ВВП.

Аналізуючи положення Стратегії схилиємось до думки, що досягнення її цілей на банківському ринку можливе за умови збереження рівня прибутковості банків, які були отримані за підсумками роботи в 2019 р. А з огляду на існуючий стан речей, на нашу думку, є малоймовірним.

Для наочності зобразимо визначені нами основні сучасні системні проблеми функціонування ринку банківських послуг та існуючі шляхи їх вирішення (Рис. 3.4).

Рис. 3.4. Шляхи вирішення основних сучасних проблем функціонування ринку банківських послуг

Джерело: складено автором

Таким чином, на функціонування сучасного ринку банківських послуг впливають проблемні фактори, що мають різну природу походження, направленість та належність до різних функціональних сфер. Проблеми функціонування ринку банківських послуг носять як загально-економічний, так і специфічний характер. Особливої увагу заслуговують проблеми, що мають системний характер. Для усунення системних проблем на сучасному етапі роль держави полягає в розробці та впровадженні ефективних стратегій реформування та розвитку як фінансового (банківського та небанківського) ринку капіталів, так і його учасників в особі державних банків.

3.2. Покращення діяльності учасників ринку банківських послуг шляхом впровадження банківських інновацій

Сьогодні банківський ринок представляє собою специфічне та складне середовище формування попиту та пропозиції на банківські послуги, яке розвивається та змінюється. Сучасні економічні умови вимагають перегляду підходів до діяльності банків на ринку банківських послуг, форм та методів надання банківських послуг. Одним із основних механізмів досягнення банками конкурентної переваги та високої економічної ефективності є вміння швидко реагувати на зміни як на ринку, та в настроях споживачів. Тому удосконалення наявних та впровадження нових інноваційних технологій, методів управління та послуг на банківському ринку є обґрунтованою необхідністю.

Дослідженню інноваційних процесів присвячені роботи багатьох вітчизняних науковців, зокрема теоретичні аспекти інновацій на ринку банківських послуг розглядалися в наукових працях таких вчених як С.Б. Єгоричева [70], О.В. Дзюблюк [71], З.К. Шмігельська [72], О.В. Метлушко [73]. Аналіз актуальних питань сьогодення, які присвячені економічним процесам інноваційного розвитку, знайшли своє відображення в наукових роботах І.Ю. Штулер [74, 75], С.А. Єрохіна [76, 77], І.В. Паризького [78 - 80]. З огляду на постійні зміни на вітчизняному ринку банківських послуг існує необхідність в

продовженні вивчення шляхів покращення діяльності його учасників, в тому числі і через впровадження інновацій та адаптації інноваційного світового досвіду для практичного застосування у національній банківській галузі.

Для розгляду зазначених процесів важливо спочатку визначити сутність та змістовне наповнення терміну «банківська інновація». Сучасна наука не надає єдиного загальноприйнятого трактування поняття «банківська інновація», а наявність різних підходів вітчизняних вчених лише доводить тезу про специфічність ринку банківських послуг. Не зупиняючись на детальному аналізі теоретико-методичних підходів щодо визначення сутності терміну «банківська інновація», погодимося з визначенням, яке домінує в сучасному науковому середовищі, де під банківськими інноваціями розуміють «процес застосування комплексних заходів, які направлені на вдосконалення наявних та розробку нових банківських послуг та продуктів, інструментів та технологій, а також методів управління, що використовуються для отримання банком конкурентних переваг і збільшення прибутків» [81].

А тому до сучасних банківських інновацій ми відносимо і просування існуючої банківської послуги на новому сегменті ринку, і започаткування нової банківської послуги на традиційному сегменті ринку, і започаткування нового напрямку банківської діяльності, і використання нових методів управління, і застосування нових інформаційних технологій, і удосконалення алгоритмів надання банківських послуг для зниження їх собівартості тощо. Відповідно, результатом інноваційного процесу в банку може виступати не тільки інноваційний продукт чи послуга, а також управлінське або технологічне рішення, яке є новим як для банку, так і для ринку банківських послуг.

Сьогодні в науковій літературі існують різні підходи до проведення класифікації банківських інновацій, але на наш погляд, найбільш обґрунтовану класифікацію в своїй роботі навів вчений С.В. Іванов [82], поділивши банківські інновації за ознаками. Для наочності ця класифікація представлена на Рис. 3.5.

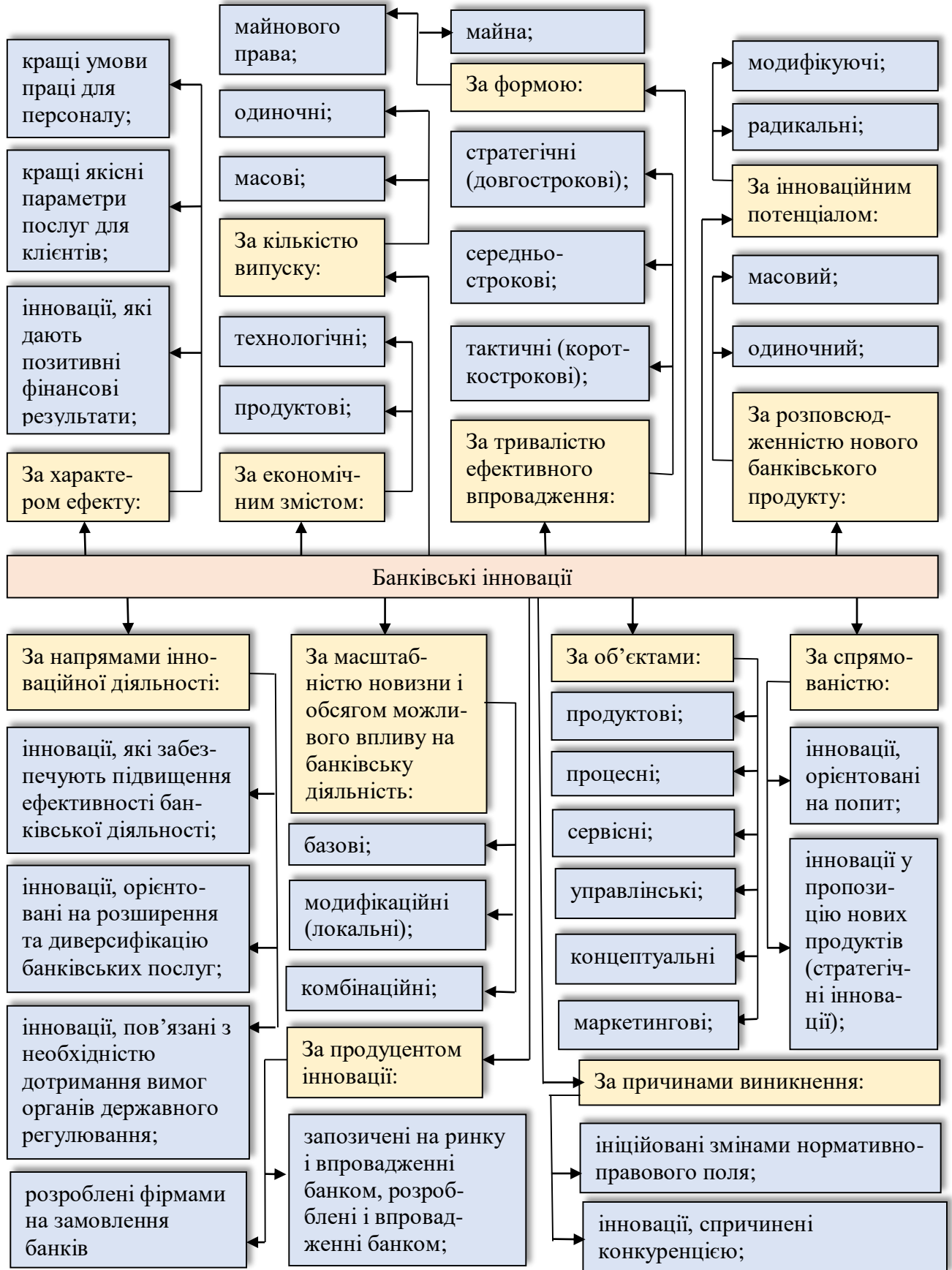

Рис. 3.5. Класифікація банківських інновацій

Джерело: складено автором за [14]

Для з'ясування стану сучасних тенденцій щодо розробки та впровадження банківських інновацій в першу чергу потрібно звернутися до світового досвіду, оскільки іноземні банківські установи значно прогресивніші в інноваційних розробках в порівнянні з вітчизняними банками. Вивчення світових банківських інновацій корисно як для державних інституцій, що займаються побудовою та послідовним розвитком банківської системи країни, так і для окремо взятого комерційного банку, що працює на ринку банківських послуг.

Авторитетна дослідницька організація VAI (Інститут банківського адміністрування, США) [83] щорічно проводить аналіз світових інновацій на ринку фінансових послуг, в тому числі і на банківському, які знайшли своє практичне застосування. В останні роки найбільш цікавими банківськими інноваціями серед наведених на нашу думку були такі:

1. Компанія TSYS (США) розробила інноваційний програмний інструмент TSYS Foresight Score, що призначений для оцінки шахрайства та управління ризиками. Використання цього інструменту дозволяє точно визначити, яка банківська транзакція є шахрайською, та в результаті знизити втрати від шахрайських операцій. Інструмент в режимі реального часу використовує інноваційні можливості штучного інтелекту та найсучасніші алгоритми аналізу операцій для виявлення шахрайських дій.

2. DenizBank (Туреччина) зосередив свої зусилля на протидії внутрішньому шахрайству та розробив інтелектуальний додаток, що поєднує в собі бізнес-аналітику, штучний інтелект та алгоритм самонавчання. Цей програмний інструмент в режимі реального часу порівнює данні із різних джерел, автоматично виявляє ознаки внутрішнього шахрайства та оцінює їх. Не зважаючи на складну структуру, інструмент досить ефективний, а тому виявити прояви шахрайства в середині фінансової установи стає простішим.

3. Bank of America (США) розробив для своїх клієнтів мобільний додаток ERICA, що поєднує в собі найновіші технології штучного інтелекту і прогнозової аналітики. Програмний продукт ERICA виконує для клієнтів функції

фінансового помічника, допомагає у проведенні повсякденних банківських операцій, на основі аналізу поведінки клієнтів надає індивідуальні поради, полегшує управління фінансами, сприяє оптимізації витрат та зростанню заощаджень. Клієнти можуть взаємодіяти з ERICA у будь-який спосіб, включаючи текстові повідомлення, розмову чи торкання екрану.

4. Королівський банк Канади (RBC) впровадив мобільний та веб-додаток DRIVE для власників автомобілів. При впровадженні додатку банк ставив перед собою завдання досягти більш глибокої взаємодії з власниками автомобілів поза традиційним ринком банківських послуг, а також допомогти своїм бізнес-партнерам (автомобільним сервісним центрам, майстерням, салонам) розширити бізнес та примножити прибутки за рахунок збільшення клієнтської бази. Зараз на цій програмній платформі присутні понад 3000 спеціалізованих підприємств та організацій, що працюють в автомобільному бізнесі, а кількість користувачів постійно зростає.

5. Банк Alior (Польща) дійшов до висновку, що надання можливості співробітникам ефективно спілкуватися призводить до покращення взаємодії та сприяє підвищенню рівня корпоративної культури. А тому банк направив свої зусилля на удосконаленні внутрішніх комунікацій. Для співробітників банк створив зовнішній портал для спілкування, обміну інформацією та делегування завдань за допомогою смартфонів. Портал дозволяє надсилати та отримувати інформацію, зберігати дані у хмарному сховищі, використовувати відео-чат. Також банк запровадив власний проект «Інтелектуальні операції», що складався із трьох основних модулів. Модуль Robots Factory автоматизував повторювані процеси, що дозволило банку зробити деякі внутрішні процеси та операції повністю автоматизованими. Модуль Контакт-центру запровадив віртуального агента, який завдяки використанню вдосконаленого мовлення та компонентів аналізу може надавати клієнтам будь-яку інформацію. Модуль New Back Office об'єднав окремі внутрішньобанківські процеси в рамках однієї системи та підвищив використання внутрішніх ресурсів банку.

Отже як бачимо, рішення в сфері інформаційних технологій, розробка та запровадження програмного забезпечення і мобільних додатків, продовжують залишатися основними трендами світових банківських інновацій. А реалізовані інноваційні рішення направлені як на вирішення завдань, що виникають перед банками, так і на підвищення рівня послуг, які банки надають своїм клієнтам.

Щодо вітчизняного ринку банківських послуг, то існує думка, що поштовхом до пошуку банками шляхів широкого застосування інноваційних рішень стало повсякденне використання мережі Internet та стрімке збільшення операцій із платіжними картками. До прикладів впровадження вітчизняними банками інноваційних рішень можна віднести:

- Дистанційний банкінг (мобільний банкінг та Internet банкінг). Ці інструменти значно спростили доступ клієнтів до найбільш необхідних банківських послуг та скоротили операційні витрати банків на обслуговування клієнтів. Пізніше дистанційний банкінг набув значного розширення своїх можливостей завдяки використанню соціальних мереж.

- Картка в телефоні. Проведення розрахунків в торгових мережах за допомогою смартфона без використання платіжної картки.

- Робота терміналів самообслуговування та банкоматів в режимі роботи «24/7». Облаштування цих зон зробили доступнішими доступ клієнта до банківських послуг, які можливо отримати через банкомати та термінали самообслуговування.

- Електронний залишок. Решта від розрахункових операцій автоматично переводиться на рахунок клієнта банку або поповнює рахунок його мобільного телефону. Впровадження такої послуги значно скоротило витрати банків на обробку дрібних грошей.

- Мобільні додатки. Дозволяють клієнтам банку самостійно, в будь-який час та без відвідування банківської установи отримувати банківські послуги (здійснення платежів та переводів, придбання іноземної валюти, отримання звітів, встановлення лімітів тощо).

В сучасній вітчизняній банківській системі існує високий рівень інноваційного потенціалу, який не реалізується в повній мірі із ряду причин. В частині впровадження інновацій вітчизняні банки слідують загальним трендам та тенденціям, але при цьому залучають, як правило, досвід іноземних партнерів або копіюють лідерів ринку. Власні та унікальні інноваційні продукти, послуги та технології світового рівня зазвичай відсутні.

Інноваційні зусилля вітчизняних банків сьогодні також направлені на вдосконалення внутрішніх процесів та систем, які так чи інакше пов'язані зі сферою інформаційних технологій. Це підтверджується результатами опитування українських банків, яке було проведено в 2019 р. в рамках проекту «Трансформація фінансового сектору» Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) [84]. За результатами опитування було з'ясовано, що вітчизняні банки вже оновили або планують оновити в досяжному майбутньому ряд важливих процесів та систем.

До п'ятірки найважливіших систем банки віднесли:

- «Клієнт- банк» для юридичних осіб;
- дистанційний банкінг для фізичних осіб;
- інтеграція окремих систем;
- автоматизована банківська система;
- мобільний банкінг.

До п'ятірки першочергових процесів банки віднесли:

- кібербезпека;
- обов'язкова звітність та комплаєнс;
- прийняття заявок на банківські послуги через електронні канали;
- аналіз даних для запобігання шахрайству;
- аналіз даних для прийняття управлінських рішень.

Слід визнати, що сьогодні у вітчизняних банків в частині обслуговування клієнтів все ще існують проблеми базового рівня. Працівники контакт-центру часто не володіють поглибленими знаннями щодо особливостей продуктів та

послуг банку, інформація на офіційних електронних ресурсах банку загальна та неповна, комунікація з клієнтами залишає бути кращою. Все вищевикладене підштовхує клієнта регулярно відвідувати банківську установу, проте такий спосіб надання послуг є найбільш затратним для банку. Окрім необхідності покращення елементарних речей банківського обслуговування, окремі із яких можна вирішити за допомогою впровадження банківських інновацій, сьогодні потрібно говорити про глобальні проблеми інноваційного процесу, які стають на заваді активному розвитку вітчизняних банківських інновацій, а також шукати шляхи для їх вирішення.

Власний погляд щодо класифікації проблем банківських інновацій та можливі шляхи їх розв'язання представлені в Табл. 3.3.

Таблиця 3.3.

Класифікація основних проблем розвитку вітчизняних банківських інновацій

№ з/п	Найменування проблеми	Стислий опис проблеми	Можливий шлях вирішення проблеми
1	Стимулююча проблема.	Регуляторна політика та діюче законодавство не стимулюють вітчизняні банки до здійснення заходів із розробки та впровадження інновацій.	Започаткування пільгового оподаткування для банків, що реалізують інноваційні проекти. Наприклад, шляхом зменшення розміру податку на частину прибутку, який банк інвестує у інновацій.
2	Фінансова проблема.	Процес розробки та впровадження банківських інновацій вимагає значних фінансових витрат та не супроводжується швидким отриманням додаткового прибутку. Державним бюджетом України не передбачені видатки на інноваційну діяльність.	Започаткування державної фінансової підтримки або прямого державного фінансування інноваційних проектів. Залучення банками іноземних грантів, для реалізації деяких інноваційних проектів, наприклад, соціального спрямування.

3	Проблема невизначеності.	Аналіз показників діяльності банків та стану банківського ринку не дають змогу оцінити прогностичний економічний ефект від впровадження інновацій, як результат - відсутність довгострокової мотивації.	Використання банками власних інструментів аналітичного аналізу для здійснення економічних прогнозів. Довгострокова мотивація буде більш чітко проявлятися по мірі вирішення перших двох проблем.
4	Стратегічна проблема.	Відсутність бачення банками в стратегії свого розвитку інноваційного вектору призводить до відсутності цілеспрямованого підходу до здійснення заходів із розробки та впровадження інновацій.	Формування та прийняття банками власних стратегічних програм інноваційної діяльності із чітко визначеними джерелами та обсягами фінансування.
5	Кадрова проблема.	Дефіцит кваліфікованого вузькопрофільного персоналу, який одночасно може фахово володіти внутрішньобанківськими процесами та новітніми цифровими інструментами. Інертне ставлення власного персоналу банку до інноваційного процесу.	Державне сприяння щодо підготовки трудових ресурсів професійного рівня з огляду на орієнтири зростаючого попиту на персонал. Залучення банками власного персоналу до інноваційного процесу через різні форми стимулювання.

Джерело: складено автором

На початку 2020 р. Європейська консалтингова компанія «Cargemini» [85] зробила прогноз щодо головних напрямів інновацій на ринку банківських послуг в поточному році. За прогнозом цієї організації особливо актуальними будуть інновації, які направлені на впровадження концептуальних рішень щодо:

- прогнозування бажань клієнта, коли система оцінюватиме та пропонуватиме клієнту послуги ще до його запиту, а клієнт при цьому зможе отримати їх у фоновому режимі, не витрачаючи на це багато часу та уваги;
- прогнозування за результатами поведінкового аналізу клієнта, коли система буде визначати потреби клієнта, формувати та пропонувати персональні рекомендації та найбільш вигідні рішення за його поведінкою.

В доповнення до цього прогнозу спробуємо дати власний прогноз щодо тенденцій на ринку банківських послуг, які в найближчій перспективі продовжать підштовхувати банки до впровадження інновацій. На нашу думку, такими тенденціями будуть:

1. Розширення можливостей для клієнтів. Банки продовжуватимуть удосконалювати технології, які будуть націлені на розширення фінансових можливостей, індивідуальне спрямування та створення максимально зручних умов для клієнта.

2. Удосконалення інструментів. Банки будуть продовжувати удосконалювати програмні інструменти, в тому числі і мобільні додатки, щоб користувач мав змогу отримувати якомога більше банківських послуг.

3. Удосконалення розрахунків. Все більшого використання набуває проведення розрахунків в торгівельних мережах без використання платіжної картки. Тому логічним продовженням цих процесів буде удосконалення відповідних технологій та пошук нових форм проведення розрахунків.

4. Розширення каналів зв'язку. Банки поряд із власними каналами зв'язку продовжать розширювати можливості надання послуг клієнтам за допомогою використання загальнодоступних програмних платформ та мереж.

5. Розширення взаємодії з клієнтами за межами традиційних послуг. Така співпраця банку зі своїми клієнтами може набувати різних форм та мати різне спрямування. Наприклад, сьогодні деякі банки вже розробляють пакети консультативних послуг небанківського спрямування для своїх бізнес-клієнтів на основі використання власної аналітичної інформації, яка допомагає формувати бізнес-ідеї та здобувати конкурентні переваги на ринку.

6. Розширення присутності в мережі Internet. Все більше сфер повсякденного життя стають представленими в мережі Internet, а тому банки будуть продовжувати поєднувати їх із безготівковими розрахунками.

Сьогодні, не зважаючи на наявні труднощі, українські банки також намагаються дотримуватись світових інноваційних тенденцій. Для успішної

розробки та впровадження інновацій вітчизняні банки мають формувати інноваційні стратегії, планово та спрямовано організовувати роботу з їх впровадження. Розробка та впровадження інновацій може відбуватися через формування функціональних команд із розробників та представників бізнес-напрямів, створення та тестування моделей і пілотних проектів. При цьому важливо використання коротких часових циклів від прийняття рішення про розробку інновації до практичного її застосування.

Вітчизняним банкам необхідно покращувати не лише технології, послуги та механізми їх просування. З огляду на власний досвід ми рекомендуємо банкам також направити свої зусилля на удосконалення:

- моделей та принципів взаємодії з корпоративними клієнтами, оскільки з точки зору отриманого доходу цей клієнтський сегмент є найважливішим для банку;
- форми та інструменти управління власними внутрішньобанківським процесами для підвищення їх ефективності та зменшення операційних витрат.

Щодо першого питання. Корпоративні клієнти забезпечують банку найбільшу частку доходу, тому робота з ними є надзвичайно важливою. Як правило, корпоративні клієнти користуються широким спектром банківських продуктів та послуг, а тому часто змушені контактувати з працівниками різних підрозділів банку або користуватися різними банківськими програмними інструментами. Взаємодія банку з корпоративними клієнтами має вибудовуватися за принципом роботи персонального менеджера, коли один працівник банку забезпечить корпоративному клієнту швидке та якісне отримання всього спектру банківських послуг, проведе вичерпну консультацію, забезпечить надання технічної підтримки тощо. І не тільки в банківській установі, а й віддалено. Корпоративні клієнти також очікують особливих форм обслуговування, а тому облаштування в банках VIP-зон та встановлення для них гнучного графіку роботи відіграє не останню роль.

Щодо другого питання. Діяльність підрозділів банку визначається внутрішніми нормативними документами (наказами, розпорядженнями, інструкціями тощо). Щоденно підрозділи банку готують та обробляють велику кількість документів. Підрозділи взаємодіють між собою шляхом обміну інформацією (направлення запитів, підготовка відповідей на запити, надання інформації, довідок, тощо). Кожен підрозділ працює з різними масивами інформації (веде статистику, готує аналітичні матеріали, складає звітність тощо). Часто підготовлені матеріали та документи носять разовий характер. Оригінали документів (кредитні справи, господарські договори, платіжні документи тощо) зберігаються в архіві на паперових носіях, а робота з ними вимагає постійного копіювання. В такій ситуації удосконалення електронного документообороту та створення електронного архіву дозволить зменшити операційні витрати, наприклад, на папір, друкування та копіювання. А подальше поєднання комплексу документообороту та архіву та подальше розміщення на єдиній програмній платформі має спростити доступ до внутрішньобанківської інформації, покращити взаємодію підрозділів та підвищити загальну ефективність внутрішньобанківських процесів. Але для вирішення цього завдання потрібні також відповідні зміни в законодавстві.

Наостанок зазначимо, що впровадження інновацій у банківській сфері є справою затратною та складною, а тому для їх просування потрібне загальне різнопланове спрямування зусиль для досягнення очікуваної ефективності та результативності. І чим якісніше вітчизняні банки зможуть опанувати інноваційні напрямки, тим більш вагоме біде їх місце на ринку банківських послуг в майбутньому.

3.3. Прогнозування розвитку вітчизняного ринку банківських послуг

Спрогнозуємо розвиток вітчизняного ринку банківських послуг із урахуванням реалій сьогодення, але розрізняючи при цьому прогнози та найближчу та віддалену перспективу. Як було вже було визначено раніше, до

початку 2020 р. ситуація на ринку банківських послуг мала загалом позитивні тенденції, а показники діяльності банків покращувалися. Але в 2020 р. на вітчизняному ринку банківських послуг стали проявлятися явища негативного характеру, які були спричинені пандемією, що пов'язана із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19. Пандемія створила додаткове навантаження на національну економіку та здійснила вплив на ринок банківських послуг. Прикладом впливу негативного характеру на ринок банківських послуг може бути, наприклад, зменшення обсягів валютних переказів із-за кордону, які здійснювали громадяни, працюючи в інших країнах.

Світова практика свідчить про те, що розвиток фінансово-економічної кризи найвиразніше починає проявляється саме на ринках капіталу. Поки що завчасно говорити про кризу у національній банківській галузі, оскільки наслідки зазначених кризових явищ ще повністю не визначені. Ці наслідки будуть більш зрозумілими після формування банками фінансових результатів поточного року, коли стануть відомі показники їх діяльності та динаміка змін розмірів проблемної заборгованості. Але вже є очевидним, що цьогорічні фінансові результати банків будуть гіршими, ніж в минулому році.

На нашу думку, погіршення стану національної економіки на сучасному етапі в цілому, і ринку банківських послуг зокрема, має певну відмінність від попередніх кризових періодів (2008 - 2009) рр. та (2014 – 2015) рр. Ця відмінність полягає в першу чергу в тому, що причини наявних проблем національної економіки, які загострилися на фоні пандемії COVID-19, не пов'язані з негараздами фінансовій системи країни, а лежать в площині функціонування реального сектора економіки.

Попри наявні кризові явища на ринку банківських послуг сучасну вітчизняну банківську систему не можна назвати слабкою. Адекватність регулятивного капіталу станом на 01.11.2020 р. склала 21,8 %, в той час, як його нормативне значення цього показника встановлено на рівні всього 10 %. Загальний прибуток банків станом на 01.10.2020 р. склав 37,6 млрд. грн., що є

досить високим для сучасних економічних умов. Рентабельність капіталу вітчизняних банків досягла 24,4 %, та є найвищою серед банків європейських країн. Але при цьому, з іншої сторони, рівень проблемних активів вітчизняних банків найвищий в Європі, і тенденція до його зниження дуже слабка. Тому цьогорічна економічна ситуація, що склалася в банківській системі, є досить неоднозначною.

Для прогнозування розвитку ринку банківських послуг в досяжній перспективі в першу чергу потрібно проаналізувати існуючі цьогорічні прогнози економічного розвитку країни. Ці прогнози, які формували авторитетні аналітичні джерела, важко назвати оптимістичними. Так, в травні 2020 р. МВФ прогнозував падіння ВВП поточного року на рівні 8,2 %, рівень безробіття 12,6 %, а річний приріст ВВП впродовж 2021 - 2024 рр. мав бути в середньому лише на рівні 2,8 %. Згодом МВФ поліпшив прогноз, відповідно до якого падіння ВВП України у 2020 р. уповільниться із 8,2 % до 7,2 %, а зростання ВВП збільшиться з 1,1 % до 3 % у 2021 р. та досягне 4 % у 2025 р. При цьому за прогнозом середньорічний рівень інфляції у 2021 р. очікується на рівні 5 %, який буде в наступні роки повільно зростати та досягне 5,8 % у 2025 р. [86].

Уряд України з огляду на світові тенденції та стан національної економіки в першій половині 2020 р. переглянув прогноз економічного та соціального розвитку України на 2020 р., відповідно до якого очікується падіння на ВВП у 3,9 % порівняно зі зростанням на 3,7 %, яке прогнозувалося до початку кризи. За прогнозом Уряду рівень безробіття збільшиться до 9,4 % проти прогнозованого раніше рівня 8,1 %, а падіння розміру реальної заробітної плати складе лише 0,3 %. Водночас, у другій половині 2020 р. Уряд прогнозував відновлення економічного зростання, відповідно до якого впродовж (2021 – 2024) рр. зростання ВВП має прискоритися на (4,3 - 5,0) % [87].

Проте, сьогодні можна стверджувати, що наслідки пандемії COVID-19 для економіки країни будуть мати значно більший негативний характер, оскільки, як бачимо, зростання економіки на очікуваному рівні не відбувається.

Можна спрогнозувати, що в найближчий період на функціонування ринку банківських послуг будуть впливати різного роду не тільки внутрішні, але і зовнішні чинники негативного характеру. Основним серед зовнішніх чинників, який може мати суттєвий вплив на ринок банківських послуг, вважаємо ймовірність настання загальнонаціональної економічної рецесії. В цьому випадку наслідки для ринку банківських послуг будуть вкрай негативні через загальне погіршення кредитоспроможності позичальників та нестабільність національної валюти. В результаті погіршиться якість кредитних портфелів, банки будуть змушені формувати додаткові резерви, що призведе до зниження запасів власних капіталів банків. Проте, сьогодні вітчизняні банки мають значно кращий запас міцності на відміну від попередніх кризових періодів, а тому хвилі банкрутств в банківській системі очікувати не варто. Але, все ж таки, деякі невеликі та слабкі банки можуть опинитися в зоні підвищеного ризику.

За прогнозами Уряду існуючі тенденції в економіці країни неминуче призведуть до змін на банківському ринку. Так Уряд очікує зменшення обсягів кредитування на (5 – 10) % та обсягів гривневих депозитів приблизно на 5 %. Уряд сподівався, що після завершення пандемії COVID-19 вітчизняний банківський ринок продемонструє зростання темпів кредитування, які будуть швидшими за зростання ВВП. Це зростання прогнозувалося Урядом за рахунок збільшення кредитування ФО та МСБ на фоні низької інфляції та знижених ставок за кредитами. При цьому очікувалося, що доходи банків знизяться, зростуть операційні витрати та вартість ризиків, які сумарно призведуть до зниження коефіцієнту рентабельності власного капіталу (ROE) із рекордно високих 33 % у 2019 р. до (15 – 20) % у 2024 - 2025 рр. Уряд також прогнозував, що на відміну від попередніх економічних криз вітчизняна банківська система має уникнути значних фінансових втрат.

Для розуміння процесів найближчої перспективи варто розглянути більш детально стан кредитування банками окремих сегментів ринку банківських послуг та спрогнозувати для них відповідні зміни. Це важливо із декількох

сторін. По-перше, у загальному прибутку банків саме процентні доходи мають найбільшу складову. По-друге, тенденції та зміни в сегменті кредитування є своєрідним індикатором стану ринку банківських послуг, оскільки в сприятливих економічних умовах обсяги кредитування зазвичай збільшуються.

1. Сектор корпоративного бізнесу. В попередніх розділах ми вже звертали увагу на скорочення обсягів кредитування КС. Особливо це стало характерним для підприємств, що займаються виробництвом та створюють додану вартість і робочі місця. З огляду на існуючу економічну ситуацію очікується, що в найближчі роки ділова активність цих підприємств буде залишатися на низькому рівні, а це в свою чергу спричинить зменшення попиту на кредитні послуги банківського ринку. Відповідно, збережеться тенденція щодо зменшення обсягів кредитування КС. Особливо така ситуація буде відчутна у сферах, на діяльність яких впливають обмежувальні заходи, що пов'язані з пандемією COVID-19: в торгівлі, у сфері готельних та туристичних послуг, ресторанного та розважального бізнесу, на транспорті.

Наш прогноз - зменшення загального обсягу кредитування КС по банківській системі у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. на (5 – 6) %. В 2021 р. така тенденція збережеться, а її темпи мають уповільнитися до (3 – 4) %.

2. Сектор малого та середнього бізнесу. Як і у випадку з КС, впродовж останніх років також відбувається скорочення обсягів кредитування МСБ, хоча і меншими темпами. У 2020 р. сподівання на поживлення кредитування МСБ були пов'язані з реалізацією державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %». В рамках цієї програми на початок жовтня 2020 р. уповноважені банки видали 4127 позик на загальну суму в 9,883 млрд. грн, із яких 7,76 млрд. грн. були спрямовані на рефінансування попередньо отриманих позик, 1,61 млрд. грн. направлені на оновлення капітальних інвестицій та 515 млн. грн. на поповнення оборотних коштів підприємств [88].

Необхідно об'єктивно зазначити, що перші кроки програми не дали бажаного результату, оскільки банки, не бажаючи брати на себе підвищені

ризиками, часто відмовляли потенційним позичальникам в отриманні кредитів. За даними МФУ найпоширенішими причинами відмови банків на початковому етапі були недосконалість та необґрунтованість бізнес-плану, недостатня кредитоспроможність та низька ділова репутація позичальників. Тому в жовтні 2020 р. Уряд спростив низку вимог для участі в програмі, зокрема були прийняті зміни, що пом'якшили вимоги до фінансового стану позичальників та цілей використання кредитних коштів. Ці зміни були в першу чергу направлені на підтримку МСБ, діяльність яких знаходиться під впливом запроваджених обмежень та/або заборон, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 [89].

На нашу думку обсяги кредитування МСБ за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» будуть поступово зростати. Це зростання буде пов'язано також з тим, що кредитувати МСБ за власними програмами банки будуть вибірково, тому, відповідно, доступ МСБ до кредитних ресурсів банків погіршиться.

Наш прогноз - зменшення загального обсягу кредитування МСБ по банківській системі у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. на (4 – 5) %. В 2021 р. за умови позитивних результатів програми «Доступні кредити 5-7-9 %» зменшення обсягів кредитування буде незначним, на (1 – 2) %.

3. Сектор фізичних осіб. До 2020 р. обсяги кредитування ФО збільшувалися, але впродовж 2020 р. мала місце тенденція до зниження, тому за результатами року та в наступному році суттєвого покращення не прогнозується. Можливо навіть відбудеться незначне зростання простроченої заборгованості за кредитами фізичних осіб, причиною якого стане скорочення доходів окремих категорій населення. До групи ризику таких позичальників належать в першу чергу працівники підприємств, на діяльність яких впливають обмежувальні заходи, що пов'язані із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19.

Наш прогноз - зменшення загального обсягу кредитування ФО по банківській системі у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. на (3 – 5) %. В 2021 р. ця тенденція скоріше за все збережеться. Іпотечне кредитування та

автокредитування навряд чи суттєво зростуть, щоб докорінним чином змінити ситуацію, оскільки на обсяги споживчого кредитування негативно впливають зростання цін та низький попит населення в наслідок зменшення доходів, що і спостерігається в останні роки. Окрім того, на зменшення кредитування в банківській системі ФО впливає збільшення активності небанківських фінансових установ, що пропонують приватним клієнтам більш зручні та простіші умови отримання кредитів.

Отже, коротко підсумовуючи вищенаведене, схилиємося до думки, що в найближчі роки показники діяльності ринку банківських послуг погіршаться, обсяги наданих банківських послуг зменшаться, прибутки банків знизяться, проте банківська система уникне важких фінансових втрат.

Що ж стосується перспектив розвитку ринку банківських послуг на більш віддалену перспективу, то на нашу думку, в цьому процесі вирішальне значення будуть мати результативність реалізації державних стратегій реформування, про які ми говорили раніше, та успішність вирішення основних існуючих проблем.

На наше переконання сьогодні коректно спрогнозувати показники діяльності ринку банківських послуг років на п'ять вперед є нереальним завданням, але окреслити основні тенденції на банківському ринку можливо. Припустимо, що стратегічна програма реформування державних банків «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору» [69], яку ми вже розглянули раніше, буде реалізована. Для ринку банківських послуг це значить, що держава зменшить свою частку в банківській галузі шляхом продажу частини державних банків. При цьому вже сьогодні задекларовано, що держава має намір здійснити ці дії навіть у випадку часткового повернення вкладених в державні банки інвестицій. В результаті держава виходить з капіталу АТ КБ «Приватбанк» та АБ «Укргазбанк», створює умови для вступу міжнародних фінансових інституцій в капітал АТ «Ощадбанк» та АТ «Укрексімбанк» для подальшої приватизації в довгостроковій перспективі. При цьому буде вкрай важливо, щоб новими власниками державних банків стали фінансові структури світового рівня

з високою репутацією. В такому випадку ринок банківських послуг очікують нові технології, методи і форми управління, підходи до створення та впровадження банківських послуг, банківські інновації, збільшення обсягів капіталу та здешевлення ресурсів. В наслідок цього ринок банківських послуг очікує розвиток, поступовий вихід на новий якісний рівень, інтеграція у світовий ринок капіталу. При цьому інвестиційна привабливість країни зросте, а національна економіка отримує додатковий імпульс для розвитку. Але відсутність привабливих умов для світового капіталу внаслідок економічної нестабільності та збройного конфлікту, а також інвестиційна непривабливість державних банків через невеликі обсяги проблемної заборгованості стають на заваді цьому процесу. В разі, якщо внаслідок цих чи будь-яких інших чинників згадані нами державні стратегічні програми реформування не досягнуть бажаного результату, то вітчизняний ринок банківських послуг залишиться фінансово нестійким та нестабільним, а його розвиток повільним та відстаючим за темпами від світових банківських ринків.

Таким чином, цьогорічну ситуацію можна охарактеризувати як «стрес-фактор» для перевірки надійності вітчизняного ринку банківських послуг та стійкості національної банківської системи. А поки варто очікувати скорочення обсягів кредитування суб'єктів господарювання та населення, погіршення ліквідності та зниження прибутковості банків.

Висновки до Розділу 3

Розглянувши та проаналізувавши сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг та реалізацію напрямів його удосконалення і підвищення ефективності його учасників, сформулюємо наступні висновки:

1. Визначено основні системні сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг. Встановлено, що ці проблеми носять як загально-економічний характер, так і є специфічними, що характерні виключно для банківської системи та ринку банківських послуг.

2. Визначено проблеми діяльності державних банків. Встановлено, що одною із основних проблем функціонування державних банків є високий рівень проблемної заборгованості.

3. Досліджено існуючі напрями удосконалення функціонування ринку банківських послуг та діяльності державних банків. Встановлено, що сьогодні реалізація напрямів удосконалення відбувається шляхом впровадження ефективних стратегій реформування та розвитку національного фінансового сектору та державних банків.

4. Визначено сутність та змістовне наповнення терміну «банківська інновація» та наведено класифікацію банківських інновацій. Встановлено, що результатом інноваційного процесу в банку може виступати не тільки інноваційний продукт чи послуга, а також управлінське або технологічне рішення, яке є новим як для банку, так і для ринку банківських послуг.

5. Наведено найбільш цікаві світові банківські інновації останніх років, які знайшли своє практичне застосування. Доведено, що рішення в сфері інформаційних технологій, програмного забезпечення та мобільних додатків, є основними сучасними трендами світових банківських інновацій.

6. Наведено авторську класифікацію основних проблем інноваційного розвитку у вітчизняній банківській галузі та запропоновано можливі шляхи їх розв'язання. Встановлено, що проблеми інноваційного розвитку належать до різних сфер банківської діяльності, а їх вирішення залежить від успішного формування вітчизняними банками інноваційних стратегії та організації планової і спрямованої роботи з їх впровадження.

7. Сформульований авторський прогноз щодо розвитку ринку банківських послуг. Визначено, що в найближчі роки банківська система уникне важких фінансових втрат, але показники діяльності ринку банківських послуг погіршаться, обсяги наданих банківських послуг зменшаються, прибутки банків знизяться, а його подальший розвиток буде залежати від результативності та ефективності реалізації державних стратегій реформування.

ВИСНОВКИ

Для вирішення визначених в роботі завдань відповідно до встановленої мети проведено дослідження, за результатами якого зроблені висновки теоретичного, методичного та практичного змісту, а саме:

1. Дослідивши сутність та особливості функціонування ринку банківських послуг слід зазначити, що в сучасній науці існують різні підходи до визначення сутності термінів «банківська послуга» та «ринок банківських послуг». Єдиного загальноприйнятого визначення не існує, а на законодавчому рівні та в науковому середовищі визначення термінів різняться. В суспільстві зустрічається практика ототожнення термінів «банківська послуга», «банківський продукт», «банківська операція» та їх використання в якості синонімів, що є неправомірним. Класифікація банківських послуг за їх видами не в повній мірі відображає сутнісні характеристики на відміну від класифікації банківських послуг через визначення їх ознак. Визначення структури банківського ринку за типами споживачів, видами послуг, географічним охопленням та перспективами розвитку є класичним підходом. Нами визначені характерні особливості ринку банківських послуг, які є загальними для різних фінансових ринків, та відрізняють його від інших ринків товарів та послуг.

2. Дослідивши організаційно-правові засади функціонування ринку банківських послуг бачимо, що вони визначені законодавством та являють собою систему нормативних актів загального і спеціального спрямування. Особливе місце в законодавстві належить контролю, регулюванню та нагляду з боку держави. Специфіка регулювання банківської діяльності полягає у поширенні міжнародно-правових стандартів, які є нормами міжнародного права. В Україні організаційно-правові засади державного регулювання ґрунтуються на актуальній законодавчій базі та нормативно-правовій основі, а регулювання банківської діяльності здійснюється відповідно до міжнародно-правових стандартів.

3. Дослідивши світовий досвід побудови та функціонування ринку банківських послуг відокремлюємо чотири моделі світових банківських систем, які відрізняються характерними особливостями структурної побудови та функціонування. Національні ринки в цих банківських системах різняться. Для американського ринку банківських послуг характерна домінуюча кількість дрібних і середніх банків та орієнтація на населення, переваги – висока гнучкість та конкуренція, недоліки – вузька спеціалізація. Для європейського ринку характерна невелика кількість потужних банків з розгалуженою мережею та орієнтація на великі підприємства, недоліки - високий рівень консерватизму, переваги – високий рівень стійкості та універсальний характер банківської діяльності. Японська модель банківської системи подібна до американської, але її основу складають великі міські банки та банки фінансово-промислових груп, а її ринок банківських послуг характеризується високим рівнем використання технологій та технічного оснащення, раціональністю та простотою організації. До переваг ісламської моделі відносимо фінансування реального сектору економіки, а до недоліків – звуження видів діяльності банків та зменшення переліку банківських послуг через відмову від використання позичкового відсотка.

4. Проаналізувавши функціонування ринку банківських послуг та основні його показники робимо висновок, що банківська система України структурною побудовою подібна до європейської моделі. Стійкість та фінансову міцність їй забезпечують системно важливі банки, до яких НБУ застосовує підвищені вимоги. Запропоновано розглядати розвиток вітчизняної банківської системи через визначення етапів, що пов'язані зі стратегією банків на ринку банківських послуг, станом надання банківських послуг та впровадження інновацій. В період з 2015 р. до 2019 р. стан ринку банківських послуг в цілому суттєво покращився, а сукупні розміри прибутків банків зростали та в 2019 р. стали найбільшими за останні 10 років. Кількість збитково працюючих банків скоротилася, що стало наслідком впровадженням НБУ політики на виведення з ринку проблемних

банків. В 2020 р. внаслідок загального погіршення економічної ситуації та ділової активності, ситуація на ринку банківських послуг погіршилася. Знижувалися показники рентабельності активів та капіталів, темпи зростання прибутковості, зменшувалися розміри процентних доходів та обсяги кредитування суб'єктів господарювання. На сучасному ринку банківських послуг цьогорічні процеси мають як позитивний, так і негативний характер, а домінуючу роль відіграють державні банки.

5. Проаналізувавши діяльність АТ «Укрексімбанк» на ринку банківських послуг характеризуємо його як корпоративний банк, що спеціалізується на фінансуванні експортно-імпортних операцій корпоративного сектору, активно працює на міжнародних ринках капіталу, присутній в секторі малого та середнього бізнесу та має в своєму арсеналі послуги для найширшого кола клієнтів від фізичних осіб до фінансових установ. На АТ «Укрексімбанк» покладено функції агента Уряду України по залученню та розміщенню міжбанківських та міжурядових позик, а також обслуговуванню міжнародних кредитних ліній та фінансуванню великих національних проектів.

6. Проаналізувавши особливості функціонування АТ «Укрексімбанк» на сучасному етапі та основні показники його діяльності робимо висновок, що його діяльність не є достатньо ефективною, оскільки в останні роки банк працював то збитково, то прибутково. Станом на початок 2020 р. АТ «Укрексімбанк» займав високі позиції у банківській системі за основними показниками, але при цьому частка непрацюючих кредитів в кредитному портфелі банку надзвичайно висока, а отриманий банком збиток в першому півріччі був одним із найбільших серед вітчизняних банків. В частині основних банківських послуг впродовж поточного року обсяги кредитування фізичних осіб були загалом стабільні, а юридичних осіб зменшилися. Обсяги депозитів фізичних осіб були стабільні та на високому рівні, а обсяги депозитів юридичних осіб мають тенденцію до зниження. При цьому місця АТ «Укрексімбанк» в різних цьогорічних рейтингах є доволі високими.

7. Визначивши сучасні проблеми функціонування ринку банківських послуг та розглянувши реалізацію напрямів їх удосконалення, зазначаємо, що для сучасного ринку банківських послуг характерні проблеми різної природи походження, направленості та приналежності до функціональних сфер. Ці проблеми носять як загально-економічний, так і специфічний характер. Запропоновано основні проблеми, що носять системний характер та мають найбільший вплив, розділяти на економічні, фінансові та організаційно-правові. Реалізація напрямів удосконалення на сучасному етапі полягає в розробці та впровадженні ефективних стратегій реформування та розвитку банківського та небанківського ринку капіталів, та його учасників в особі державних банків.

8. Визначивши напрями покращення діяльності учасників ринку банківських послуг шляхом впровадження банківських інновацій робимо висновок, що сучасна наука не надає єдиного загальноприйнятого трактування поняття «банківська інновація», а класифікація за їх ознаками є найбільш ґрунтовна. Наведена авторська класифікація проблем інноваційного розвитку у банківській сфері та визначені шляхи їх розв'язання. Надані рекомендації щодо покращення роботи банків, які пов'язані із удосконаленням моделі та принципів взаємодії з корпоративними клієнтами, формами та інструментами управління власними внутрішньобанківським процесами.

9. При прогнозуванні розвитку вітчизняного ринку банківських послуг слід зазначити, що в найближчі роки показники його діяльності будуть погіршуватися, обсяги наданих банківських послуг зменшуватися, прибутки банків знижуватися, проте банківська система уникне важких фінансових втрат. Подальший розвиток ринку банківських послуг буде залежати від результативності та ефективності реалізації державних стратегій реформування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 12.07.2001р. № 448/96-ВР (зі змін. та допов.) чинний, поточна редакція від 01.07.2020, підстава – № 79-ІХ від 12.09.2019 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
2. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – Київ : Центр наук. дослідж. Нац. банку України ; Знання, 2011. – 504 с.
3. Варцаба В. І. Сучасне банківництво : теорія і практика : навч. посіб. / В. І. Варцаба, О. І. Заславська. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. – 364 с.
4. Банківські операції : підруч. / [Міщенко В. І., Слав'янська Н. Г., Коренева О. Г. та ін.] ; за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. – Київ : Знання, 2006. – 727 с.
5. Дзюблюк О. В. Ринок банківських послуг : теоретичні аспекти організації і стратегія розвитку в Україні / О. В. Дзюблюк // Банківська справа. – 2006. – № 5-6. – С. 23–25.
6. Маркетинг у банку : навч. посіб. / за ред. проф. Т. А. Васильєвої. Держ. вищ. навч. закл. «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 318 с.
7. Маркетинг у банку: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / А. В. Нікітін, Т. Г. Іванова, І. Г. Брітченко, О. М. Момот; за заг. ред. А. В. Нікітіна. – Київ : КНЕУ, 2010. – 474 с.
8. Брегеда О. А. Ринок банківських послуг в Україні : сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. А. Брегеда. – Київ, 2002. – 16 с.

9. Телінгер М. Ю. Сутність та особливості визначення поняття «банківська послуга» / М. Ю. Телінгер // Прометей. – 2011. – № 1 (34). – С. 233-235.
10. Роговський С. Категорія "банківська послуга": визначення і особливості / С. Роговський // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 9-10. – С. 69-76.
11. Колодизєва С. О. Визначення поняття «банківська послуга» за системним підходом / С. О. Колодизєва // Бізнес Інформ. – 2013. – № 2. – С. 268-272.
12. Шпильовий В. А. Підходи до класифікації банківських послуг / В. А. Шпильовий // Економіка та держава. – 2016. – № 1. – С. 27-30.
13. Корчинська О. А. Банківська послуга: теоретико-методологічні аспекти / О. А. Корчинська, М. Ю. Веселова // Вісн. Акад. праці і соціал. відносин Федерації профспілок України. – 2013. – № 4. – С. 41-45.
14. Лютий І. О. Банківський маркетинг : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. О. Лютий, О. О. Солодка. – Київ : Центр учб. літ., 2010. – 776 с.
15. Банківські операції : підруч. / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
16. Шевцова М. Ю., Солодовник Ю. О. Ринок банківських послуг : динаміка розвитку та сегментації / М. Ю. Шевцова, Ю. О. Солодовник // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. – 2011. – № 5 (2). – С. 149-155.
17. Ткачук В. О. Маркетинг у банку : навч. посіб. / В. О. Ткачук. – Тернопіль : «ТАЙП», 2010. – 270 с.
18. Костюченко А. О. Банківське право : підруч. / А. О. Костюченко. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Київ : Атіка, 2011. – 376 с.
19. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV (зі змін. та допов.) чинний, поточна редакція від 01.07.2020, підстава – № 79-IX від 12.09.2019 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.

20. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 р. № 2664-III (зі змін. та допов.) чинний, поточна редакція від 01.07.2020, підстава – № 79-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.

21. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI (зі змін. та допов.) чинний, поточна редакція від 03.07.2020, підстава – № 720-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>.

22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 13.05.2020 р. № 590-IX, чинний, поточна редакція – від 13.05.2020 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text>.

23. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : Постанова НБУ від 28.08.2001 р. № 368, поточна редакція від 01.10.2020, підстава v0072500-20, v0077500-20. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.

24. Економічні нормативи. Данні наглядової статистики [Електронний документ]. Національний банк України. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>.

25. Осадчук С. В. Механізм державного регулювання банківської діяльності / С. В. Осадчук // Наук. вісн. Одес. регіонал. ін-ту держ. упр. – 2010. – № 3 (6). – С. 153-158.

26. Савчук С. С. Міжнародно-правові стандарти банківської діяльності: поняття та предмет регулювання / С. С. Савчук // Наук. записки Ін-ту законодавства ВРУ. – 2017. – № 2. – С. 104-111.

27. The special data dissemination standard: guide for subscribers and users [Electronic Resource]. – Washington, D. C. : International Monetary Fund, 2013. – Mode of access : URL : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdds/>

[guide/2013/sddsguide13.pdf](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8021500-01#Text).

28. Про нові стандарти Базельського комітету з банківського нагляду «знай свого клієнта» [Електронний ресурс] : Лист НБУ від 21.12.2001 р. № 18-111/4785-8021, поточна редакція від 21.12.2001, підстава v8021500-01.т. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v8021500-01#Text>.

29. Маркс К. Капітал. / Карл Маркс. – Том 3. Глава 36.

30. Overview of the Federal Reserve System [Electronic Resource]. – Mode of access : URL : https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/files/pf_1.pdf.

31. Юдина И. Н. Банковская система в развивающихся экономиках. Опыт становления, развития и кризисов : [монография] / И. Н. Юдина. – Москва : ИЦРИОР, НИЦИНФРА-М, 2013. – 351 с.

32. Оношко О. Ю. Мировые банковские системы / О. Ю. Оношко. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2005. – 496 с.

33. Буряк О. П. Банківська система США / О. П. Буряк // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 1. – С. 233-238.

34. Пономаренко О. Перспективи застосування зарубіжного досвіду у сфері правового регулювання споживчого кредитування в Україні / О. Пономаренко // Нац. юрид. журн. : теорія и практика. – 2016. – 1/1 (17). – С. 46-51.

35. Bank rate. Guiding you through life's financial journey [Electronic Resource]. – Mode of access : URL : <https://www.bankrate.com/>.

36. Bank of Japan [Electronic Resource]. – Mode of access : URL: <https://www.boj.or.jp/en/index.htm/>.

37. Холодна Ю. Є. Банківська система: навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.

38. Пшик Б. І. Ісламська фінансова модель : особливості, фінансові інструменти, світові тенденції / Б. І. Пшик // Вісн. Ун-ту банків. справи НБУ. – 2013. – № 2. – С. 20-24.

39. Top 1000 World Banks 2020 [Electronic Resource] : Top 10 banks by Tier 1 capital: Globally. – Mode of access : URL : <https://www.thebanker.com/Top-1000>.

40. Рішення Правління Національного банку України від 10 лютого 2017 р. № 76-рш. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43805377.

41. Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків [Електронний ресурс] : постанова Правління Національного банку України від 25.12.2014 р. № 863, чинний, поточна редакція від 01.03.2020 р., підстава – v0014500-20. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14>.

42. Guidance to assess the systemic importance of financial institutions, markets, and instruments: initial considerations – background paper [Electronic resource]. Report to the G–20 Finance Ministers and Central Bank Governors / IMF, BIS, FSB. – October 2009. – Mode of access : URL : <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/100109.pdf>.

43. Вовчак О. Д. Банківська справа : навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. – Львів : Новий Світ-2000. – 2008. – 560 с.

44. Вовчак О.Д. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського і реального секторів економіки України /О. Вовчак, Н. Поляк // Вісн. НБУ. – 2009. – № 8. – С. 22-25.

45. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О. В. Дзюблюк. – Київ : Поліграф книга, 2000. – 512 с.

46. Матвієнко П. В. Динаміка розвитку вітчизняної банківської системи/П. В. Матвієнко // Економіка та держава, 2007. т.№ 6.- С.44-49.

47. Лютий І. О. Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки / І. О. Лютий. – Київ: Атака, 2000. – 240 с.

48. Річний звіт Національного банку України за 2019 рік [Електронний документ]. – Режим

доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2019.pdf?v=4.

49. Данні наглядової статистики [Електронний ресурс]. Національний банк України. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>.

50. Прибутковість банків у 2020 році залишається нижчою, ніж 2019 року – результати 9 місяців [Електронний ресурс]. Нац. банк України. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pributkovist-bankiv-u-2020-rotsi-zalishayetsya-nijchoyu-nij-2019-roku--rezultati-9-misyatsiv>.

51. Звіти по державним банкам [Електронний ресурс]. М-во фінансів України. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://mof.gov.ua/uk/zviti-po-derzhavnih-bankah-fin>.

52. Державний експортно-імпортний банк України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://www.eximb.com>.

53. Про утворення Державного експортно-імпортного банку України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 03.01.1992 р. № 92. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U402_95.html.

54. Про додаткові заходи щодо відшкодування витрат державного бюджету на виконання гарантійних зобов'язань Кабінету Міністрів України: Про додаткові заходи щодо відшкодування витрат державного бюджету на виконання гарантійних зобов'язань Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова КМУ від 26.01.1998 р. № 98, поточна редакція від 21.09.1998, підстава 1466-98-п. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/98-98-%D0%BF#Text>.

55. Гарантійна угода (Проект доступу до довготермінового фінансування) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку [Електронний ресурс] від 26.06.2017 р., чинний, поточна редакція – ратифікація

від 05.054.2018, підстава – 2395-VIII. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_001-17#Text.

56. Фінансова інформація [Електронний ресурс]. Державний експортно-імпортний банк України. Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://www.eximb.com/ua/bank/financial-information/financial-report/financial-report-2020.html>

57. Рейтинг українських банків – 2020 [Електронний ресурс]. Internet-видання «Mind». – Режим доступу : <https://mind.ua/publications/20207884-rejting-ukrayinskih-bankiv-2020>.

58. Рейтинг надежности банков Украины 2020. [Електронний ресурс] Internet-видання «Фориншурер». – Режим доступу : <https://forinsurer.com/rating-banks>.

59. Рейтинг стійкості банків за підсумками 2 квартала 2020 [Електронний ресурс]. Internet-видання «Мінфін». – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/company/ukreximbank/rating/?date=2020-07-01>.

60. Руда О. Л. Сучасний стан банківської системи України та її конкурентоспроможність [Електронний ресурс] / О. Л. Руда // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2019. – № 4. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7013>.

61. Огородник В. В. Функціонування та розвиток банків з державною участю в Україні: дис. док. екон. наук / В. В. Огородник. – Київ, 2019. – 376 с.

62. Золотарьова О. В. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України [Електронний ресурс] / О. В. Золотарьова, В. О. Галаганов // Проблеми економіки та політичної економії. – 2017. – № 1. – С. 83-98. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pepe_2017_1_5.

63. Красман Н. В. Проблеми функціонування державних банків в Україні та шляхи їх вирішення. Теоретичні та прикладні аспекти впливу держави на економіку України : Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. / Н. В. Красман ;

уклад. Л. А. Підпригора. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. – 87 с.

64. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [Електронний ресурс]. Національний банк. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>.

65. Висока частка непрацюючих кредитів (NPL) залишається значною проблемою банківського сектору [Електронний ресурс] : Національний банк України. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>.

66. Кодекс України з процедур банкрутства [Електронний ресурс] : чинний, документ 2597-VIII, поточна редакція від 17.10.2020, підстава – № 686–IX, № 728-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.

67. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень [Електронний ресурс] : Закон України від 01.01.2020, № 1255-IV, чинний, поточна редакція підстава – №293-IX від 14.11.2019 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#Text>.

68. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів [Електронний ресурс] : Закон України № 1403-VIII, чинний, поточна редакція від 03.07.2020, підстава – 720-IX. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

69. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи) [Електронний ресурс]. М-во фінансів України. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://mof.gov.ua/uk/banki-derzhavnogo-sektoru>.

70. Єгоричева С. Б. Банківські інновації : [навч. посіб.] / С. Б. Єгоричева. – Київ : Центр учб. літ., 2010. – 208 с.

71. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України : монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль

: THEU, 2014. – 530 с.

72. Шмігельська З. К. Банківські інновації: суть, необхідність і розвиток / З. К. Шмігельська // Вісн. НБУ. – 2014. – № 2. – С. 34-41.

73. Метлушко О. В. Новітні банківські продукти і технології : навч. посіб. / О. В. Метлушко. – Тернопіль : Вектор, 2016. – 172 с.

74. Shtuler I. Conditions of formations and stimulation of the activators of innovative development of Ukraine / Iryna Shtuler, Ivan Cherlenyak, Alla Domyshe-Medyanik, Sergii Voitovych // Problems and Perspectives in Management (PPM). – 2017. – №15 (4). – p. 150-160.

75. Штулер І. Ю. Моделі та організаційні перешкоди поширення інновацій в національній економічній системі / І. Ю.Штулер //Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 12. – С. 288-293.

76. Єрохін С.А. Ринки інновацій: від ідеї до результату // Актуальна проблеми Єрохін С. А. Ринки інновацій : від ідеї до результату // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – №11. – С. 4-12.

77. Єрохін С. А., Володіна В. О. Ефективність функціонування ринку інноваційних ідей в національній економіці / С. А. Єрохін, В. О. Володіна. // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 5. – С. 67-75.

78. Паризький І. В. Розвиток наукової думки щодо проблеми інноваційно-технологічного розвитку економіки / І. В. Паризький // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Міжнарод. економ. відносини та світове госп-во». – 2017. – № 13. – С. 77-81.

79. Паризький І. В. Шляхи удосконалення теоретичних основ державного управління інноваційно-технологічним розвитком економіки у законодавстві України / І. В. Паризький // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 7 (193). – С. 50-58. 78

80. Паризький І. В. Вплив інноваційності економіки на національну ідентичність в умовах глобалізації / І. В. Паризький // Вісн. Київ. нац. ун-ту технологій та дизайну. – 2017. – №3(111). – С. 30-39.

81. Кривич Я. М., Драніцина Я. О. Банківські інновації, як фактор підвищення рівня довіри та лояльності клієнтів / Я. М. Кривич, Я. О Драніцина // Вісн. Сумс. Держ. ун-ту. – 2019. – № 3. – С. 33-39.
82. Іванов С. В. Особливості банківських інновацій / С. В. Іванов // Причерномор. економ. студії. – 2018. – № 30-2. – С. 73-80.
83. BAI Global Innovation Awards. - [Electronic Resource]. – Mode of access : URL: <https://www.bai.org/globalinnovations/>.
84. Опитування українських банків та фінтехкомпаній-2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/12/FinTech-Survey-Report_UKR_12-12-2019.pdf.
85. TOP 10 Trends 2020 in Commercial Banking [Electronic Resource]. – Mode of access : URL : <https://worldretailbankingreport.com>.
86. Економіка України впаде не так сильно, як очікувалось – прогноз МВФ [Електронний ресурс] // Економічна правда. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2020/10/13/666232/>.
87. Уряд уточнив макропрогноз на 2020 рік. / Кабінет Міністрів України. Уряд. портал. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-utochniv-makroprognoz-na-2020-rik>.
88. Підсумки тижня за результатами програми «Доступні кредити 5-7-9%»: 322 кредитні угоди на 820 мільйонів гривень [Електронний ресурс]. М-во фінансів України. Офіційний сайт. – Режим доступу : https://mof.gov.ua/uk/news/pidsumki_tizhnia_za_rezultatami_programi_dostupni_kreditni_5-7-9_322_kreditni_ugodi_na_820_milioniv_griven-2470.
89. Уряд вніс зміни в умови Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» [Електронний ресурс]. М-во фінансів України. Офіційний сайт. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-vnis-zmini-v-umovi-derzhavnoyi-programi-dostupni-kreditni-5-7-9>.

Основні етапи формування та розвитку ринку банківських послуг України

№ етапу	Роки	Характерні особливості та основні тенденції
Перший	1990 – 1992	<p>НБУ здійснює перереєстрацію банків, що були зареєстровані ще Держбанком СРСР. Ринок банківських послуг розвивається стихійно, його правове регулювання недосконале та остаточно не сформоване. Для новостворених банків характерні періодичні зміни акціонерів.</p> <p>Банки надають обмежені види послуг, основними серед яких є кредитні, депозитні та розрахунково-касові.</p> <p>Банки не мають чітких стратегій розвитку, не створюють нові види послуг, а лише намагаються закріпитися на ринку.</p>
Другий	1992 – 1994	<p>Відбувається стрімке зростання кількості комерційних банків так званої «другої хвилі», в чому посприяли бюджетні та позабюджетні фонди в якості засновників. Утворилася велика кількість дрібних комерційних («кишенькових») банків, засновниками яких виступали великі підприємствами та їх власниками, які створювали банки для обслуговування своїх бізнес-проектів.</p> <p>Основна стратегія банків полягає в утриманні позицій на ринку банківських послуг при досить низькому рівні довіри з боку споживачів, а також фокусування на обслуговуванні потреб засновників. В умовах надвисокого рівня інфляції та за рахунок залучених коштів на депозити, банки намагалися досягти максимального збільшення об'ємів операцій, миттєво направляючи залучені кошти на короткострокове кредитування.</p> <p>Банки не створюють та не просувають на ринок нові види банківських послуг.</p>
Третій	1994 – 1997	<p>Період характерний підвищенням конкуренції серед банків, першими банкрутствами фінансових установ та активною зміною складу акціонерів і власників багатьох комерційних банків. На ринку банківських послуг починають працювати банки з іноземним капіталом та їх представництва.</p> <p>Вітчизняні банки для підвищення рівня якості своїх послуг запозичують у іноземних банків інноваційні підходи до надання банківських послуг, управлінські інновації.</p> <p>Банки суттєво збільшують обсяги кредитування разом із зростанням обсягів депозитних операцій.</p>
Четвертий	1997 – 2000	<p>НБУ активізує роботу з побудови чіткої системи регулювання банківського ринку та проведення стабілізаційних заходів. Проводиться реформування бухгалтерського обліку і звітності банків.</p> <p>В наслідок фінансової кризи, яка супроводжувалась девальвацією національної валюти, спостерігається недотримання банками нормативів ліквідності та платоспроможності.</p> <p>Банки різко зменшують обсяги надання майже всіх банківських послуг.</p>

Додаток А

Основні етапи формування та розвитку ринку банківських послуг України (продовження)

№ етапу	Роки	Характерні особливості та основні тенденції
П'ятий	2000 – 2007	<p>Ринок банківських послуг розвивається за розвитком економіки країни. Розпочинається процес адаптації банківського законодавства до вимог та стандартів ЄС.</p> <p>Банки нарощують обсяги кредитних та депозитних послуг, які досягають високого рівня.</p> <p>Основною стратегією банків стає просування банківських послуг через регіональну мережу, в наслідок чого стрімко зростає кількість нових філій та відділень банків. Відбувається нарощування банками своїх активів.</p> <p>Банки активно розробляють нові власні банківські послуги та продукти або запозичують їх у конкурентів. Розширюється асортимент банківських послуг завдяки використанню мережі Internet та запровадженню платіжних карток. Період характерний впровадженням технічних інновацій. Починає працювати мобільний банкінг.</p>
Шостий	2007 – 2010	<p>Внаслідок кризових явищ в економіці країни, що супроводжуються різким знеціненням національної валюти, на ринку банківських послуг відбувається стрімке зниження обсягів послуг, особливо в другій половині періоду. Зростає недовіра до банківської сфери та тимчасовий відтік капіталу.</p> <p>Банки в своїй більшості припиняють кредитування, розвиток регіональної мережі, розробку та просування нових банківських послуг, інноваційних технологій та рішень. Банки активно починають застосовувати стратегії, що направлені на управління ризиками.</p>
Сьомий	2010 – 2014	<p>Після кризового періоду ринок банківських послуг слідом за загальними тенденціями в економіці країни починає стабілізуватися та зростати, хоча і невеликими темпами. На ринок банківських послуг починає впливати активність непрямих конкурентів банків, що пропонують послуги, альтернативні банківським.</p> <p>Банки повертаються до стратегії просування банківських послуг через регіональну мережу, кількість нових філій та відділень банків продовжує зростати.</p> <p>Банки активно впроваджують інноваційні технології, що направлені, в першу чергу, на зменшення власних операційних витрат та розширення спектру банківських послуг.</p> <p>До впровадження інноваційних рішень можна віднести облаштування банками зон самообслуговування, що працюють в режимі роботи «24/7» та збільшення видів послуг, що надаються через банкомати та термінали самообслуговування.</p>

Основні етапи формування та розвитку ринку банківських послуг України (продовження)

№ етапу	Роки	Характерні особливості та основні тенденції
Дев'ятий	з 2017 р. – 2020 р.	<p>Завершується остаточне очищення ринку банківських послуг від проблемних банків. Ринок банківських послуг стабілізується та починає активізуватися. На ринку зменшується кількість готівки та збільшуються обсяги безготівкових операцій. Банківська система отримує рекордні прибутки.</p> <p>Суттєво зростають обсяги гривневих та валютних депозитів.</p> <p>Банки, які ще мають занадто широку регіональну мережу продовжують її оптимізувати, скорочуючи відділення.</p> <p>Банки продовжують розвивати канали продажу банківських послуг, що можуть надаватися без відвідування відділень банків.</p>
Десятий	з 2020 р. – до теперішнього часу	<p>В умовах карантинних обмежень, пов'язаних із заходами щодо запобігання поширенню коронавірусної інфекції COVID - 19, активність та показники функціонування ринку банківських послуг погіршуються.</p> <p>Починають скорочуватись обсяги майже всіх банківських послуг та прибутки банків.</p> <p>Стратегія банів будується на розвитку дистанційних каналів продажу банківських послуг та скороченню проблемної заборгованості.</p> <p>Банки продовжують удосконалення онлайн-банкінгу, банкінг в телефоні та їх технічну підтримку.</p>

Показники доходів та витрат вітчизняних банків в 2020 р.

1. Доходи і витрати банків (млн. грн.)

Показники	січень 2020	січень- лютий 2020	січень- березень 2020	січень- квітень 2020	січень- травень 2020	січень- червень 2020	січень- липень 2020	січень- серпень 2020	січень- вересень 2020
<i>ДОХОДИ</i>	22 583	46 223	65 346	90 004	109 534	128 620	149 109	168 992	189 535
процентні доходи	13 571	26 055	38 769	50 784	63 192	75 122	87 458	99 557	111 195
комісійні доходи	5 438	10 676	16 308	20 959	25 721	31 154	37 116	42 949	49 327
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	2 688	7 865	7 742	15 190	16 974	17 818	19 293	20 414	21 850
інші операційні доходи	721	1 255	1 824	2 219	2 625	3 152	3 704	4 357	4 857
інші доходи	96	199	482	579	675	968	1 084	1 218	1 767
повернення списаних активів	69	172	222	273	346	406	455	498	538
<i>ВИТРАТИ</i>	15 991	30 346	49 225	64 796	80 570	104 830	120 720	136 351	151 930
процентні витрати	6 295	11 988	17 899	23 364	28 856	34 193	39 406	44 381	49 128
комісійні витрати	1 947	3 726	5 518	7 228	8 893	10 651	12 753	14 937	17 002
інші операційні витрати	887	1 868	2 986	4 143	5 213	6 716	8 009	9 360	11 013
загальні адміністративні витрати	5 018	10 539	16 554	21 978	27 297	32 805	38 304	43 658	49 661
інші витрати	127	260	448	565	691	904	1 075	1 210	1 458
відрахування в резерви	1 342	1 292	4 683	6 151	7 984	17 823	19 100	20 403	20 854
податок на прибуток	376	673	1 137	1 368	1 635	1 738	2 074	2 401	2 813
<i>ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)</i>	6 592	15 877	16 121	25 208	28 964	23 790	28 389	32 641	37 604

Показники ринку банківських послуг станом на 01.10.2020 р.

1. Сумарні активи вітчизняних банків

Показник	Розмір, млн. грн.	Зміна в млн. грн.	Зміна в %
Активи (усього)	1707904	56336	3,4%
Активи в іноземній валюті	605290	20209	3,5%
Загальні активи (не скориговані на резерви)	2172215	9705	0,4%
Загальні активи (не скориговані) в іноземній валюті	817928	-12464	-1,5%
готівкові кошти	64722	1230	1,9%
банківські метали	628	45	7,7%
Кошти в НБУ	53259	-1613	-2,9%
Коррахунки, що відкриті в інших банках	207654	9727	4,9%
Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	2037	10	0,5%
Цінні папери	655152	34824	5,6%
Надані кредити	1027711	-35045	-3,3%
кредити органам державної влади	6082	565	10,2%
кредити суб'єктам господарювання	806104	-33754	-4,0%
кредити фізичним особам	215497	-1854	-0,9%
кредити небанківським фінустановам	27	-3	-10,0%
Резерви за активними операціями банків	460969	-48018	-9,4%

2. Сумарні пасиви вітчизняних банків

Показник	Розмір, млн. грн.	Зміна в млн. грн.	Зміна в %
Пасиви (усього)	1707904	56336	3,4%
Капітал	208169	6315	3,1%
статутний капітал	480401	6926	1,5%
Зобов'язання банків	1499736	50022	3,5%
Зобов'язання банків в іноземній валюті	662492	22785	3,6%
кошти суб'єктів господарювання	592459	29419	5,2%
у т.с. строкові кошти суб'єктів господарювання	134949	8820	7,0%
кошти фізичних осіб	649375	12564	2,0%
у т.с. строкові кошти фізичних осіб	348201	4967	1,4%
кошти небанківських фінустанов	1992	6	0,3%
у т.с. строкові кошти небанківських фінустанов	17562	-21	-0,1%

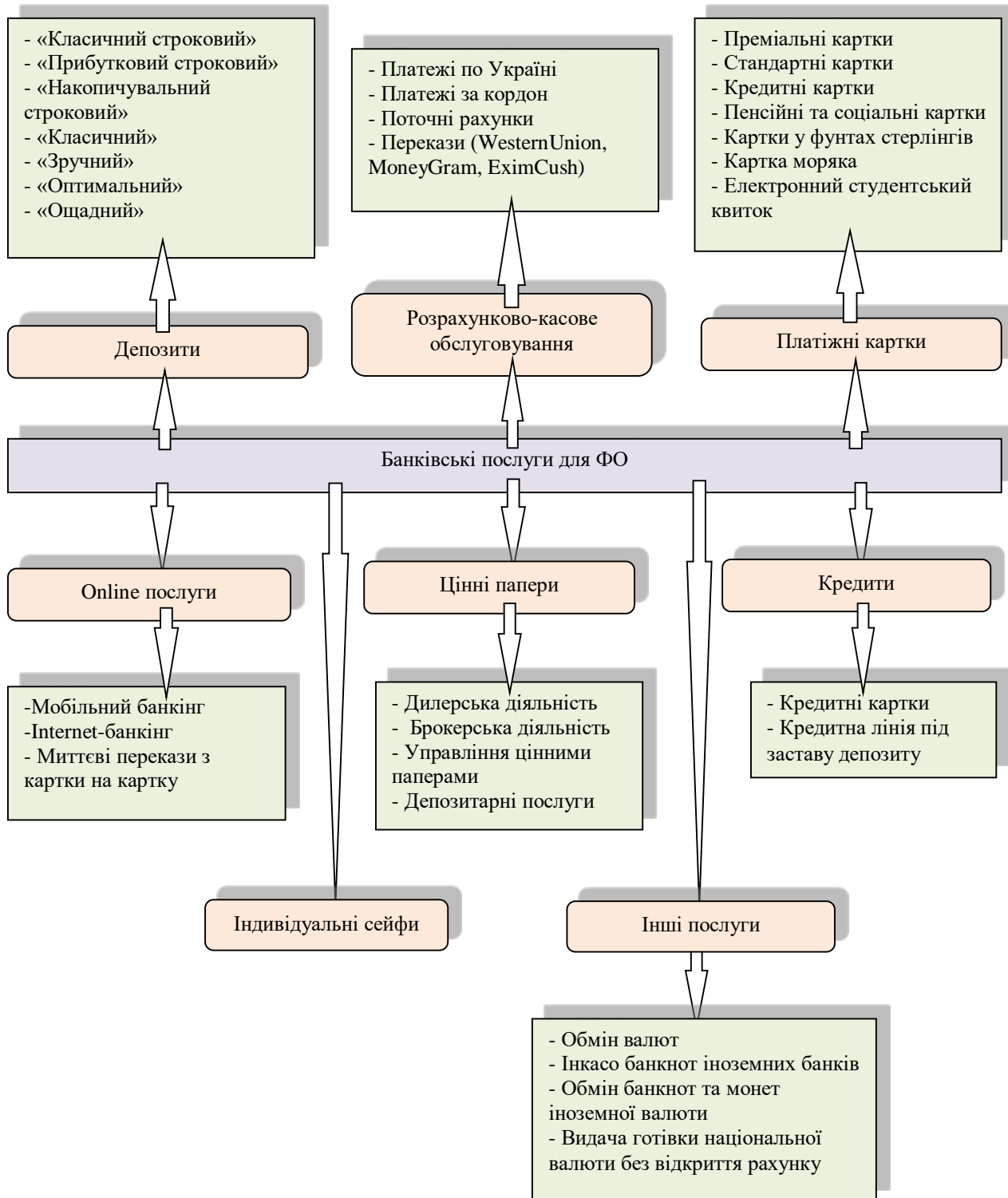
**Показники ринку банківських послуг станом на 01.10.2020 р.
(продовження)**

3. Додаткові показники вітчизняних банків станом на 01.10.2020 р.

Показник	Розмір показника в %	Зміна в %
Рентабельність активів	3,17 %	0,06
Рентабельність капіталу	24,45 %	0,63

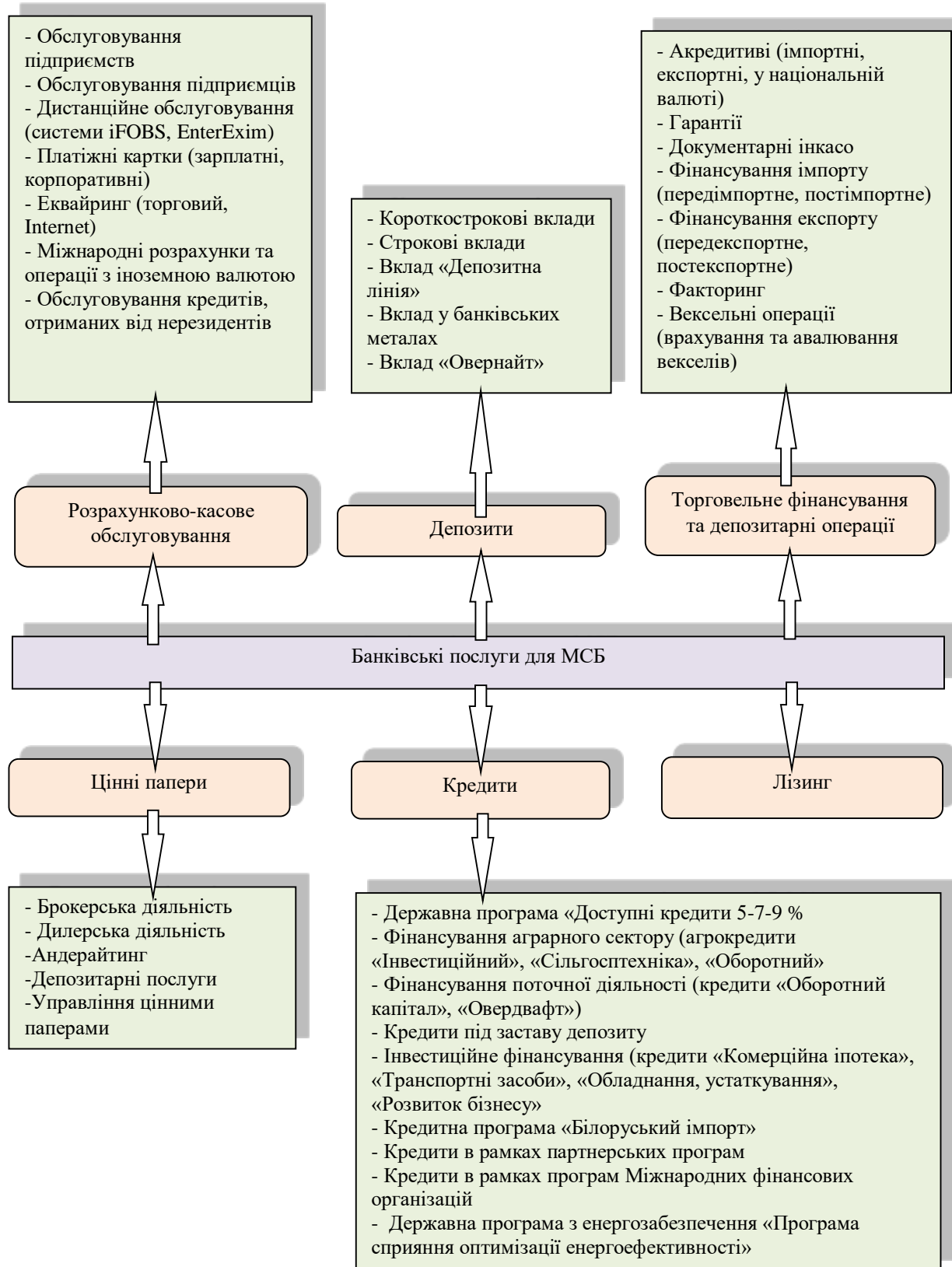
Банківські послуги АТ «Укрексімбанк»

1. Банківські послуги АТ «Укрексімбанк» для фізичних осіб

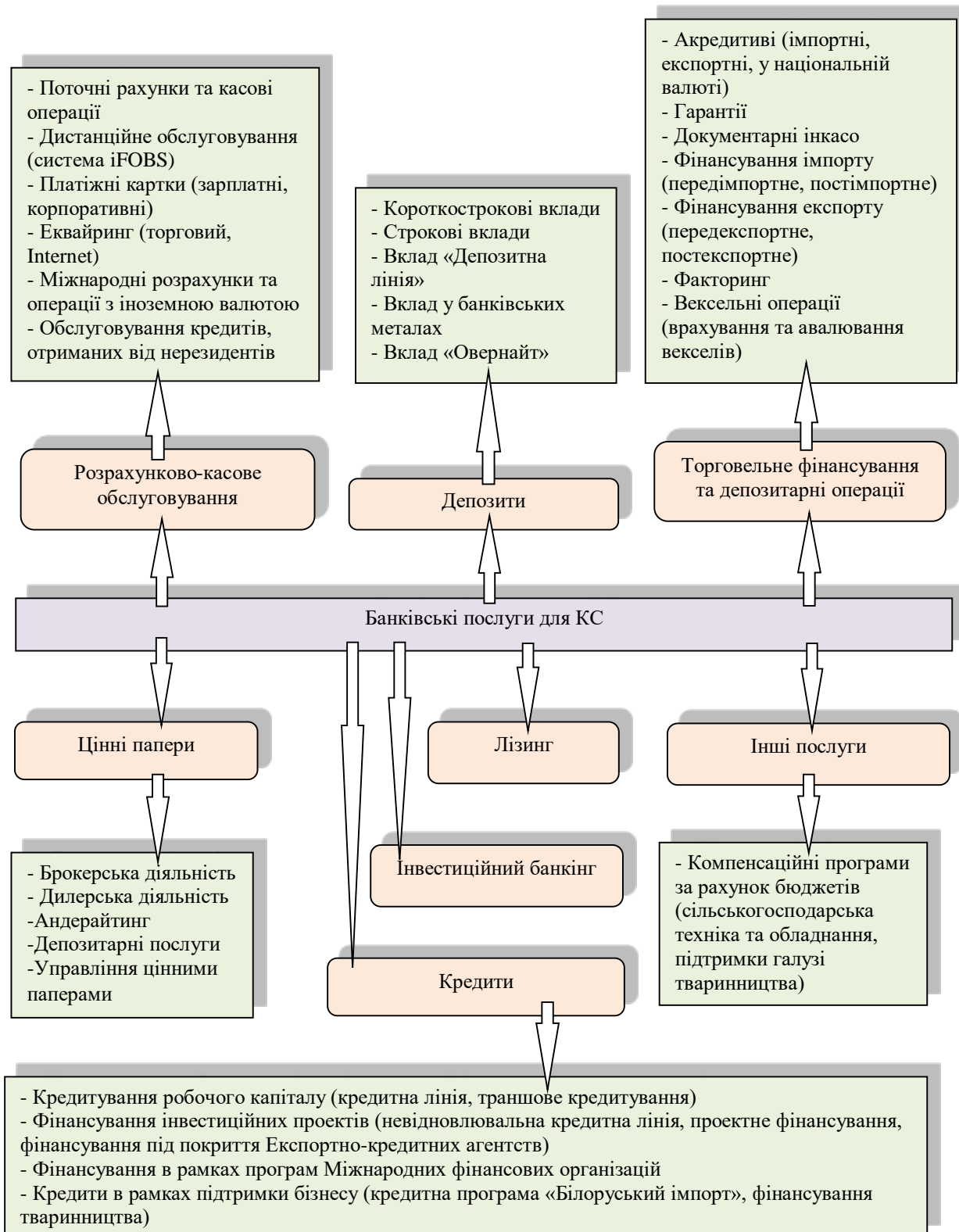
Банківські послуги АТ «Укрексімбанк» (продовження)

2. Банківські послуги АТ «Укрексімбанк» для малого та середнього бізнесу

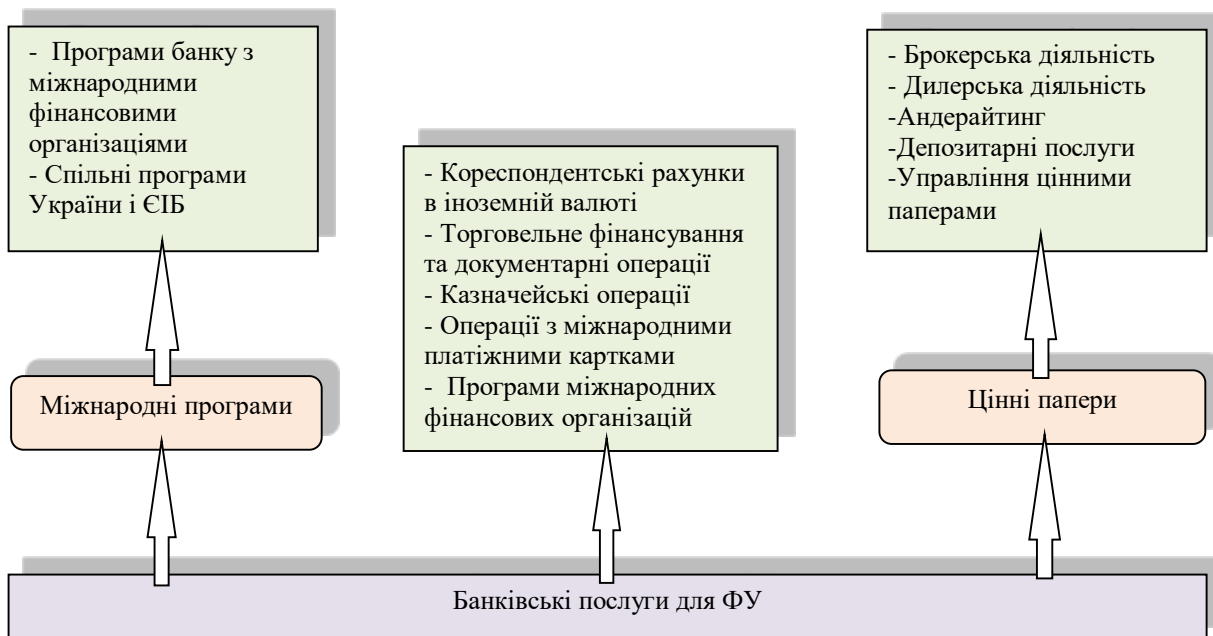
Банківські послуги АТ «Укресімбанк» (продовження)

3. Банківські послуги АТ «Укресімбанк» для корпоративного сектору

Банківські послуги АТ «Укрексімбанк» (продовження)

4. Банківські послуги АТ «Укрексімбанк» для фінансових установ

АНОТАЦІЯ

Хіміч А.В. «Функціонування ринку банківських послуг в Україні та шляхи його удосконалення». – Кваліфікаційна робота подана для присвоєння другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування». – К.: Національна академія управління, 2021.

В роботі досліджуються актуальні питання функціонування ринку банківських послуг в Україні та його удосконалення. Розглянуто теоретичні засади функціонування банківського ринку, проведено аналіз його стану та стану його учасників на прикладі АТ «Укресімбанк», визначено основні сучасні проблеми, розглянуто реалізацію напрямів удосконалення та надано рекомендації щодо покращення діяльності його учасників.

Нами сформульовані особливості функціонування ринку банківських послуг, які є загальними для різних фінансових ринків. На основі аналізу світового досвіду побудови та функціонування моделей банківських систем, визначено переваги та відмінності національних ринків банківських послуг. Нами запропоновано визначати етапи формування вітчизняного ринку банківських послуг, що враховує стратегії банків, стан надання банківських послуг та впровадження інновацій.

Основна увага в роботі приділена розгляду проблем функціонування банківського ринку та державних банків, розглядається реалізація напрямів удосконалення їх діяльності шляхом впровадження державних програм реформування та розвитку. Нами надані рекомендації учасникам ринку щодо покращення їх діяльності, в тому числі шляхом впровадження банківських інновацій, та здійснено прогнозування розвитку ринку банківських послуг.

Ключові слова: банківські послуги, ринок банківських послуг, банківська система, банки, державні банки, банківські інновації

SUMMARY

Andrii Khimich. «Functioning of the banking services market in Ukraine and ways to improve it». - Qualification work is submitted for the second (master's) level of higher education in the specialty «Finance, Banking and Insurance». - Kyiv: National Academy of Management, 2021.

The paper examines current issues related to the functioning of the modern market of banking services in Ukraine and ways to improve it. Theoretical principles of the banking services market are considered, its current state and the condition of its participants are analyzed on the example of JSC «Ukreximbank», the main problems of its functioning are identified and the implementation of improvement directions is considered.

The paper considers scientific approaches to determining the essential characteristics of the categories "banking service" and "market of banking services". The variety of interpretations in the scientific environment and legislation indicates the specific nature of these categories. The structure of the banking services market is considered, which in most cases is determined by the types of consumers, types of services, geographical coverage and development prospects. We provide a classification of banking services on certain grounds and define the features of the functioning of the banking market, which are common to different financial markets.

Paper examines organizational and legal bases of functioning of the banking system of Ukraine and the market of banking services. We have studied the main goals, ways, forms of state and legal regulation of the banking system and the market of banking services, which are areas of special control and regulation by the state. We have established that the organizational and legal principles of state regulation are based on current legislation and meet

international standards, and the specifics of banking regulation is the dissemination of international legal standards, which are the rules of international law. The paper analyzes the world experience of construction, development and operation of the main models of banking systems, the results of the analysis of which established the characteristic advantages and differences of national markets for banking services.

The paper considers the structure of the banking system of Ukraine and its features, which include the presence of systemically important banks. We have identified the stages of formation and functioning of the domestic market of banking services, considering the strategies of banks, the state of banking services and the introduction of innovations. The paper analyzes the indicators of the functioning of the modern market of banking services, the results of which determine its state and main trends. The peculiarities of the activity of the participants of the banking services market are considered on the example of JSC «Ukreximbank», the main stages of its development are analyzed and on this basis its place and role in the banking services market is determined. The analysis of the bank's performance indicators and its current state is carried out, based on the results of which it is established that the activity of JSC «Ukreximbank» at the present stage cannot be characterized as unambiguously effective.

The main attention in the work is paid to the consideration of the problems of functioning of the banking services market, which are of general economic and specific character, as well as to the analysis of the problems of functioning of state banks. We propose to divide the main systemic problems into economic, financial and legal. The implementation of the areas of improvement of the domestic financial market and the activities of state-owned banks, which are carried out through the implementation of state reform and development programs, is considered in detail.

The paper considers the current trends of innovative development in the banking sector, identifies existing problems of implementation of banking innovations in Ukraine and possible ways to solve them. We provide a classification of banking innovations according to certain characteristics. Recommendations are provided to participants of the banking services market to improve their activities, including through the introduction of banking innovations. The development of the banking services market has been forecast and it has been determined that its further development will depend on the effectiveness and efficiency of the implementation of state reform strategies.

Key words: banking services, banking services market, banking system, banks, state banks, banking innovations